

KUR'ÂN-I KERİM'DE RIZA KAVRAMI

Selman COŞKUN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Abdulmecit OKCU
2014
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Selman COŞKUN

KUR'ÂN-I KERİM'DE RIZA KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Abdulmecit OKCU

ERZURUM-2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

15/08/2014

**SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM**

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "KUR'AN-I KERİM'DE RIZA KAVRAMI " adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ ☐ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

15.08.2014

Selman COŞKUN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Abdulmecit OKCU danışmanlığında, Selman COŞKUN tarafından hazırlanan bu çalışma 15/08/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Abdulmecit OKCU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet DAĞ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Eyüp Şimşek

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RIZA KELİMESİNİN ETİMOJİK TAHLİLİ

1.1. RIZA KELİMESİNİN SÖZLÜK VE İSTİLAHÎ ANLAMLARI.....	4
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	4
1.1.2. İstilahî Anlamı	6
1.2. RIZA İLE YAKIN ANLAMLI KELİMELEER.....	10
1.2.1. الحب / Sevgi	10
1.2.2. الوجه / Vech.....	12
1.3. RIZA İLE ZİT ANLAMLI KELİMELEER.....	14
1.3.1. السخط/ Kızma	14
1.3.2. الغضب/ Öfke.....	15
1.3.3. العذاب/ Azap	17
1.3.4. اللعنة/ Lanet.....	18
1.3.5. البغض/ Buğz.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

RIZA KELİMESİNİN ANLAM ALANI

2.1. RIZANIN DİĞER KELİMELEERLE KULLANIMI	21
2.1.1. Rıza ve Şefa'at.....	21
2.1.2. Rıza ve Rahmet.....	24
2.1.3. Rıza ve İbadet	25
2.1.4. Rıza ve Doğruluk.....	29
2.1.5. Rıza ve Mükâfat.....	30
2.2. KUR'ÂN'DA RIZA KELİMESİNİN FAİLİ VE MUHATABI	31

2.2.1. Rızanın Allah’a İsnadı	31
2.2.1.1. Rız Olma	35
2.2.1.1.1. Allah’ın Rız Olduğu Kimseler	36
2.2.1.1.2. Allah’ın Rız Olmadığı Kişi ve Eylemler	48
2.2.1.2. Tercih Etme / Seçme	53
2.2.2. Rızanın İnsanlara İsnadı.....	55
2.2.2.1. Hz. Peygamber’e İsnadı	56
2.2.2.2. Diğer İnsanlara İsnadı.....	58
2.2.2.2.1. Rız Olma	59
2.2.2.2.2. Anlaşma	67
2.2.2.2.3. Tercih Etme/Seçme	71
2.3. TASAVVUF’TA RIZA KELİMESİ	74
2.4. KUR’ÂN’DA RIZA İLE İLİŞKİLİ TARİHSEL OLAYLAR	77
2.4.1. Rıdvan Biatı	77
2.4.2. Kiblenin Kâbe’ye Çevrilmesi	79
2.4.3. Hamrau’l-Esed Olayı	80
2.4.4. Tebük Seferi.....	82
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	90

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN-I KERİM'DE RIZA KAVRAMI

Selman COŞKUN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdulmecit OKCU

2014, 90 sayfa

**Jüri: Doç. Dr. Abdulmecit OKCU (Danışman)
Prof. Dr. Mehmet DAĞ
Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK**

‘Razı olmak, hoşnut olmak ve kabullenmek’ gibi anlamlara gelen rıza kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de çeşitli türevleriyle birlikte altmış dört ayette yetmiş üç kez kullanılmaktadır. Tefsir, Fıkıh ve Tasavvuf gibi İslamî ilimlerde geniş bir kullanım alanına sahip olan rıza kelimesi, çalışmamıza konu olan ayetlerde Allah için kullanıldığında *‘razı olma ve tercih etme’* anlamlarına gelirken insanlar için kullanıldığında *‘razı olma, anlaşma ve tercih etme’* manalarında kullanılmaktadır. Ayrıca şefaât, rahmet, ibadet ve doğruluk gibi kavramlarla ve Rıdvan Biatı, Tebük seferi ve kıblenin çevrilmesi gibi birtakım tarihi olaylarla irtibatlı olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmamızda, rıza kelimesi ve anlam alanı Kur’an bütünlüğü içerisinde ele alınarak ortaya çıkan anlam değişimleri, yakın ve zıt anlamlı diğer kelimelerle irtibatı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rıza, Sevgi, Öfke, Rahmet, Rıdvan Biatı.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE WORD CONSENT IN THE QUR'AN

Selman COŞKUN

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Abdulmecit OKCU

2014, 90 Pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Abdulmecit OKCU (Advisor)

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Assoc. Prof. Dr. Eyüp Şimşek

The Word consent, which means 'consent, being satisfied and accept', is used seventy- three time in sixty-four verses of Quran together with various derivatives. Although the Word consen thaving a wide field of usage in the islamic sciencessuch as commentary, fiqh and sufism comes to mean 'consenting and choosing' in the verses subjected to our study, it is used in the senses of 'consenting, agreement and choosing' when it is used for the people. The Word consent is also used with the consepts such as intercession, mercy, worship and trueness and in connection with certain historical events such as Ridvan Allegiance, Tabuk expedition and Qibla conversion

In this study, the Word consent and its meaning area by being treated within Quran entirety, their liaison with emergent meaning changes, homoionym and antonym words was tried to be determined.

Key Words: Consent, love, anger, mercy, Rıdvan Allegiance.

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselâm
bkz.	Bakınız
b.	İbn, bin
c.c.	Celle Celâlihû
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
D. İ. B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
diğ.	Diğerleri
Hız.	Hazreti
İFAV	Marmara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Vakfı
md.	Maddesi
md. yaz.	Madde yazarı
r.a.	Radıyallâhü anh
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallallâhu aleyhi ve selem
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	Tercüme
tsz.	Tarihsiz
vs.	Vesaire
yay. haz.	Yayına hazırlayan
rzy	Razıye

ÖNSÖZ

Kur’ân edebi üslubu, kullandığı kavramları ve işlediği konuları bakımından insanlara yol gösterici bir rehberdir. Kur’ân, insanların anlamaları ve hükümleriyle amel etmeleri için Yüce Allah tarafından Hz. Peygamber’e indirilen ilahî bir kitaptır. Kur’an’ın muhatabı olan insan bilgi, güç ve meleke bakımından sınırlı bir varlıktır. Bu nedenle Hz. Peygamber (sav) doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü, güzel ve çirkini tayin etmek, Kur’ân’ın verdiği mesajı tüm insanlara açıklamak, Allah’ın Kur’ân’da ifade ettiği emir ve yasaklarını uygulamalı olarak bildirmek üzere peygamber olarak gönderilmiştir. Onun sözleri, davranışları ve takrirleri Kur’ân’ın anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Kur’ân’ı anlama çabaları ilahi vahyin gelişyle başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Bu durum dünya hayatının son bulacağı ana kadar da devam edecektir. Bugüne kadar Kur’ân üzerine birçok çalışma yapılmış ve birçok eser yazılmıştır. Bu nedenle, Kur’ân’ın evrensel mesajının insanlara sağlıklı bir şekilde ulaşması için Kur’ân’ı doğru anlamak ve yorumlamak gerekir. Tarih boyunca İslamî ilimler alanında yapılan bütün çalışmaları özellikle de Tefsîr alanındaki çalışmaları bu gayretin bir neticesi olarak kabul etmek gerekir.

Araştırmamızın konusu, Tefsîr ilminde ve diğer İslamî disiplinlerde farklı açılardan değerlendirmeye tabi tutulmuş olan “rıza” kavramıdır. Bu kavram, muhtelif ayet-i kerimelerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Mesela tasavvufî düşüncede makam olarak telakki edilmiş, fikhî literatürde ise hükmün üzerine bina edildiği iradenin keyfiyetini bildiren bir kavram olarak kullanılmıştır. Rıza kelimesinin Tefsîr ilmindeki kullanımına gelince, Tefsîr ilminin farklı birçok alanı içine alan ve bütün İslamî ilimlerden faydalanan yapısı gereği bu kavrama çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bu durum rıza kelimesinin boyutlarını genişletmiş ve yerine göre farklı açıklamaların yapılmasına sebep olmuştur. Gerek işarî gerekse fikhî tefsîrlerde rıza kelimesine farklı anlamlar yüklenmiştir.

Çalışmamızın amacı, Kur’ân’ın doğru anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan rıza kelimesini, Kur’ân’ın bütünlüğü içinde ele alarak tahlil etmektir. Kur’ân semantiği açısından rıza kelimesinin tahlil edilmesi ve hangi anlamlarda kullanıldığının tespit edilmesi yapılan farklı tefsîrlerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayetlerde geçen rıza

kelimesinin anlam genişliği dikkate alındığında bu kavramı birey, toplum ve olaylar çerçevesinde değerlendirip Kur'ân-ı Kerîm'de rıza kelimesinin kullanılmasıyla neyin amaçlandığını belirlemek önem arz etmektedir.

Rıza kelimesinin araştırma konusu olduğu bu çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin amaç ve önemi, çalışmamızda takip edilen yöntem açıklanmaktadır. Birinci bölümde rıza kelimesinin etimolojik tahliline, rıza kelimesiyle eş ve zıt anlamlı olan kelimelerin tahliline, ayrıca tüm bunların lügat ve ıstılahi anlamlarına değinilmektedir.

Tezimizin asıl konusunu teşkil eden ikinci bölümde ise, rıza kelimesinin Kur'ân'daki kullanımı incelenmektedir. Rıza kelimesi, Allah ile kul arasındaki manevî yaklaşmayı ifade etmesi açısından önemlidir. Bu manevî yaklaşmayı Kur'ân'ın ne şekilde ifade ettiğini ortaya koymak ve rıza kelimesinin bu anlamda kullanılmasının sebeplerini tespit etmek için kavramı faili ve muhatabı açısından değerlendirmeye tabi tuttuk.

Rıza kelimesi, Allah açısından rahmet, merhamet ve şefkati, kul açısından ise yaklaşmayı ifade ettiği için çalışmamızda bu hassas noktaya dikkat ederek, Allah ile kul arasındaki ilişkinin boyutlarını tespit etmeye çalıştık. Ayrıca kavramın geçtiği ayetleri tespit ederek bu kavramın kullanıldığı anlamlar dikkate alınarak konu başlıkları oluşturulmuştur. Rıza kelimesinin irtibatlı olduğu birey, toplum ve olaylar razı olmanın faili ve muhatabı açısından bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmamızın konu tespitinden bitirilmesine kadar her fırsatta katkı ve yardımlarını esirgemeyen, tecrübe ve rehberliğinden çokça istifade ettiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Abdülmecit OKCU Bey'e derin şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tez çalışmamdaki katkılarından dolayı kıymetli arkadaşlarım Arş. Gör. Davut AĞBAL ve Arş. Gör. Osman Nuri KARADAYI'ya teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

Allah tarafından tüm insanlığa hidayet kaynağı¹ olarak gönderilen Kur'ân'ın, bu hükmünü icra edebilmesi için insanlar tarafından anlaşılması gerekmektedir. Kur'an, okunan ayetlerden meydana gelen bir kitaptır. İnsanın kudret sahibi yaratıcıya iman edebilmek için bu ayetleri nasıl okuması ve nasıl algılaması gerektiği konusu önem arz etmektedir.² Bu sebeple Kur'ân, insanların Allah'a iman etmelerini, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarını, salih amel işlemelerini ve bunları yaparken de sadece Allah'ın rızasını gözetmelerini emretmektedir.³

Kur'ân'ın ilk muhatabı Hz. Peygamber (sav)'dir. O, Cebrail vasıtasıyla kendisine gelen ayetleri sahabîlere aktarmakla yetinmemiş, gerektiğinde bu ayetleri toplumdaki her bir ferdin anlayacağı şekilde yorumlamıştır. Hz. Peygamber (sav) ve sahabîlerden sonra gelen Müslümanlar da aynı özveri ile Kur'ân'ı anlamaya çalışmışlar ve gelecek nesillere birbirinden kıymetli eserler bırakmışlardır. Hidayet ve rahmet kaynağı olarak indirilen Kur'ân'ı anlama çalışmaları günümüze kadar devam etmiştir. Günümüzde bu çalışmalar daha da detaylandırılarak ve bölümlere ayrılarak devam etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda, rıza kelimesi ve anlam alanını incelemeye çalışacağız. Çalışmamızın ana konusunu Kur'ân-ı Kerîm'de geçen rıza kelimesi oluşturmaktadır. Rıza kelimesi genel olarak '*hoşnut olma, razı olma, tercih etme ve anlaşıma*' gibi anlamlara gelmektedir. Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması konusunda kelimelerin veya kavramların detaylı ve doğru bir şekilde tahlil edilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle, biz de rıza kelimesinin Kur'ân'daki kullanımını dikkate alarak bu kavramı birey, toplum ve olaylar bağlamında tahlil etmeye çalıştık.

Rıza kelimesi Allah'a ve insanlara isnad edildiğinde farklı anlamlara gelmektedir. Yüce Allah bu kavram ile insanların yapmış olduğu bir takım fiillerden ve sözlerden hoşnut olduğunu ifade etmektedir. Razı olmanın hangi durumlarda ve kimleri kapsadığını tespit etmek çalışmamızı daha da önemli kılmaktadır. İnsanlar birbirleriyle

¹ Bakara, 2/2.

² Abdulmecit Okcu, *Kur'an'a Göre Evrenin İnsana Musahhar Kılınışı*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2009, s.15.

³ Bakara, 2/136; Nisa, 4/37.

karşılıklı olarak yaptıkları bir takım eylemlerde ve birbirlerine karşı iyi niyetlerini belirtme durumlarında da bu kavram ile karşılık vermektedirler.

Rıza kelimesi İslamî ilimler içerisinde farklı boyutları ile ele alınmıştır. Örneğin Fıkıh ilminde, hukukî işlemin temelini oluşturan iradenin belirlenmesi konusunda rıza önemli bir yere sahiptir. Çünkü iradenin içte gerçekleşeni daha çok rıza kelimesiyle açıklanmaktadır. Ayette geçen “*terâdî*”⁴ kelimesi kişiler arasındaki hukukî işlemleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Fakihler, tarafların rızasını sözleşmenin vazgeçilmez gereklerinden saydıkları için genel olarak hukukî işlemlerin temelini rızanın oluşturduğunu ifade etmişlerdir.⁵

İlk dönemlerden itibaren Tasavvufî düşüncede rıza kelimesine özel bir önem verilmiş ve bir makam olarak telakki edilerek salikin çıkması gereken mertebelerden ikisinin (raziyye-marziyye) adı da rıza kelimesi ile ifade edilmiştir.

Bir kelimenin veya kavramın gerçek anlamını ortaya koymak, o kelimenin kökenini tespit etmekle işe başlamayı gerekli kılar.⁶ Rıza kelimesinin ifade ettiği anlam yelpazesinin temeli yine onun dildeki kullanımına dayanmaktadır. Bu nedenle, öncelikli olarak rıza kelimesinin anlam yapısını incelerken etimolojik ve ıstılahi sözlüklerden faydalandık.⁷

Kur’ân’ın bir konu hakkında ne demek istediğini daha iyi anlayabilmek için, o konu hakkında bütün beyanlarını bir araya getirerek ona göre fikir yürütmemiz ve çalışmalarımızı bu bağlamda sürdürmemiz konumuzun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle Tefsîrle ilgili eserleri dikkate alarak rıza kelimesinin kullanıldığı anlam alanını belirleyerek bir sonuca varmamız ve temel kavram çalışmalarının rıza kelimesiyle ilgili bölümlerini dikkatle inceleyip müşahhas bir fikir oluşturmamız tezimizin asıl hedefini oluşturmaktadır.

Geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru kavram çalışmalarına ağırlık verilerek herhangi bir konu ya da kavram, Kur’ân bütünlüğü içerisinde ele alınıp incelemeye tabi tutularak

⁴ Nisâ, 4/29.

⁵ Abdüsselam Arı, “Rıza”, *DİA*, T. D. V. Yayınevi, İstanbul 2008, XXXV, 57.

⁶ Semantik tahlillerde takip edilmesi gereken yöntem için bkz., Mehmet Soysaldı, *Kur’ân’ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yayınları, Ankara 2001, s.34-35; Hasan Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin Kur’ân’a Uygulanması*, Kurav Yayınları, Bursa 2007, s.169-179.

⁷ *Lisanu’l-Arab, Külliyyât, El-Müfredatu fi Ğaribi’l-Kur’ân*, Mu’cemu’l-Vasıt, Ta’rifat.

alışmalar yapılmıştır. Biz de bu alışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif ayetlerinde geçen rıza kelimesinin farklı anlamlarını ele alarak bir fikir oluşturmaya çalıştık.

II. KAYNAKLAR

Çalışmamızın temel kaynağını Kur'ân oluşturmaktadır. Çünkü araştırmamız Kur'ân'da geçen rıza kelimesini esas almaktadır. Kavramların tahlilini yapma konusunda öncelikle İbn Manzûr'un *Lisanu'l-Arab*, Ebu'l-Bekâ'nın *Küllîyyât* ı gibi etimolojik sözlüklerden faydalandık. Ayrıca Ragıp el-İsfehânî'nin *El-Müfredatu fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Cürcânî'nin *Ta'rîfat* gibi ıstılahî sözlüklerinden istifade ettik.

Çalışmamız Tefsirle ilgili bir konu olduğundan öncelikli olarak Tefsîr kaynaklarından yararlandık. Taberî'nin *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Fahreddin Râzî'nin *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Nesefî'nin *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Kurtubî'nin *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, İbn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'nın *Hak Dîni Kur'ân Dili* Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri* isimli eserlerden faydalandık. Ayrıca hadis kaynakları bakımından Buhari ve Müslim'in sahihlerini öncelemek sûretiyle diğ er hadis kaynaklarına da bakarak rıza kelimesinin nitelikli bir anlam haritasını ortaya koymaya çalıştık. Yine yazılı müstakil kavram çalışmalarından faydalanarak hem rıza kelimesini hem de bu kavramla eş veya zıt anlamda kullanılan diğ er kavramları incelemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

RIZA KELİMESİNİN ETİMOJİK TAHLİLİ

1.1. RIZA KELİMESİNİN SÖZLÜK VE İSTİLAHÎ ANLAMLARI

1.1.1. Sözlük Anlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de رضى /raziye kelimesi isim⁸, fiil⁹ ve mastar¹⁰ gibi çeşitli türevleriyle otuz üç sûrede, altmış dört farklı ayette, yetmiş üç kez geçmektedir. Elli altı ayette bir kez¹¹, yedi ayette iki kez¹², bir ayette ise üç kez¹³ kullanılmaktadır. Ancak rıza kelimesi hiçbir ayette رıza/رضا şeklinde kullanılmamıştır.

رضی/Rıza kelimesi Arapça رضى/رضي fiilinden mastar bir kelime olup 'sıkıntının geçmesiyle kalbin sevinç duyması'¹⁴, bir şeyin var olma iradesinin tam olması, canı gönülden istemek, memnuniyet duymak¹⁵ ve razı olmak¹⁶ gibi manalara gelmektedir. Raziye fiili sarf ilminde sülasi dördüncü babda kullanılmaktadır. Son harfinin illet harfi olması hasebiyle nakıs fiillerdendir.¹⁷

رضي fiili değişik harf-i cerler ile kullanıldığında farklı anlamları ifade etmektedir. Örneğin مِنْ harf-i ceri ile kullanıldığında اُكْتَفَى/yetinmek manasında; ل harf-i ceri ile

⁸ Hâkka, 69/21; Ğaşiye, 88/9; Fecr, 89/28; Kari'a, 101/7; Meryem, 19/ 6,55.

⁹Bakara, 2/120, 144, 232, 233, 282; Nisa, 4/24-29-108; Mâide, 5/3, 119; En'âm, 6/113; Tevbe, 9/8, 24, 38, 58, 59, 62, 83, 87, 93, 96, 100; Yunus, 10/8; Ta-Ha, 20/84, 109, 130; Enbiya, 21/28; Hac, 22/59; Nur, 24/55; Neml, 27/19; Ahzab,33/51; Zümer, 39/7; Ahkâf, 46/15; Fetih, 48/18; Necm, 53/26; Mücadele, 58/22; Cin, 72/27; Leyl, 92/21; Duha, 93/5; Beyyine, 98/8.

¹⁰ Âl-i İmran, 3/15-162-174; Nisa, 4/114; Maide, 5/2-16; Tevbe, 9/21-72-109; Muhammed, 47/28; Fetih, 48/29; Hadid, 57/20-27; Haşr, 59/8; Mümtehhine, 60/1; Tahrim, 66/1.

¹¹ Bakara, 2/120, 144, 207, 232, 233, 265, 282; Al-i İmran, 3/15, 162, 174; Nisa, 4/ 24, 29, 108, 114; Maide, 5/2, 3, 16; En'am, 6/ 113; Tövbe, 9/8, 21, 24, 38, 58, 59, 72, 83, 87, 93, 109; Yunus, 10/ 8; Meryem, 19/6, 55; Ta-ha, 20/ 84, 109, 130; Enbiya, 21/28; Hac, 22/59; Nur, 24/55; Neml, 27/19; Ahzab, 33/51; Ahkâf, 46/15; Muhammed, 47/28; Fetih, 48/18,29; Necm,53/26; Hadid, 57/ 20, 27; Haşr, 59/8; Tahrim, 66/1; Hakka, 69/21; Mümtehhine, 60/1; Cin, 72/27; Ğaşiye, 88/9; Leyl, 92/ 21; Duha, 93/5; Karia,101/7.

¹² Maide, 5/119; Tövbe, 9/62, 100; Zümer, 39/7; Mücadele, 58/22; Fecr, 89/28; Beyyine, 98/8.

¹³ Tövbe, 9/96.

¹⁴Cürcani, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *Kitabü't-Ta'rifat*, Daru'n-Nüfais, Beyrut 1428/2007, s.181.

¹⁵Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Hüseyni'l-Kufeviyyi, *El-Külliyat*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1413/1993, s.478.

¹⁶İbni Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab*, (rzy md), Daru'l-Fikr, Beyrut 1417/1997, XIV, 323.

¹⁷İbn Manzûr, XIV, 323.

kullanıldığında ise اختار/seçmek manasında kullanılmıştır.¹⁸ Buna ورضيت لكم الإسلام دينا “Sizin için din olarak İslam’ı seçtim”¹⁹ ayetini örnek verebiliriz.

رضي fiilinin if افعال/âl babındaki kullanımı olan اَرْضَى fiili, ‘birini hoşnut/memnun etmek’ manasında kullanılmaktadır. Mesela اَرْضَيْتُهُ عَنْي ‘Onu benden memnun kıldım’ cümlesinde اَرْضَى fiili ‘memnun etmek’ anlamındadır.²⁰ رضي fiilinin tef اِل/âl babı da اَرْضَى ile aynı anlamda kullanılmıştır.

İfti اَرْضَى kelimesi, ‘bir şeyden hoşnut olmak ve seçmek’ manasında kullanılmaktadır. Mesela ارتضاه لصحبته denildiğinde ‘onu dost olarak seçti’ manasını vermektedir.²¹

رضي fiilini istif اِستَرْضَى ve tefeu اَرْضَى bablarında kullandığımızda; ‘memnun etmeye çalışmak, teveccühünü kazanmak ve razı olmasını istemek’ gibi manaları içermektedir.²² Yine اَرْضَى kelimesi ‘hoşnut etmeye çalışmak, bir şeye gayretinden dolayı memnuniyet göstermek’ manasında da kullanılmaktadır.²³

رضي fiili tef اَرْضَى babında kullanıldığında ‘uzlaşmak, karşılıklı razı olmak’ manalarına gelmektedir.²⁴

Lügat âlimi Ebû Abdullah İbnü’l-A’râbi’ye (ö.231/846) göre رَضِيَ kelimesi مرضي -yani ismi meful manasında- ‘razı olunan’ demektir.²⁵ Bazı lügat âlimlerine göre ise مرضي kelimesi مَرْضُو şeklinde, yani kelimeyi aslı üzere getirmişlerdir. Şu iki kelime اِدا/adaletli olan ve اِخْصَم/hasım olan) ism-i fail manasında mastar olarak nitelendirildiği gibi مرضي kelimesi de ism-i meful/edilgen isim şeklinde ve ‘razı olunan’ manasında mastar olarak nitelendirilmiştir.²⁶

Bu konuya Kur’an’dan bir misal getirecek olursak *O hoş bir yaşantı içindedir*”²⁷ ayetinde راضية kelimesi ism-i fail kalıbında kullanıldığı halde ism-i meful manası verilmektedir. Dolayısıyla ayetin manası şu şekilde olur. رَضِيَتْ

¹⁸ el-Mu’cemu’l-Vasît, “Raziye mad.”, Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul tsz, s.375.

¹⁹ Maide 5/3.

²⁰ el-Mu’cemu’l-Vasît, s.474.

²¹ el-Mu’cemu’l-Vasît, s.475.

²² Firuzâbâdi, Mecdüddin Muhammed b. Yakup, *Kâmusu’l-Muhît*, Daru’l-İhyai’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut 1460,s.1690.

²³ Firuzâbâdi, s.1691.

²⁴ Firuzâbâdi, s.1692.

²⁵ İbn Manzur, XIV, 323.

²⁶ İbn Manzur, XIV, 323.

²⁷ Hâkka, 69/21.

"عِيشَةً مَرْضِيَّةً/Yaşamından razı olundu."²⁸ şeklinde okuduğumuzda bunun manası " O, razı olunan/memnun olunan bir yaşam içindedir" diyebiliriz.

İsmi meful kalıbında kullanılan مَرْضِيٌّ kelimesini مَرْضُوٌّ şeklinde okuyanlar, rıza kelimesindeki 'ya' harfinin aslının 'vav' harfi olduğu görüşündedirler.²⁹ Ayrıca bu kelimenin مَرْضِيٌّ kullanımı yanlıştır, doğrusu kelimenin son harfinin 'vav' harfiyle, yani مَرْضُوٌّ şeklinde okunmasıdır.³⁰

رضي/Raziye fiilinin mastar kullanımlarını şu şekilde sıralayabiliriz: رِضًى/Rızan kelimesi maksur bir isim olmakla beraber aynı zamanda mastar bir kelimedir. Bu kelime bazen رِضًى şeklinde de kullanılmaktadır.³¹

رضي fiilinin bir diğer mastarı olan رِضْوَانٌ kelimesi 'çokça razı olmak'³² manasında kullanılmaktadır. رِضْوَانٌ kelimesi Kur'an'da on üç ayette geçmekte olup³³ çokluk manası taşıdığından dolayı Kur'an'daki kullanımı Allah'a tahsis edilmiştir.³⁴ Yüce Allah bir ayette buyuruyor ki: وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ: "Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür."³⁵

رِضْوَانٌ kelimesinin "ra" harfi dammeli olarak رِضْوَانٌ şeklinde (رُجْحَانٌ شُكْرَانٌ) okunduğunda 'razı olmak' manasına gelmektedir.³⁶ Bütün Kârifler bu kelimenin ilk harfini kesreli olarak okurlar. Ancak Âsım'ın (ö.127/745) bu kelimeyi رِضْوَانٌ şeklinde okuduğu rivâyet edilmiştir.³⁷

1.1.2. İstilahî Anlamı

Rıza, "hoşnut ve memnun olmak anlamındaki rıza mastarından isim olup hoşnutluk ve hoşnut olma hali"³⁸ demektir. Bir şeyden hoşnut olmak ve bir şey hakkında

²⁸ İbn Manzur, XIV, 323.

²⁹ İbn Manzur, XIV, 324.

³⁰ Firuzâbâdi, s.1690.

³¹ İbn Manzur, XIV, 324.

³² el-İsfehâni, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed Ragıp, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Daru'l Ma'rife, Beyrut 2010, s.203.

³³ Âl-i İmran, 3/15, 162, 174; Mâide, 5/2, 16; Tevbe, 9/21, 72, 109; Hadid, 57/20, 27; Fetih, 48/29; Haşr, 59/8; Muhammed, 47/28.

³⁴ el-İsfehâni, s.204.

³⁵ Tevbe, 9/72.

³⁶ İbn Manzur, XIV, 324.

³⁷ İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed, *En-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut I, 174.

³⁸ Halil İbrahim Bulut, "Rıza", *DİA*, XXXV, 55.

memnuniyetini göstermek, o şeyden razı olmak demektir. Aynı kavramı şu şekilde de açıklayabiliriz: “*Kulun Allah’tan gelenlere hoşnutsuzluk göstermeyerek O’ndan razı olması veya kulun Allah’ın emirlerini yerine getirmesi ve yasaklarından da sakınması neticesinde Allah’ın kulundan razı olmasıdır.*”³⁹

Rıza kelimesine iki farklı açıdan bakabiliriz: Birincisi Allah’ın kulundan razı olması halidir ki, Allah’ın kulunun inanç, amel, söz, fiil ve davranışlarını kabul edip sevap vermesi, onu affedip cennet ve nimetleriyle mükâfatlandırması demektir. İkincisi ise kulun Allah’tan razı olması halidir ki, kulun Allah’ın emir ve yasaklarını, helal ve haramlarını, kaza ve kaderini güzel ve hoş karşılamasıdır.⁴⁰

Rızanın ‘*Allah’ın kulundan, kulun da Allah’tan hoşnut ve memnun olması*’ manasında kullanılmasının yanı sıra, insanların kendi aralarındaki razı oluşlarına nispet edildiği de görülmektedir.⁴¹ Rıza kelimesi kula nispet edildiğinde “*Allah’ın kaza ve kaderini itirazsız benimseme*” manasına alınır.⁴² Ancak, ehli sünnetin de benimsediği şekliyle Allah’ın meydana gelmesini irade ettiği bir iş meydana gelmişse ve şer vasfı taşımışsa bu işte Allah’ın iradesinin etkisi var diye şerrin kendisine rıza gösterilmez. İşin meydana gelmesinde Allah’ın iradesinin mevcudiyeti kabul edilir ve kulun fiiline değil ilahî sıfata yönelik olan bu kabul rıza manasına gelir. Fakat Mutezile’ye göre şer hiçbir şekilde Allah’tan sadır olmaz.⁴³

Rıza kelimesini başka bir kullanım şekli açısından iki kısma ayırabiliriz: Birinci kısmı, iman sahibi olan her mükellef için olan rızadır. Bunun hakikati Allah’ın hüküm ve takdirine itirazda bulunmaksızın O’nun tarafından istenen şeylerin kabul edilmesidir. İkinci kısmı ise belli bir konuma ve mevkiye sahip kimselerin rızasıdır. Bunun hakikati ise, bir işin yerine getirilmesiyle kalbin sevinçle dolmasıdır.⁴⁴

Rıza kelimesi ile irade arasında şu ayrımın yapılması gerekir. Rıza kullanım şekli ve alanı dikkate alındığında iradeden daha özel bir kavramdır. Çünkü Allah’ın rızasını elde etme gayretinde olmak O’na itirazı terk etmeyi gerektirir. İrade ise böyle değildir. Mesela küfür Allah katında irade edilmiş bir şey olmakla beraber Allah katında razı

³⁹İsfehâni, s.203.

⁴⁰Fikret Karaman ve arkadaşları, (Editör: İsmail Karagöz), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.553.

⁴¹Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁴²Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 55.

⁴³Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV,55.

⁴⁴Ebu’l Bekâ, s.479.

olunmuş bir şey değildir. Küfre itiraz olunabilir ve kişi onunla sorumlu tutulur.”⁴⁵ Bu nedenle kimi alimlerimiz rıza ile irade arasında anlam farkının bulunduğunu ifade ederek derler ki, rıza insan için düşünüldüğünde yaratılışı gereği arzu ettiği şeydir, fakat irade ise alternatiflerden birinin bir anlamda bilinçli olarak tercih edilmesidir.⁴⁶

Rıza kelimesinin Hadis, Fıkıh, Kelam ve Tasavvuf gibi İslamî ilimlerde kullanılması konusunda şunları söyleyebiliriz. Hadis ilminde birçok rivayette rıza kavram olarak kullanılmıştır. Mesela Mâide suresindeki “*Allah özünde ve sözünde sadık olanlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır*”⁴⁷ mealindeki ayete mukabil Hz. Peygamber (sav), Mü’minun suresinin ilk on ayetinin nazil olmasının ardından bir dua yapmıştır ve yaptığı duayı şöyle bitirmiştir: “*Allah’ım! Bizden razı ol ve bizi senden razı olma derecesine yükselt.*”⁴⁸ Allah Rasulü (sav), Zeyd b. Sabit’e (ö.45/665) öğrettiği bir duada şöyle buyurmuştur: “*Allah’ım! Senden, gerçekleşen kaza ve kaderinin sonucuna rıza göstermeyi bana nasip etmeni dilerim.*”⁴⁹ Ayrıca Hz. Peygamber’in gece namazlarının sonunda yaptığı dualardan birine “*اللهم اني اعوذ برضاك من سخطك / Ya Rabbi! Senin gazabından rızana sığınırım*” diye başladığı rivâyet edilmiştir.⁵⁰

Kelam ilminde rıza kelimesi Allah’ın irade sıfatı, dolayısıyla kaderle ilişkisi açısından incelenmiştir. Allah’ın emirleri, hükümleri ve fiillerinde hür olduğunu bildiren sıfatına irade denir.⁵¹ Bu konuda Mu’tezile’ye mensup âlimler, insanlardan sadır olan fiillerin ilahi iradeden bağımsız biçimde gerçekleştiğini kabul ettikleri için rıza ile irade sıfatının aynı mahiyette bulunduğunu söylerler.⁵² Bu görüşü dikkate aldığımızda, kulların işlemiş oldukları kötü fiiller Allah’ın irade ve rızasının dışında kalır sonucu ortaya çıkmaktadır. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre ise, irade ile rıza

⁴⁵ Ebu’l Bekâ, s.479.

⁴⁶ Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV, s.56.

⁴⁷ Mâide, 5/119.

⁴⁸ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Süneni Tirmizi*, (Tahkik: Ahmet Muhammed Şakir), “Kitabu’t-Tefsîr”, Daru’l-İhyai’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut, tsz.

⁴⁹ Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinar, *Süneni Nesai*, “Sehiv-62”, (Celâleddin Suyuti şerhi, Sindi haşiyesi), Mektebü’l Matbuati’l İslamiyyeti fi Haleb, Beyrut 1988.

⁵⁰ Müslim, Ebu’l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim*, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdalbaki), “Salât-222”, h.no:302, Daru’l İhyai’l Kütübi’l Arabiyye, Beyrut, I, 352.

⁵¹ Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁵² Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

birbirinden ayrı sıfatlar olup ilahi irade insanların iyi ve kötü fiillerine taalluk etmekle birlikte rıza sadece hayra yöneliktir.⁵³

Fıkıh ilminde rıza kelimesi daha sonraki dönemlerde terimleşmiştir. Rıza kelimesi fıkıhta iradenin mahiyetini veya belli yönlerini ifade etmektedir. İradeyi, “*iki şeyden birini veya bir şeyi yapıp yapmama arasında tercih imkânı*”⁵⁴ diye tanımladığımızda irade, rızadan daha kapsamlı bir anlam ifade etmektedir. Çünkü bir irade, zorla yaptırılan bir şey sonucu oluşabileceği gibi herhangi bir icbar olmaksızın kişinin kendi ihtiyarı sonucu da olabilir. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “*يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ*”⁵⁵ *Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka...*”⁵⁵ ayeti ticari ilişkilerin karşılıklı rızaya dayanması gereğini ifade etmektedir.

Rıza kelimesi Tasavvuf ilminde daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Tasavvufta rıza, dini hükümlere uyan kuldan Allah’ın ve Allah’ın takdirinden kulun hoşnut olması anlamında kullanılan bir terimdir.⁵⁶ Tasavvuf’un ilk dönemlerinden itibaren Rıza kelimesine özel bir önem verilmiştir. Süleyman Uludağ, Cüneyd-i Bağdadî (ö.297/909)’nin rızayı “*ilahî iradeye tabi olduğu için kulun kendi iradesini ve tercihini terk etmesi*” şeklinde tanımladığını ifade eder.⁵⁷ Ebû Osman el-Hirî (ç.298/910)’ye göre rıza, kazaya razı olmaktır. Haris el-Muhasibi (ö.243/857) rızayı ilahî tecelliler karşısında kalbin sükûnet halinde olmasıdır diye açıklar.⁵⁸ Gazalî (ö.505/1111) rıza halindeki bir kulun musibetler karşısında bazen acı ve ağrı hissetmeyebileceğini söyler ve bir gazinin savaş esnasında aldığı yaranın acısını başlangıçta hissetmemesini bu duruma örnek olarak gösterir. Böyle bir kul acı hissetse bile Hak’tan gelen musibete itiraz etmez ve şikâyetle bulunmaz.⁵⁹

Kur’ân ve hadislerde Mü’minlerin Allah’ın rızasını kazanmaları gereği üzerinde çokça durulmuş ve Mü’minler buna teşvik edilmiştir. Bir Mü’min için rıza mertebesine ulaşmak en büyük mutluluk vesilesidir. Bu nedenle Kur’ân’da geçen “*رضي الله عنهم و*

⁵³ Halil İbrahim Bulut, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁵⁴ Abdüsselam Arı, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 57.

⁵⁵ Nisa, 4/29.

⁵⁶ Süleyman Uludağ, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁵⁷ Süleyman Uludağ, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁵⁸ Süleyman Uludağ, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁵⁹ Gazalî, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâ’u Ulûmi’d-Dîn*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, IV, 337.

رضوا عنه/Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular” meâlindeki ayetler⁶⁰ Allah ile kul arasındaki rıza halinin karşılıklı olduğunu gösterir.⁶¹

1.2. RIZA İLE YAKIN ANLAMLI KELİMELER

Kur'an-ı Kerim'de rıza sözcüğü ile anlam ilişkisi olan birçok kelime vardır. Bu başlık altında rıza ile yakın anlamda kullanılan “sevgi ve vech” kelimelerini incelemeye çalışacağız. Allah, kullarının yaptıklarından razı oluşunu Kur'an'da muhtelif kelimelerle ifade etmektedir. Allah'ın kulunu sevmesi, ona rahmet ve merhamet etmesi kuluna karşı muhabbetinin geniş olmasından kaynaklanmaktadır. Kur'an'da geçen “hubb” kelimesi ile Allah lafzının “vech” kelimesine muzaf olduğu durumlarda, bu iki kelime “razı olma” anlamında kullanılmaktadır. Şimdi kısaca bu konuya değinmeye çalışacağız.

1.2.1. الحب / Sevgi

حُبُّ / Hubb Arapça bir kelime olup ‘muhabbet, sevgisi olmak, hoşlanmak’⁶², dostluk⁶³, istemek, meyletmek ve tercih etmek’ gibi manalara gelmektedir.⁶⁴ Hubb kelimesi Kur'an'da değişik kalıp ve manalarda kullanılmaktadır. ‘Sevmek’ anlamındaki حَبَّ/habbe kelimesi ile احَبَّ/ehabbe kelimesi yakın anlamda kullanılır.⁶⁵ Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ/ Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler...”⁶⁶ buyuruyor. Bu ayette ‘ehabbe’ kelimesi ‘habbe’ ile yakın anlamda kullanılmıştır. Ayrıca bu ayette iki yönlü sevgi söz konusudur. Birincisi, Allah'ın kulunu sevmesi onu nimetleriyle donatması yani kulundan razı olması; ikincisi ise kulun Allah'ı sevmesidir ki, O'nun katında kurtuluşu istemesidir.⁶⁷

Burada hubb kelimesinin konumuzla ilgili olarak -olumlu ve olumsuz- iki kullanımına dikkat çekmek istiyoruz. Birincisi, daha çok İslam'ın hoş gördüğü ve

⁶⁰ Mâide, 5/119; Mücadele, 58/22; Fecr, 89/28; Beyyine, 98/8.

⁶¹ Süleyman Uludağ, “Rıza”, *DİA*, XXXV, 56.

⁶² İbn Manzur, I, 289.

⁶³ Firuzâbâdi, s.90.

⁶⁴ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, “Rıza” s.263.

⁶⁵ Rağıp el-İsfehâni, s.116.

⁶⁶ Mâide, 5/54.

⁶⁷ Rağıp el-İsfehâni, s.116.

Müslüman'ın yapmasını gerekli kıldığı söylem ve eylemlerden sonra bu ifade tarzıyla bir hoşnutluk bildirilmesidir. Eğer bir kul Allah ve Rasulü'nün emrettiği şeyleri en güzel şekliyle yerine getirirse o kula bu yaptığıının karşılığında kendisinden razı olunma payesi verilmektedir. Mesela birçok ayette iyilik yapanları,⁶⁸ tövbe edenleri ve temizlenenleri⁶⁹, takva sahiplerini⁷⁰, sabredenleri⁷¹ ve tevekkül edenleri⁷² Allah'ın sevdiği bildirilmektedir. Yine birçok ayette Allah'ı⁷³, imanı⁷⁴, dünya ve ahiret nimetlerini⁷⁵, bağışlanmayı,⁷⁶ hayırlı şeyleri⁷⁷ sevmek övülmüş ve teşvik edilmiştir. Allah'ın sevmesi kulundan memnun olduğunu, Allah'ın kulundan hoşnut olması ise ondan razı olduğunu gösterir. Ayrıca bu konuda Hz. Peygamber (sav) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır: “من أحب لقاء الله أحب لقاء الله و من كره لقاء الله كره لقاءه/Kim Allah'a kavuşması severse/Allah'a kavuşmaktan razı olur/ memnuniyet duyarsa Allah da ona kavuşmayı sever/ondan azı olur; kim de Allah'a kavuşmayı istemezse Allah'ta ona kavuşmayı istemez.”⁷⁸

Hubb kelimesinin ikinci kullanımına gelince, Allah ve Rasulü'nün emirlerine karşı gelerek isyanda bulunan veya Müslüman olduğu halde İslam'ın ruhuna aykırı fiillerde bulunan kişiler Kur'an'da yerilmektedir. Mesela kâfirleri⁷⁹, zalimleri⁸⁰, bozgunculuk yapanları⁸¹, aşırı gidenleri⁸² Allah'tan başka tapılanları,⁸³ ahireti unutup sadece dünyayı sevmenin,⁸⁴ hak etmediği şeylerle övülmeyi⁸⁵ sevmenin Allah tarafından yerildiği bizlere bildirilmektedir.

⁶⁸ Bakara, 2/195.

⁶⁹ Bakara, 2/222.

⁷⁰ Al-i İmran, 3/76.

⁷¹ Al-i İmran, 3/146.

⁷² Al-i İmran, 3/159.

⁷³ Bakara, 2/165.

⁷⁴ Hucûrat, 49/7.

⁷⁵ Al-i İmran, 3/92.

⁷⁶ Nur, 24/22.

⁷⁷ Bakara, 2/216.

⁷⁸ Tirmizi, Zühd-4.

⁷⁹ Al-i İmran, 3/32.

⁸⁰ Şûra, 42/40.

⁸¹ Bakara, 2/205.

⁸² Bakara, 2/190.

⁸³ Bakara, 2/165.

⁸⁴ Kıyame, 75/20.

⁸⁵ Al-i İmran, 3/188.

Habbebe kelimesi ‘birini ve birşeyi sevdirmek’ manasında kullanılmıştır.⁸⁶ Mesela Hucûrat sûresi yedinci ayette ‘habbebe’ kelimesi bu manada kullanılmıştır. “لَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ / Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiştir”.

İstehabbu kelimesi ‘tercih etme’ manasında kullanılmaktadır.⁸⁷ Kuran’da geçen rıza kelimesinin manalarından birinin de ‘tercih etmek’ olduğunu daha önce açıklamıştık.

Aşağıdaki ayetlerde görüleceği üzere استحبوا kelimesi ‘tercih etme’ manasında kullanılmıştır. “وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى “*Semûd kavmine gelince, biz onlara doğru yolu göstermiştik. Ama onlar körlüğü hidayete tercih etmişlerdi.*”⁸⁸ الَّذِينَ “*O kimseler dünya hayatını ahirete tercih ederler...*”⁸⁹ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ

1.2.2. الوجه / Vech

Vech / الوجه kelimesi ‘yüz, yön, cihet, zat, kalp, fazilet, şeref ve yol’⁹⁰ gibi anlamlara gelmektedir. Vech kelimesi Allah’ın haberi sıfatlarından biridir. Bu nedenle kelimenin ifade ettiği lafzi anlamı Allah’a izafe etmemiz mümkün değildir. Haberi sıfatların ifade ettiği lafzi anlamlar ancak yaratılmışlara verilebilir. Yüce Allah’ın Kur’an’da “*Her nereye yönelerseniz orada Allah’ın vechi (Allah’a durulacak cihet) vardır*”⁹¹ ayetinde geçen ‘vech’ kelimesiyle neyi ifade ettiği İslam âlimleri tarafından tartışılmıştır. Ancak ayetin baş kısmında doğu ve batı yönlerinin ifade edilmesi sebebiyle; yön, cihet ve yönelme gibi fiziki bir durumun ifade edildiğini söyleyebiliriz. Kasas sûresindeki ayette ise ‘vech’ kelimesi ile bizzat Allah’ın zatı ifade edilmiştir: “*Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O’nun veçhinden/zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.*”⁹²

⁸⁶ Mu’cemu’l-Vasıt, s.172.

⁸⁷ Mu’cemu’l-Vasıt, s.172.

⁸⁸ Fussilet, 41/17.

⁸⁹ İbrahim, 14/3.

⁹⁰ Mu’cemu’l-Vasıt, s. 1058.

⁹¹ Bakara, 2/115.

⁹² Kasas, 28/88.

Kâinatı ve kâinatta var olan her şeyi yaratan Allah'tır. Yaratılanlar belirli özellikleri itibariyle birbirlerine benzeyebilirler. Fakat Allah'ın yaratılmış herhangi bir varlığa benzememesi, yani teşbih ve tecsimden münezze olma asıldır ve itikadımız açısından kaçınılmazdır. Allah var olan her şeyin gerçek kaynağıdır. Birisi ayakta duran bir varlığa bakıp Allah'ın kâinattaki varlığını görürse onda aynı zamanda Allah'ın varlığını da görmüş olur.⁹³ Yani bakan kişi, Allah'ın o kişiye verdiği gücü, kudreti ve Allah'ın kâinattaki varlığını müşahade eder.

Vech kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de Lafzatullah'a muzaf olduğunda, kelimenin aslı manasının gerektirdiği anlam özelliğine riayeten ve tenzih amaçlı olarak 'razı olmak, hoşnutluk duymak' manalarına tevîl edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîmde 'vech' kelimesinin 'razı olma' manasında kullanıldığına dair birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerden bir kaç şöyledir:

...*Hayır olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allah'ın rızasını kazanmak için harcarsınız...*⁹⁴ Bu ayette vech kelimesi Lafzatullah'a muzaf olduğundan dolayı 'razı olma' anlamında kullanılmıştır.⁹⁵

*Onlar, Rablerinin rızasına ermek için sabreden..*⁹⁶ Yani ne halka karşı gösteriş ne de gönüllerinde bir gurur ve iftihar duygusu beslemeyerek, sırf Allah rızası için zahmetlere katlanıp hak yolunda sabır ve sebat gösterirler.⁹⁷

*Öyle ise akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Bu, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*⁹⁸ Bu ayette vech kelimesi 'rıza' manasında kullanılmaktadır. Yani 'Allah'ın rızasına ulaşma

⁹³ Cürçani, s. 139.

⁹⁴ Bakara, 2/272.

⁹⁵ M. Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, (Sadeleştiren: Sıtkı Güllü), Huzur Yayınevi, İstanbul 2003, II, 225; Seyyid Kutup, *Fi-Zilâli'l-Kur'an*, Daru's-Şuruk, Kahire 1412-1992.

⁹⁶ Râd, 13/22.

⁹⁷ Elmalılı, V, 141.

⁹⁸ Rum, 30/38.

düşüncesinde olanlar akraba, yoksul ve yolcuya haklarını verenlerdir’ şeklinde anlam verebiliriz.⁹⁹

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ" / *Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte sabret...*¹⁰⁰

1.3. RIZA İLE ZIT ANLAMLI KELİMELER

Kur'an-ı Kerim'de bazı kelimeler rıza ile zıt anlamda kullanılmaktadır. Allah Teâla insanların yaptıkları bazı kötü ameller neticesinde onları, karşılaşacakları bazı olumsuz durumlara karşı uyarmaktadır. Bu uyarıyı yaparken de, hoşnutsuzluğun seviyesi kızma, öfke, gazap ve azap gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Kur'an'da geçen sehata, gazap, azap, lanet ve buğz kelimeleri rıza ile zıt anlamı ifade ettiklerinde dolayı bu başlık altında bu konuyu işleyeceğiz.

1.3.1. السخط/ Kızma

سخط/Sehata kelimesi rıza ile zıt anlamda kullanılmakta olup “*razı olmamak, hoşlanmamak ve kızmak*” manalarına gelmektedir.¹⁰¹ Bu kullanıma örnek olması açısından Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayeti verebiliriz. Allah Teâla: “ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ / İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var. Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar.”¹⁰² buyurmaktadır. Bu ve benzeri ayetlerde ‘razıye’ fiili ile ‘sehada’ fiili zıt anlamda kullanılmaktadır. Aynı kullanımı Hz. Peygamber (sav)’in hadisinde de görmekteyiz. Hz. Peygamber (sav) buyuruyor ki: “*اللهم اني اعوذ برضاك من سخطك*” / *Ya Rabbi! Senin gazabından rızana sığınırım.*¹⁰³

السُّخْطُ و السَّخَطُ kelimeleri ise ‘cezalandırmayı gerektirecek şekilde, şiddetli bir biçimde kızgınlık’ demektir.¹⁰⁴ Vereceğimiz örnekte ‘sehada’ kelimesi ‘kızmak’

⁹⁹ Elmalılı, VI, 259.

¹⁰⁰ Kehf, 18/28.

¹⁰¹ İbn Manzur, VII, 311.

¹⁰² Tevbe, 9/58.

¹⁰³ Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim*, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdalbaki), Salât-222, Daru'l İhyai'l Kütübi'l Arabî, Beyrut tsz., I, 352.

¹⁰⁴ Rağıp el-İsfehâni, s.402.

manasında kullanılmıştır. *كلما عملت له عملا تسخطه اي لم يرضه* “Her ne zaman ona bir iş yapsam kızır, yani yaptığım işten razı olmaz.”¹⁰⁵

Kızgınlık Allah'tan olursa sehata kelimesi ‘azap etme ve gazap’ anlamlarına gelir. Mesela şu iki ayette سخط/sehada kelimesiyle ifade edilen kızgınlık, Allah Teâlâ’nın fiilidir ve sehada kelimesi her iki ayette de azap etme manasını içerir.

“ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَكَرَهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ” / Bu, Allah’ı gazaplandıran şeylere uydukları ve O’nun hoşnut olduğu şeyleri beğenmedikleri içindir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.”¹⁰⁶ Allah, inkârcılarla dostluk kuranlara karşı hoşnutsuzluğunu ifade etmek için ‘sehada’ fiilini kullanmaktadır. “ثَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ” / Onlardan çoğunun inkâra sapanlarla dostluklar kurduklarını görürsün. Kendileri için nefislerinin takdim ettiği şey ne kötüdür. Allah onlara gazaplandı ve onlar azapta ebedi kalacaklardır.”¹⁰⁷

1.3.2. الغضب/ Öfke

Gazap kelimesi rıza ile zıt anlamda kullanılmaktadır. Gazap, ‘intikam isteği ile kalbin kan basıncının harekete geçmesi (yüzde belirmesi)’¹⁰⁸, veya ‘acı veren kötü bir davranışın kişinin ruhunda uyandırdığı kızgınlık ve cezalandırma isteği’ demektir.¹⁰⁹

Gazap kelimesi ayet ve hadislerde hem Allah’a hem Peygamber’e hem de diğer insanlara nispet edilerek kullanılmıştır. Gazap kelimesini iki açıdan -hem Allah için hem de insan için kullanımını- ele alarak bir değerlendirme yapacak olursak şunları söyleyebiliriz.

Birincisi, yaratılmışların gazabıdır. Hz. Musa, kavminin buzağıyı ilah edindiğini görünce onlara kızdı ve bu kızma olayı Kur’an’da gazap kelimesiyle ifade edilmiştir.¹¹⁰ İkincisi ise Allah’ın gazabıdır ki, Allah’a isyan edip O’nu inkâr etme neticesinde Allah’ın o kişiyi cezalandırması¹¹¹ olarak ifade edilmiştir. Övülme, öven tarafından bir

¹⁰⁵ İbn Manzur, VII, 312.

¹⁰⁶ Muhammed, 47/28.

¹⁰⁷ Maide, 5/80.

¹⁰⁸ Rağıp el-İsfehâni, s.363.

¹⁰⁹ Dini Kavramlar Sözlüğü, s.201.

¹¹⁰ A’raf, 7/154.

¹¹¹ İbn Manzur, I, 648.

nevi razı olunma halidir. Azarlanma ise bir nevi yerilme halidir. Ayrıca Allah'ın gazap etmesi bu kelime ile kullanıldığında intikam alma anlamı kastedilir.¹¹² Allah Teâlâ kendisi hakkında kötü zanda bulunan, kendisine ortak koşan münafık erkek ve kadınlara gazap edeceğini bildirmektedir.¹¹³ Yine Fatiha sûresinde bir dua temennisi olarak, gazaba uğrayanların yoluna değil de kendilerine hidayet verilenlerin yoluna iletilmesi istenmektedir.¹¹⁴

Bütün bu anlatımlar gösteriyor ki, Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınarak O'nun rızasını kazananla, Allah'ın emirlerini yerine getirmeyip yasaklarından kaçınmayarak O'nun gazabına uğrayan kişinin durumu bir değildir. Çünkü Allah kendi emirlerine itaat edip yasaklarından sakınanlar için cenneti müjdelemektedir. Yüce Allah buyuruyor ki: *“هُم دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ / Allah'ın rızasına tabi olanlar ise, Allah katında derece derecedirler...”*¹¹⁵ Buna karşılık emirlerine isyan edip ve yasakladığı şeyler konusunda itaatsizlikte bulunanları ise cehenneme koyacağını bildirmektedir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: *“أَفَمَنْ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ / Allah'ın rızasına uyan kimse, Allah'ın gazabına uğrayan ve varacağı yer cehennem olan kimse gibi midir? O, ne kötü varılacak yerdir.”*¹¹⁶

Taberî, İbn-i İshak'ın bu konuda şöyle dediğini rivayet eder: *“Bu ayet, insanlardan Allah'ın rızasına tabi olan kimse ile sırf insanları razı etmek ve onları kızdırmamak için Allah'ın gazabına uğrayan kimsenin bir olamayacağını bildirmektedir. Allah'a itaat edenin mükâfatı O'nun tarafından razı olunma ve cennettir. Allah'ın gazabına uğrayana ise bu gazap vacip olur ve varacağı yer de cehennemdir.”*¹¹⁷

Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz: *“Yiğit, öfkelenildiği sırada kendine hakîm olan kimsedir.”* buyrulmaktadır.¹¹⁸ Bu ve bunun gibi hadislerde gazap duygusunun -fitri olması hasebiyle- yok edilmesi değil, bu duyguya yenik düşerek yanlış söylem ve eylemlerden kaçınılması gerektiği ortaya konulmaktadır. Bir kişinin öfke duygusunun

¹¹² Bakara, 2/90.

¹¹³ Fetih, 48/6.

¹¹⁴ ahitaF, 1/1

¹¹⁵ Al-i İmran, 3/163.

¹¹⁶ Al-i İmran, 3/162.

¹¹⁷ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camii'l-Beyan 'an Te'vil'i Âyi'l-Kur'an (1-30)*, Tahkik: Muhammed Şakir, Daru'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 2001, IV, 202.

¹¹⁸ Buhari, Ebu Abdullah İbn İsmail, *Sahih-i Buhari*, “Edep,76,” Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1409/1988.

tamamını yok etmeye kalkışması imkânsızdır. Dengeli bir gazap gücüne sahip olan kişi, kendisini onur kırıcı davranışlara yöneltmesi muhtemel olan arzu ve ihtiraslarını kontrol ederek öfkesinin saldırganlık haline dönüşmesini önleyecek şekilde bu öfke duygusunu terbiye etmesi gerekir.¹¹⁹

1.3.3. العذاب / Azap

العذاب/Azap kelimesi rıza ile zıt anlamda kullanılmaktadır. Azap sözlükte ‘ceza, şiddetli acı vermek, beden ve ruha etki eden eziyet, insana zor gelen şey’ gibi manalara gelmektedir.¹²⁰ Kur’ân’da yirmi yerde geçen ‘ıkab kelimesi de aynı anlama gelmektedir.¹²¹

Kur’ân’da geçen azap kelimesi, inkâr ve isyan edenlerin Allah tarafından dünya ve ahirette cezalandırılmalarını ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca Kur’ân’da dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki çeşit azaptan söz edilir:

1.Dünyevî Azap: Şu ayette dünyevî azap örneği yer almaktadır: “وَكَايَ مِنْ قَرْيَةٍ عَنَّ عَنْ أَمْرٍ رِبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسِبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا تُكْرًا /Nice kentlerin halkı Rablerinin ve O'nun elçilerinin emrinden uzaklaşıp azdılar. Bu yüzden kendilerini çetin bir hesaba çekti ve görölmedik bir azaba çarptırdık.”¹²²

2.Uhrevî Azap: Şu ayette ise ahiret azabının daha kuvvetli olduğu şöyle bildirilmektedir: “فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْحَزْنَ فِي الْخُلُوعِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ /Böylece Allah dünya hayatında onlara zilleti tattırdı. Elbette ki ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bilselerdi.”¹²³

İnsanların birbirlerine yaptıkları kötü muamele de azap kelimesi ile ifade edilmiştir. Mesela Firavun’un yapmış olduğu işkence ayette azap kelimesiyle şöyle ifade edilmiştir. “وَإِذْ أَنْجَيْنَاكَ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكَ سُوءَ الْعَذَابِ /Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı.”¹²⁴

¹¹⁹İbrahim Kâfi Dönmez (Editör), *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, İstanbul 2006, II, 595.

¹²⁰Rağıp el-İsfehâni, s.330.

¹²¹İbn Manzur, I, 302.

¹²²Talak, 65/8.

¹²³Zümer, 39/26.

¹²⁴A’raf, 7/141.

Kur'ân'da genellikle Allah'ın azabı ile rahmeti yan yana zikredilir ve azabından çok rahmetinden söz edilir. Yapılan bir iyiliğin karşılığında mükâfat yani razı olunma, yapılan bir kötülüğün karşılığında da ceza vardır. Allah kendi bildirdiği hükümlere uygun hareket edip doğru yolda gidenlere mükâfatını, bu yoldan ayrılanlara ise azabını vereceğini bildirmiş ve hatta toplumlar ibret alsın diye bunu dünyada iken göstermiştir.

1.3.4. اللعنة/ Lanet

اللَّعْنُ kelimesi rıza ile zıt anlamda kullanılmaktadır. '*Bir kızgınlık olarak kovmak ve uzaklaştırmak, lanet etmek, beddua etmek*' gibi manalara gelmektedir.¹²⁵ Aynı kökten türeyen اللعنة kelimesi ise azap manasında kullanılmaktadır.¹²⁶

Lanet kelimesinin ifade ettiği başka bir anlam ise şudur. Allah'ın dünyada vermiş olduğu cezanın asıl amacı, inkârcıların ve kötü yolda ısrar edenlerin bu davranışlarının tüm karşılığını bu dünyada vermiş olmak değil, insanlık için birer uyarı ve ahiret azabından kurtulmalarına vesile kılmaktır.¹²⁷

Lanet kelimesinin insanlar için kullanımında başkasına beddua anlamı vardır. Yüce Allah buyuruyor ki: *لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ* / *İsrail oğullarından inkâr edenler, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlendi...*¹²⁸ Şu ayette ise hem Allah'ın hem de insanların laneti birlikte zikredilmiştir. *إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا* / *İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet etme konumunda olanlar lânet eder.*¹²⁹

Lanet kelimesinin ifade ettiği anlama muhatap olmak, ahirette Allah'tan bir cezayı hak etmek, dünyada ise Allah'ın rahmet ve muvaffak kılmasının sona ermesi demektir.¹³⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de ahiret hayatında Allah'ın lanetine uğrayacak kişi ve toplumlar haber verilmektedir. Örnek olması açısından şu ayeti zikredebiliriz: *أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ*

¹²⁵ Mu'cemu'l-Vasit, s.866.

¹²⁶ Mu'cemu'l-Vasit, s.866.

¹²⁷ İbrahim Kâfi Dönmez (Editör), I, 190.

¹²⁸ Maide, 5/78.

¹²⁹ Bakara, 2/159.

¹³⁰ Rağıp el-İsfehâni, s.555.

عَلَى الظَّالِمِينَ /Biliniz ki, Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir.¹³¹ Ayrıca Kur'ân'da açıklandığı şekliyle, Allah'ın lânetine uğrayan kişi ve toplumları şu şekilde sıralayabiliriz: Kâfirler,¹³² Yahûdîler,¹³³ zâlimler,¹³⁴ şeytan,¹³⁵ Allah'ın indirdiklerini gizleyenler,¹³⁶ namuslu kadınlara zina iftirasında bulunanlar,¹³⁷ münafıklar,¹³⁸ Ad kavmi,¹³⁹ Firavun ve adamları,¹⁴⁰ Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler,¹⁴¹ Allah'a verdikleri sözde durmayanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar,¹⁴² yalan haber yayanlardır.¹⁴³

1.3.5. البغض/ Buğz

Buğz kelimesi ile rıza zıt anlamda kullanılmaktadır. Buğz, 'sevginin yok olması',¹⁴⁴ kin gütmek, hoşlanmamak ve hoşlanılmayan bir şeye karşı gönlün duyduğu nefret' gibi manalara gelmektedir.¹⁴⁵ Kin tutmak, rıza göstermemenin ve hoşnut olmamanın bir sonucudur. Hz. Peygamber (sav)'in bir hadisinde buğz ile rıza zıt anlamda kullanılmıştır. Hz. Peygamber (sav) buyuruyor ki: "Sevdiğin kimseyi ölçülü sev, belki bir gün ona buğz edersin; buğz ettiğine de ölçülü buğz et, olur ki onu bir gün seversin."¹⁴⁶

Buğz kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de beş ayette بغضاء şeklinde geçmektedir.¹⁴⁷ Geçtiği ayetlerin tümünde 'kin' manasında kullanılmıştır. Yüce Allah buyuruyor ki: "وَالَّذِينَ بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ...Biz onların arasına kıyamete kadar sürecek kin (buğz) ve düşmanlık (adavet) bıraktık..."¹⁴⁸

¹³¹ Hud, 11/18.

¹³² Bakara, 2/89-161.

¹³³ Nisâ, 4/46 .

¹³⁴ A'râf, 7/44.

¹³⁵ Hicr, 15/35.

¹³⁶ Bakara, 2/159.

¹³⁷ Nisâ, 4/93.

¹³⁸ Tevbe, 9/68.

¹³⁹ Hûd, 11/60.

¹⁴⁰ Hûd, 11/99.

¹⁴¹ Ahzâb, 33/57.

¹⁴² Ra'd, 13/25.

¹⁴³ Ahzâb, 33/60-61.

¹⁴⁴ İbn Manzûr, I, s.302.

¹⁴⁵ Rağıp el- İsfahânî, s.65.

¹⁴⁶ Tirmizî, Birr, 60.

¹⁴⁷ Al-i İmran, 3/118; Maide, 5/14-64-91; Mümtehine, 60/4.

¹⁴⁸ Maide, 6/64.

Kişilerin hoşuna gitmeyecek bir eylem ve söylem karşısında tepkilerini ortaya koyma durumlarından biri de buğz halidir. Çünkü kişinin buğz halinde olması onun hoşnutsuzluğunu ifade eder. Bireylerin, toplumların, komşuların, aile fertlerinin birbirlerine karşı buğz etmesi nefreti, nefret ise düşmanlığı doğurur. Seyyit Kutup Yahudiler arasında kıyamete kadar sürecek bir düşmanlığın var olduğunu şöyle ifade etmektedir. “Yahudi grupları arasında bir düşmanlık sürüp gitmektedir. Her ne kadar bugün Yahudiler arasında bir yardımlaşmanın hâkim olduğu görülse de, her ne kadar bugün Yahudiler ile Müslümanlar arasındaki savaşta Yahudilerin başarılı olduğu müşahade edilse de Yahudiler arasındaki bu düşmanlık sürüp gitmektedir. Ancak kısa zaman süresini nazarı itibara almamalıyız. Bütün gerçekleri gözler önüne sermeyen dış görünümlere aldanmamalıyız. Onların çevresinde ne kadar destekler yardımcı olursa olsun bütün durumlarda hâkimiyet anahtarı inananlar topluluğunun elindedir. Allah bu inananlar taifesi ile tahakkuk ettirecektir kendi vadini.”¹⁴⁹

¹⁴⁹ Seyyid Kutup, *Fîzilali'l-Kur'an*, Hikmet Yay., İstanbul tsz., IV, 328.

İKİNCİ BÖLÜM

RIZA KELİMESİNİN ANLAM ALANI

2.1. RIZANIN DİĞER KELİMELERLE KULLANIMI

Allah Teâla müminlerin yaptıkları veya yapacakları ibadet ve ahlaki ameller sonucunda kullarından razı olacağını bildirmektedir. Allah'ın kullarından razı olması, kulların yapacağı ibadetlerle yakın bir ilişki içerisindedir.

Rıza kelimesi, geçtiği bazı ayetlerde farklı kavramlarla birlikte kullanılmaktadır. Bu kavramlar: Şefaât, rahmet, ibadet, doğruluk ve mükâfattır.

Kur'an'da Allah'ın, Peygamberimizin ve Allah'ın şefaât etmeye izin verdiği kişilerin müminlere şefaâtçi olacakları bildirilmektedir. Ancak şefaatin gerçekleşebilmesi için Allah'ın o kulundan hoşnut olması gerekir. Yani şefaatin varlığı rızaya bağlıdır.

Allah kendilerinden hoşnut olduğu kullarına rahmet ve merhametinin bir sonucu olarak mükâfat vermektedir. Verilen mükâfat dünyalık olduğu gibi ahirette menfaat sağlayacak bir hususta olabilmektedir. Fakat mükâfatın varlığı Allah'ın kulundan razı olmasına bağlıdır. Eğer Allah kulundan razı olursa, ona ahirette güzel ve sonsuz mükâfat verilecektir.

İbadetlerin Allah tarafından kabul olunmasının en önemli özelliği ibadette Allah'ın rızasını gözetmektir. Müminlerin hac, namaz, oruç ve zekat gibi ibadetlerde Allah'ın hoşnutluğunu gözetmesi gerekir. İbadetlerin makbuliyeti, ibadetteki ihlâsa yani Allah için yapmaya bağlıdır. Allah ancak kendi rızası için yapılan ibadetleri kabul edeceğini Kur'an'da bildirmektedir.

2.1.1. Rıza ve Şefaât

Şefaât, *'bir suçun bağışlanması veya bir dileğin yerine getirilmesi için birine aracılık etmek,¹⁵⁰ başkası adına yardım istemek ve rica etmek'* demektir.¹⁵¹ Şefaât kelimesinin istilâhî anlamına gelince, ahirette peygamberlerin ve peygamberler dışında

¹⁵⁰Rağıp el-İsfehâni, s.266.

¹⁵¹Hüseyin K. Ece, "Şefaât md.", *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay., İstanbul 2000, s.607.

şefaata etme konusunda kendilerine izin verilenlerin, müminlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunmalarıdır.¹⁵²

Ahiret hayatının safhalarından biri de hesaba çekilmedir. İnsanlar kendi güçsüzlüklerini, acizliklerini giderip günahlarının hafiflemesine yardımcı olabilecek birtakım beklenti içine girerler. Böylesi bir ortamda her mümin kendisi için şefaata edilmesini ümit eder.

Kur’ân-ı Kerîm’de birçok ayette şefaatin var olduğu zikredilmektedir.¹⁵³ Ancak bu ayetlerde, şefaatin gerçekleşebilmesi için birtakım nedenlere ihtiyaç duyulduğu bizlere haber verilmektedir. Birincisi şefaatin Allah’ın izni ile olması, ikincisi O’nun razı olduğu kimselerin şefaata etme yetkinliğine sahip olması, üçüncüsü ise yapılan şefaatin sadece Allah’ın razı olduğu kimselere fayda sağlamasıdır. Şefaata olgusunu ifade eden ayetlerde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Ayet:1 “...إِذْ يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ” *İzni olmaksızın O’nun katında şefaatte bulunacak kimdir?...*¹⁵⁴

Ayet:2 “وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى” *Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati; ancak Allah’ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.*¹⁵⁵

Ayet:3 “يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا” *O gün, Rahmân’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.*¹⁵⁶ Ayette ifade edilen “razı olunan söz” den maksat “Lailahe illellah” cümlesidir.¹⁵⁷

Kur’ân’da Allah’ın razı olduğu kimselere meleklerin şefaata edecekleri ancak meleklerin şefaatinin Allah’ın izniyle ve O’nun razı olduğu kimseler için geçerli olacağı bildirilmektedir.¹⁵⁸ Ayrıca Allah’ın izni olmaksızın hiçbir varlık diğer bir varlığa şefaatte bulunma yetkisine sahip değildir. Yüce Allah buyuruyor ki: “يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ” *Allah, onların önlerindeki de*

¹⁵²Hüseyin K. Ece, s.607.

¹⁵³ Bakara, 2/48; Meryem, 19/87; Müddessir, 74/48.

¹⁵⁴ Bakara, 2/255; Yunus, 10/3.

¹⁵⁵ Necm, 53/26.

¹⁵⁶ Ta-Ha, 20/109.

¹⁵⁷El-Mahalli, Celaluddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed; Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebu Bekr, *Tefsîru l-Celaleyn*, Daru İbn Kesir, Beyrut 1431-2010, s.319.

¹⁵⁸ Necm, 53/26.

arkalarındakini de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar, O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefa'at etmezler ve hepsi O'nun korkusuyla titrerler."¹⁵⁹Yine Allah katından söz/ahit alanların¹⁶⁰ ve Hakk'a şahitlik edenlerin¹⁶¹ şefa'at etmeleri için kendilerine izin verildiği bildirilmektedir.

Hadis-i şeriflerde Peygamberimizin ve diğer peygamberlerin müminlere veya onların bir kısmına şefa'atçı olacakları zikredilmektedir. Hz. Peygamber (sav) buyuruyor ki: *"Kıyamet gününde şefa'atçı olmam için insanlar bana gelirler. Ben de kalkar Rabbimden izin isterim ve bana şefa'at etme izni verilir. Ben Rabbimi görünce hemen secdeye kapanırım. O beni dilediği kadar secdede bırakır. Sonra bana şöyle denir: 'Ey Muhammed, başını kaldır, söyleyeceğini söyle sözün dinlenecek. İsteddiğini dile, istediğin verilecek. Şefa'atçı ol, şefa'atin kabul edilecek.' Bunun üzerine ben Rabbime bana öğrettiği şekilde hamd edeceğim ve sonra şefa'atçı olacağım. Bana belli bir sınır tayin edilecek. Ben onların cennete girmesini sağlayacağım. Hz. Peygamber bu sözlerini üç kere tekrarlamış, sonunda da şöyle buyurmuştur: Sonra 'Lâ ilâhe illallah' diyen ve kalbinde zerre kadar hayır bulunanlar cehennem ateşinden çıkarılacaklardır.*"¹⁶²

Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: *"Her Peygamberin kabul edilen bir duası olur ve her Peygamber bu duasını dünyada yaptı. Fakat ben (makbul) duamı ümmetime şefa'at için sakladım. Bu sakladığım dua ümmetimden olup da Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmadan ölen herkese nasip olur.*"¹⁶³

Hz. Peygamber (sav) hadislerinde belirli sıfatlara sahip insanların şefa'at edebilme yetkisine sahip oldukları bildirilmektedir. Örneğin kıyamet gününde şehide, ailesinden yetmiş kişiye şefa'at etme hakkı verilecektir. Şehidin ataları ile kendi neslinden gelen kimseler bu yetmiş kişinin içine girebileceği gibi şehidin eşleri ve diğer akrabaları da girebilir. Nebi (sav) buyuruyor ki: *"Şehit, ailesinden yetmiş kişiye şefa'atçı olacaktır."*¹⁶⁴ Diğer bir hadis-i şerifte: *"Kim, Kur'ân'ı okur ve onu ezberlerse, ve helalini helal,*

¹⁵⁹ Enbiya, 21/28.

¹⁶⁰ Meryem, 19/87.

¹⁶¹ Zuhuruf, 43/86.

¹⁶² Buhari, Enbiya, 5.

¹⁶³ İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünen, Züh'd*, 37, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1419/1998, IV, 732.

¹⁶⁴ Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünen, Cihad*, 26, Müessesetü'l-Kitabi's-Sekafeti, Beyrut 1409/1988.

haramını haram kılar, Allah onu Cennet'e koyar ve akrabasından Cehennemlik olan on kişiye şefaathane kılar"¹⁶⁵ buyurarak dünyada Kur'an'ı ezberleyip onun ahkamına uygun bir hayat süren Müslümanlara şefaathane etme yetkisinin verileceğini bildirmektedir.

2.1.2. Rıza ve Rahmet

Rahmet, 'kalbin inceliği, merhamet, şefkat ve bağışlama'¹⁶⁶ manalarına gelir. Ancak rahmet kelimesi Yüce Allah'ın bir sıfatı olarak geldiğinde 'Allah'ın ihsanı' kastedilir. Allah insanların tabiatına şefkati yerleştirmiş, ihsanı ise kendine ait kılmıştır. Bu nedenle rivâyet edilmiştir ki; rahmet, Allah'tan nimet ve lütuf, insanlardan ise şefkattir.¹⁶⁷ Allah'ın bağışlamasına ve rahmetine ulaşmak, Allah tarafından kul için gerçekleşecek bir memnuniyeti ifade etmektedir.¹⁶⁸

Allah kullarından, kendilerine verilen nimetin bir karşılığı olarak şükretmelerini istemektedir. Çünkü verilen nimet şükür gerektirir. Yüce Allah buyuruyor ki: *إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ* /Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki Allah sizin iman etmenize muhtaç değildir. Ama kullarının inkâr etmesine razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin için buna razı olur."¹⁶⁹ Ayette geçen 'kullarının inkâr etmesine razı olmaz' ifadesiyle Allah'ın, iman-küfür, günah-sevap, iyi-kötü karşılaştırmasında imandan, sevaptan ve iyiden yana olduğu gerçeğini anlayabiliriz. Çünkü Allah yarattığı insanların iman ve salih amel sahibi olmalarını istemektedir. "Saf ve katışıksız imanın, her şeyden önce tüm hile ve desiselerden, şeytani tuzaklardan uzak olmaya ihtiyacı vardır. Her hareketin, her davranışın Allah için olması ve O'na özgü kılınması gerekir."¹⁷⁰

Allah'ın rızası, rahmeti yönündedir. Yani Allah Teâlâ kullarının yapmış olduğu fiillere ve söylemlere karşı her zaman mükâfat verme nazarıyla yaklaşır. Allah en geniş rahmet ve merhamet sahibi olduğu için kullarının haram sayılan fiilleri yaparak günah kazanmalarına ve gerçeği inkâr etmelerine razı olmaz. Allah kullarının her daim iyilik üzere olmalarını ister. İşte bu O'nun rızasıdır. Kullarının yapmış oldukları günahlara

¹⁶⁵İbn Mace, *Mukaddime*, 16; Tirmizi, *Fedailu'l-Kur'an*, 13.

¹⁶⁶İbn Manzur, XIV, 173.

¹⁶⁷Rağıp el-İsfahâni, s.198.

¹⁶⁸Abdulhamit Birışık, "Rahmet", *DİA*, XXXIV, 419.

¹⁶⁹Zümer, 39/7.

¹⁷⁰Okcu, s.49

karşılık Allah'ın affedici olması ise O'nun rahmetidir. Bu da Allah'ın tercihinin rahmeti yönünde olduğunu bizlere göstermektedir.

Allah dilediğine rahmetini ihsan eder.¹⁷¹ Kur'an'da muttakilere,¹⁷² sâlihlere,¹⁷³ Kur'an'a sarılanlara,¹⁷⁴ itaatkârlara,¹⁷⁵ namaz kılanlara,¹⁷⁶ zekatını verenlere ve muhsinlere,¹⁷⁷ mallarından Allah yolunda infak edenlere,¹⁷⁸ musibetlere sabredenlere,¹⁷⁹ emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker yapanlara,¹⁸⁰ Allah yolunda cihat edenlere,¹⁸¹ kötülüklerden korunanlara,¹⁸² okunan Kur'an'ı dinleyenlere¹⁸³ ve âhiretten korkanlara¹⁸⁴ merhamet edeceğini bildirmiştir. Sonuç olarak Allah Teâlâ bir kulun iyiye, doğruya, güzele ve imana yönelmesini arzulamaktadır. Allah kötülüğü, küfrü vb. şeyleri irade etmiştir; fakat bu sıfatları kişilerle birebir kayıtlamamıştır.

2.1.3. Rıza ve İbadet

Kur'an'da rıza kelimesinin kullanım alanlarından birisi de, kişinin ibadet yükümlülükleri ve sorumluluk alanlarıyla ilgilidir. Hac, namaz, zekat ve sadaka gibi ibadetlerin anlatıldığı ayetlerin bir kısmında rıza kelimesi de kullanılmaktadır. Yani yapılan ibadetlerde Allah'ın rızasının dikkatten kaçırılmaması gerektiği uyarısı vardır.

İnsan, Allah'ın kulu ve yeryüzündeki halifesidir.¹⁸⁵ O'nun emirlerini yerine getirmek üzere yaratılmış seçkin varlıktır. Bu sebeple insan nesneleşmesin ve nesnenin kölesi olup da kıymetini yitirmesin diye, yer ve gökte yaratılmış ne varsa insanın hizmetine sunulmuştur.¹⁸⁶ Bütün bu nimetlere karşı Allah'ın kulundan istediği kendi

¹⁷¹Bakara, 2/105.

¹⁷²Hadîd, 57/28.

¹⁷³Câsiye, 45/30.

¹⁷⁴Nisâ, 4/175.

¹⁷⁵Al-i İmrân, 3/132.

¹⁷⁶Nur, 24/56.

¹⁷⁷A'râf, 7/56.

¹⁷⁸Tevbe, 9/99.

¹⁷⁹Bakara, 2/155-157.

¹⁸⁰Tevbe, 9/71.

¹⁸¹Bakara, 2/218.

¹⁸²Mü'min, 40/7-9.

¹⁸³A'râf, 7/204.

¹⁸⁴Zümer, 39/9.

¹⁸⁵Bakara, 2/30

¹⁸⁶Okcu, s.20

rızasını gözeterek ibadette bulunmasıdır. Denilmiştir ki kulların yaptıkları bütün ameller ve ibadetler yok olacak yalnız Allah'ın rızası umularak yapılanlar kalacaktır.¹⁸⁷

a-Hac

Müslümanlar dünyada yaşadıkları müddetçe Allah'a kulluğun gereği olarak bir takım ibadetlerle yükümlüdürler. Bu ibadetleri yapmadaki temel hedef Allah'ın rızasını kazanmaktır. Yüce Allah bu hedef doğrultusunda ibadetlerini yerine getiren kullarından razı olacağını aşağıdaki ayet-i kerîmelerde bildirmektedir. “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَجْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ” /Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu din) nişanelerine, haram aya, hac kurbanına, (bu kurbanlıklara takılı) gerdanlıklara ve de Rab'lerinden bol nimet ve hoşnutluk isteyerek Kâbe'ye gelenlere sakın saygısızlık etmeyin...¹⁸⁸ Allah'ın nişanelerinden maksat O'nun yasaklarıdır. Yani Allah'ın haram kıldığı yasakları ile Allah'ın lütuf ve hoşnutluğunu talep ederek gelenlerle savaşmayı helâl saymayın. Onları Allah'ın evinden engelleyerek tahrik etmeyin.¹⁸⁹ Bu ayet bize gösteriyor ki, hac ibadeti Allah'ın rızası gözetilerek yapılan bir ibadettir.

Tüm ibadetlerde olduğu gibi hac ibadeti de Allah'ın rızasını kazanma arzusuyla yapılır ki, yukarıdaki ayette Kâbe'ye gelenlerin amacının Allah'ın rızasını kazanmak olduğu bildirilmektedir. Taberî ayette geçen يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا kısmını ‘Allah'tan ticaretlerinin kâr etmesini ve hac ibadetlerinden razı olmasını istiyorlar’ şeklinde açıklar. Mücahid ise ‘kendilerine bir mükâfat verilmesini ve ticaretlerinin kâr etmesini istiyorlar’ diye açıklamaktadır.¹⁹⁰ İbn Abbâs'a göre ayetin bu kısmıyla hac ederek Allah'ın hoşnutluğunu kazananların ifade edildiği bildirilmiştir.¹⁹¹

Bir kısım alimlerimiz "Rabbinizden bir fadl aramanızda size bir günah yoktur"¹⁹² ayetinin Müslümanların hac mevsimi günlerinde yaptıkları ticaret hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Bu ayet Müslümanların ticaret yapmaktan men edilemeyeceğini bildirmektedir. Çünkü Müslümanlar ancak dünya ve ahiretlerini yoluna

¹⁸⁷ Rağıp el-İsfahânî, s. 529.

¹⁸⁸ Mâide, 5/2.

¹⁸⁹ İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Kesir Dimeşki, *Tefsîru'l- Kur'âni'l-Azim*, Tahkik: Muhammed Ali Es-Sabuni, Daru'l Fikr, Beyrut 1999, I, 478.

¹⁹⁰ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyan 'an Te'vil'i Âyi'l-Kur'an*, (Tahkik: Mahmud Şakir), Daru'l- İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 2001, VI, 75.

¹⁹¹ İbn Kesir, I, 478.

¹⁹² Bakara, 2/198.

koymak için Kâbe'ye yönelmişlerdir. Onların fadl-ı ilâhiyi istemeleri dünyaları için, rıdvan-ı ilâhiyi talep etmeleri de ahiretleri içindir. Fadl-ı ilahîden murad sevaptır; rıdvan-ı ilahîden maksad ise Allah'ın onlardan razı olmasıdır.¹⁹³

b-Namaz

Müslümanların yapmakla mükellef oldukları farz ibadetlerden biri de namazdır. Namaz ibadetini kulluk bilinciyle yerine getirmek isteyen Müslümanın niyeti bu ibadeti Allah'ın rızasına uygun bir şekilde îfa etmektir. Yüce Allah buyuruyor ki:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانًا/Muhammed, Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı
çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan
lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün...¹⁹⁴

Namaz ibadetindeki en özel anlardan biri de secde halidir. Müminlerin secde halindeki isteklerinin, Allah'ın hoşnutluğu ve lütfunu istemek olduğu bizlere yukarıdaki ayet ile haber verilmektedir. Peygamberimiz (sav) “*Kulun Rabbine en yakın olduğu hal secde halidir. İşte bu sebeple secdede çok dua etmeye bakın*”¹⁹⁵ buyurarak namazdaki secdenin önemine değinmiştir.

c-Zekat ve Sadaka

Zekât, Müslümanların zenginlerinin yılda bir kez fakirlere vermeleri gereken farz bir ibadettir. Sadaka ise verilmesi tavsiye edilen, verildiğinde mükâfat gerektiren; fakat bağlayıcılığı bulunmayan bir ibadettir. Mallarını zekât veya sadaka yoluyla Allah'ın rızasını kazanmak için O'nun yolunda harcayanlara daha fazlasının verileceği aşağıdaki ayet ile bildirilmektedir. Bu nedenledir ki, tüm ibadetlerde olduğu gibi malın harcanması konusunda da Allah'ın hoşnutluğu gözetilmelidir. Yüce Allah buyuruyor ki:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ/İnsanlardan öylesi de vardır
ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder. Allah, kullarına çok şefkatlidir.¹⁹⁶

Müslümanlar tarih boyunca Allah'ın rızasını elde etme düşüncesiyle canlarından,

¹⁹³ Razi, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefatihü'l-Ğayb (Tefsîru'l-Kebir)*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411-1990, XI, 102.

¹⁹⁴ Fetih, 48/29.

¹⁹⁵ Müslim, “Salat”, 215; Ebu Davud, “Salat”, 148.

¹⁹⁶ Bakara, 2/207.

mallarından ve geride bıraktıkları her şeyden vazgeçerek bir ibadet şuuruyla çeşitli zorluklarla mücadele etmişlerdir. Asr-ı saadet döneminde bu mücadeleyi sürdüren sahabîler gerek Allah tarafından gerekse Hz. Peygamber (sav) tarafından övülmüşlerdir. Yukarıdaki ayet hicret ibadetini sadece Allah'ın rızasını kazanmayı hedefleyip bu şuur ile yapanlara bir müjdedir. Başka bir ayette Yüce Allah buyuruyor ki:

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَنْبِيئًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْهُ
 /أَكْلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
*Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.*¹⁹⁷

Kulluğumuzun gereği olan ibadet ve muamelatımız Allah'ın rızasını kazanma hedefiyle yerine getirilmelidir. Çünkü ibadetleri yerine getirmede asıl amaç Allah'ın rızasını elde etmektir. İşte bu nedenledir ki, gerçek iman sahibi müminler ile münafıklar arasındaki asıl fark, yapılan ibadetlerde temel gayenin Allah'ın rızası olmasıdır. Nitekim Yüce Allah bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: “ أَقْمَنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ ”
 /مَنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ
*Binasını takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) ve O'nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?..*¹⁹⁸ İman ve ihlas sahibi olan insanların yaptığı amellerle, münafıklık ve sapıklık hastalığına kapılanların yaptıkları işleri karşılaştırmakta olan yukarıdaki ayet, iman sahibi olanların yapmış oldukları amellerini sağlam zemine oturtulmuş muhkem bir binaya benzetmekte, münafıkların amellerini ise heyelan bölgesindeki bir uçurumun kenarına yapılan ve neticede, yapanla birlikte uçuruma yuvarlanan çürük bir binaya benzetmektedir.¹⁹⁹

Ayette geçen ‘bünyan’ kelimesini ‘dinin binasını sağlam ve güçlü temel üzerine kurma’ şeklinde yorumladığımızda, kişinin sahip olduğu imana asıl sağlamlığını veren rıdvan/çokça razı olmave takva olacaktır.²⁰⁰ Ayrıca ‘binasını Allah'tan takva ve hoşnutluk üzerine kurmak’ demek, Allah'a isyandan korkup sakınmak ve O'na güzelce

¹⁹⁷ Bakara, 2/265.

¹⁹⁸ Tevbe, 9/109.

¹⁹⁹ Taberî, XI, 39.

²⁰⁰ Razi, VIII, 156.

saygı göstererek hoşnutluğunu istemek demektir.²⁰¹

İbadetler namaz, oruç, hac, kurban, sadaka ile sınırlı değildir. Allah yolunda hicret etmek, cihad etmek ve bu tür eylemleri yaparken de karşılaşılan zorluklara sabretmek birer ibadettir. Eğer bu düşünceyle hareket eder ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanma amacı ibadetlerimize ışık tutarsa iyilik namına yaptığımız tüm işler ibadet yerine geçer. Çünkü mümin bir kulun yapmış olduğu tüm işler Allah içindir. Bu konuda Yüce Allah buyuruyor ki: *قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* /Ey Muhammed! De ki: *"Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir."*²⁰²

2.1.4. Rıza ve Doğruluk

Doğruluk/Sıdk, *'kişinin durumunda kusurun, itikadında şüphenin, amelinde ayıbın olmamasıdır.'*²⁰³ Doğruluk, kişinin içinin ve dışının, eylem ve söyleminin aynı olmasıdır. Eğer bu şartlardan biri eksik olursa, doğruluk gerçekleşmez. Yüce Allah doğruluk sahibi insanlara, imanlarında sadık olmaları ve Hakk'ı tasdik etmeleri sebebiyle ahirette büyük bir mükâfat hazırladığını bildirmektedir.²⁰⁴ Bu mükâfatlardan biri de doğruluk sahibi kullarına ahirette vereceği cennetlerdir ki, Allah doğrulukları sebebiyle bu cennetleri hak eden kişilerden razı olduğunu bildirmektedir. Böylece doğruluk Allah'ın rızasını celbeden bir özellik olmuş olur. Nitekim Yüce Allah *قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ* *الفور العظيم* /Allah, şöyle diyecek: *"Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür."* Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır.²⁰⁵ buyurmaktadır.

Kıyamet günü, dünyada doğru olanlara, bu doğrulukları fayda verecektir. Çünkü bugün, yapılan amellerin karşılıklarının verileceği bir gündür. Allah o kulların

²⁰¹M. Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, (Sadeleştiren: Sıtkı Güllü), Huzur Yayınevi, İstanbul 2003, IV, 610.

²⁰² Enam, 6/162.

²⁰³ Cürcanî, s. 207.

²⁰⁴ Ahzab, 33/35.

²⁰⁵ Maide, 5/119.

doğruluklarından dolayı onlardan razı olurken, o müminler de kendilerine verilen sevap ve mükâfattan dolayı Allah'tan razı olmuşlardır.²⁰⁶

2.1.5. Rıza ve Mükâfat

Allah Teâlâ iman edip güzel ameller işleyenlere çeşitli cennet nimetlerini vadetmiştir. Bu vadini de birçok ayette bizlere bildirmektedir.²⁰⁷ Müminlerin hem dünyada elde ettiği hem de ahirette elde edeceği birçok mükâfat vardır. Dünyada elde edilen mükâfatlar sonlu ve geçicidir; fakat ahirette kazanılacak mükâfatlar sonsuz ve kalıcıdır.

Verilen mükâfatları azdan çoğa doğru bir sıralama yaptığımızda en büyük mükâfatın Allah'ın rızası olduğu bizlere bildirilmektedir. Allah'ın verdiği az da olsa çokta olsa, o, Allah'tan geldiğinden dolayı bir kıymeti vardır. Ayrıca Allah'ın verdiği hiçbir şeye az denilemez. Allah Teâlâ Tevbe suresinde “ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ /Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va'detti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.”²⁰⁸ buyurarak kendi rızasının, bütün mükâfatlardan daha üstün olduğunu beyan etmektedir. O halde, dini ve ahlaki vazifelerin en yüksek gayesinin “Allah rızası” olması gerektiğini söyleyebiliriz.²⁰⁹

Rıza, niteliksel olarak mükâfattan daha kapsayıcıdır. Mükâfat olarak değerlendirdiğimiz şey Allah'ın kullarına lütuf olarak verdiği/vereceği nimetlerdir. Bu konu ile ilgili ayetlerden çıkardığımız sonuç şu ki, mükâfat Allah'ın rızasının bir sonucudur. Çünkü birçok ayette Allah tarafından verilecek mükâfatlar belirtilmekle birlikte, bu mükâfatlardan ayrı olarak ve onlardan daha da üstün olan Allah'ın razı olması ifade edilmektedir.²¹⁰

Suyûti (ö.911/1505) el-Itkan'da bu ayette nekra olarak gelen ‘rıza’nın taklil/azlık manası içerdiğini, dolayısıyla ayetin manasının ‘Allah’tan gelecek az bir rızanın bile

²⁰⁶ Muhammed Ali Sabûni, *Safvetü't-Tefasir*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1421-2001, I, 343.

²⁰⁷ Bakara, 2/82; Hud, 11/23.

²⁰⁸ Tevbe, 9/72.

²⁰⁹ Razi, VIII, 106.

²¹⁰ Haşr, 59/8; Fetih, 48/29; Al-i İmran, 3/15.

cennetlerden daha büyük olduğu’nu ifade etmektedir. Bu görüşünü aşağıdaki şiirle desteklemektedir. *لا يقال له قليل منك. لكن قليلي و يكفيني “Senden gelen az da olsa, o bana yeter; fakat senin verdiğin aza “az” denilemez.”*²¹¹

2.2. KUR’ÂN’DA RIZA KELİMESİNİN FAİLİ VE MUHATABI

Kur’an-ı Kerim’de rıza kelimesi hem Allah ve hem de insanlar için kullanılmaktadır. Allah için kullanıldığında ‘*razı olma/hoşnut olma ve tercih etme*’ gibi iki farklı anlamda kullanılmakta iken; insanlar için kullanıldığında ise ‘*razı olma, tercih etme ve anlaşma*’ gibi üç farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

2.2.1. Rızanın Allah’a İsnadı

Kur’ân’da rıza kelimesi Allah için kullanıldığında ‘*razı olma, hoşnutluk duyma, bir şeyi tercih etme*’ gibi manalara geldiği görülmektedir. Allah Teâlâ birçok ayette kendi rızasını, hoşnutluğunu, kişiler ve olaylar arasındaki tercihini ifade etmek için rıza kelimesini kullanmaktadır.

Allah, rıza kelimesi çerçevesinde belirli kişi, grup ve olaylardan razı olduğunu ifade etmektedir. Allah’ın kullarından razı olduğunu değişik sebeplerle ifade etmesi Allah-kul ilişkisi açısından kulun lehine olabilecek bir önem arz etmektedir. Allah’ın rızası karşılığında müminin göstermiş olduğu kulluk bilinci hem Allah’ın rızasının büyük bir mükâfat olduğunu hem de müminin yapmış olduğu kulluğun sevap değerini ortaya koymaktadır. Allah kendisinin hoşnut olmasını belirli nedenlere bağlaması, O’nun rızasını elde etmenin bir gayret gerektirdiğini gösterir. Kulun Allah’ın rızasına ulaşma gayretiyle dünyada yapmış olduğu iyiliklerin bir karşılığı olarak ahirette kendisine mükâfatın verilmesi Allah’ın rızasının bir tecellisidir.

Allah’ın kullarından razı olması demek, kulun hem dünyada hem de ahirette elde edebileceği en büyük mükâfata sahip olması demektir. Çünkü Allah Teâlâ’nın Rıza kelimesiyle irtibatlı olarak ifade ettiği kişiler, topluluklar ve olaylar bu kavramın ifade ettiği anlama muhatap olma bakımından gayret göstermektedirler.

Allah’ın kullarından hoşnut olması demek, O’nun şefkat ve merhametinin o kul

²¹¹Celaleddin Abdurrahman Suyuti, *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’ân*, Daru’l-Mustafa, Dimeşk 2008, I, 608.

üzerinde tecelli etmesi demektir. Allah'ın kullarından razı olması, kulun ibadet şuuruyla yapmış olduğu fiillerin dinin emir ve yasaklarına uygunluğunu göstermekle birlikte, aynı kulun bu ibadetlerini tüm hayatına yansıtmasının bir sonucudur. Allah'ın kullarına verebileceği, kullarını en çok mutlu edebileceği ve verdiği nimetlerin en üstünü diye nitelendirdiği şey O'nun rızasıdır.²¹²

Allah'ın mümin kulundan razı olması, kulun ibadet ve muâmelât konusunda göstermiş olduğu gayretin bir neticesidir. Çünkü Allah'ın rızasını elde etme çabası içinde olan kul, her yaptığı eylem ve söylemin rıza-i ilahiye uygunluğuna dikkat eder. Ayrıca emri bi'l-ma'ruf ve nehyi 'ani'l münker gereğince bu hitabı ilk olarak kendisine yöneltir ve bunu kendisinde uygular. Daha sonra değişik yöntemler de kullanarak dini tebliğ etme hususunda gayret göstermesi gerektiğini düşünür ve bu bilinçle yaşar. İşte böyle bir hayatı yaşamanın neticesinde Allah'ın hoşnutluğuna kavuşma vardır.

Bir kulun Allah'ın rızasına muhatap olması, o kul açısından ulaşılması amaçlanan en büyük hedeftir. Bu hedefe ulaşmak için Kur'ân ve sünnette ifade edilen emir ve yasakların kulluk bilinciyle idrak edilmesi gerekmektedir. Çünkü asr-ı saadet döneminde yaşayan bazı kişi ve toplulukların Allah'ın hoşnutluğuna hangi ameller sonucu ulaştıkları Kur'ân ve sünnette bildirilmiştir. Daha sonraki dönemde yaşayan Müslümanların da aynı ameller sonucu Allah'ın rızasına ulaşacağı bir gerçektir. Çünkü Kur'ân ve sünnetin ifadeleri umumidir.

Bir Mümin için Allah'ın rızasına muhatap olmak, dünya ve ahirette elde edilebilecek en büyük mükâfattır. Bu nedenle bir Mümini ahirette mutlu edebilecek en güzel olay, onun cennet ehlinden olmasıdır. Allah'ın rızasını elde etmenin ise, cennetlerden daha büyük bir değer taşıdığı Kur'ân'da bizlere şöyle bildirilmektedir. *وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ* *Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va'detti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür.*²¹³

Ayette geçen *“Allah'ın hoşnutluğu daha büyüktür”* ifadesi her hayır ve saadetin,

²¹² Tevbe, 9/72.

²¹³ Tevbe, 9/72.

her şeref ve ululuğun kaynağı olması açısından önem arz etmektedir.²¹⁴ Ayrıca bu ifade ruhanî mutlulukların maddî saadetlerden daha kıymetli ve üstün olduğuna işaret etmektedir. Öyle ki cennet, içindeki bütün ihtişamlı nimetlerine rağmen insanı şerefliendiren bu hoşnutluğun yanında sönük kalmaktadır.²¹⁵ Bu nedenledir ki, Allah'ın kulundan razı olması her türlü kurtuluş ve mutluluğun sebebidir.²¹⁶

Cabir b. Abdullah'tan (ö.77/694) gelen bir rivayette Resulullah (sav) bu hususta şöyle buyurmuştur: "Cennet ehli cennete girdiğinde Allah, 'Ey cennetlikler, ben size bundan daha üstünü vereceğim' der. Cennetlikler de 'Bundan daha üstünü ne olabilir?' derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ buyurur ki: 'Sizin üzerinize rızamı indireceğim.'" Yine bu hususta Ebu Said el-Hudri (ö.74/693-694) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Nimetlerin en yücesi, Allah'ın rızasını kazanmaktır."²¹⁷

Kur'an'da Allah'ın rızasını elde etmenin dünyalık metalleri elde etmekten daha önemli olduğu ifade edilmektedir. Yüce Allah bu hususla ilgili olarak buyuruyor ki:

قُلْ أُوتِيتُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ لِّدِينٍ اتَّقُوا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ
De ki: "Size, onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah, kullarını hakkıyla görendir"²¹⁸

Allah Teâla müminlerin daha iyisini, doğrusunu ve faydalı olanını seçmeleri hususunda kullarına tercih hakkı vermiştir. Yukarıdaki ayet ile bu ayetten bir önceki ayet²¹⁹ arasında daha değerlisini seçme açısından bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bir önceki ayette insanın daha çok dünyalık ihtiyaçlarını gideren kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeylerin insana süslü gösterildiği ve bunların dünya hayatının geçimliği olduğu bildirilmektedir.

Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlar için cennetler, tertemiz eşler ve kendilerinden razı olacağı müjdesini haber vermektedir. Haber verilen bu üç mükâfatı

²¹⁴ Elmalılı, IV, 580.

²¹⁵ Razi, VIII, 106.

²¹⁶ Nesefi, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415-1995, I, 508.

²¹⁷ Buhari, *Rikak*, 51; Müslim, *Cennet*, 9; Taberî, X, 112.

²¹⁸ Al-i İmran, 3/15.

²¹⁹ Al-i İmran, 3/14.

Allah'ın farzlarını yerine getirip yasaklarından kaçınarak O'na itaat eden ve O'ndan sakınanların²²⁰ elde edebileceği müjdelenmiştir. Bu ayetteki 'cennetler ve cennet nimetleri' cismanî cennetlere, 'rıdvân (hoşnutluk)' ise ruhanî cennetlere işaretler.²²¹

Hadid suresinin yirminci ayetinde tüm insanlara hitap edilerek onlara sorumlulukları hatırlatılmaktadır. İnsanın geçici bir süreliğine gelip yaşadığı bu dünya hayatı eğer ayette geçtiği manada -oyun ve eğlence olarak- anlaşılırsa, ahirette o insanı çetin bir azabın beklediği bildirilmektedir. Çünkü dünyaya gelişin asıl amacı, onu bir oyun ve eğlence olarak görmek değildir. Eğer kişi dünyayı bir süs, mal ve evlatların çoğalması sebebiyle insanların birbirlerine karşı övünme aracı olarak görürse yine kaybeden kendisi olur. Çünkü dünya hayatı kişiye geçici bir menfaat sağlar. İşte bu gerçeği Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle bildirmektedir:

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

*“Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldaniş metaından başka bir şey değildir.”*²²²

Ahireti unutarak sadece dünyaya meyletmek bir nevi oyun ve eğlencede olmak demektir. Hâlbuki insanın yaratılış amacı bu değildir. Çünkü dünyada yapılanların karşılığı olarak ahirette kişinin lehine veya aleyhine olacak bir hüküm verilecektir. Verilen hüküm sonucu kişi ya çetin bir azaba düşecek ya da Allah'ın bağışlaması ve rızasına erecektir. Ahirette şiddetli azap kâfirler içindir. Allah'ın bağışlama ve rızası O'na ve Rasulüne iman edenlere olacaktır.²²³

Yukarıdaki ayetle ilgili olarak Razi der ki, eğer dünya, seni ahiret için çalışmaktan alıkoyuyorsa o vakit bir aldanma metai olur. Yok eğer seni, Allah'ın

²²⁰Taberî, III, 243.

²²¹Razi, VII, 173.

²²²Hadid, 57/20.

²²³Taberî, XXVII,270.

rızasını ve ahireti kazanmaya davet ediyorsa, ne güzel meta ve ne güzel vesiledir.²²⁴

2.2.1.1. Razi Olma

Allah Teâlâ iyi amelde bulunan, İslam'ın ve insanlığın faydasına olacak bir takım davranışlar ortaya koyan mümin kullarından razı olduğunu ifade etmektedir. Bu başlık altında rıza kelimesinin faili olarak, 'Allah'ın razı olması' şeklindeki kullanımını değerlendirmeye çalışacağız. Vereceğimiz beş ayette de razı olan Allah'tır.

Ayet-1 *وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا* “/... (Kendiliklerinden) uydurdıkları ruhbanlığa gelince; biz onu onlara farz kılmamıştık. Allah'ın rızasını kazanmak için onu kendileri icat etmişlerdi. Sonra ona bihakkın riayette bulunmadılar...”²²⁵

Ayet-2 *لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ* “/ Bir sadaka vermeyi, yahut iyilik yapmayı, yahut da insanların arasını düzeltmeyi emredenleri hariç, onların aralarındaki gizli konuşmaların çoğunda hiçbir hayır yoktur. Kim bunları sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz.”²²⁶

Ayet-3 *وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَنْبِيئًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْهُ أَكْثَرُهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ* /Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”²²⁷

Ayet-4 *وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ* / İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için kendini feda eder(satar). Allah, kullarına çok şefkatlidir.”²²⁸

Ayet-5 *مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا* / Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı

²²⁴ Razi, XXIX, 204.

²²⁵ Hadid, 57/27.

²²⁶ Nisa, 4/114.

²²⁷ Bakara, 2/265.

²²⁸ Bakara, 2/207.

çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün..."²²⁹

Bu ve benzeri ayetlerde geçen rıza kelimesi ile Allah, kullarının yapmış olduğu amellerden hoşnut olduğunu ifade etmektedir. Yani rızanın faili Allah'tır.

2.2.1.1.1. Allah'ın Rızı Olduğu Kimseler

Kur'ân'da rıza kelimesi çerçevesinde dikkate alınması gereken önemli bir konu da hangi vasıftaki müminlerin Allah'ın rızasına muhatap olduğu konusudur. Değişik ayetlerde Allah'ın rızasına ulaştıran vasıflar ve razı olunan müminler haber verilmektedir.

İnsanlar dünyada yaşarken yapmış oldukları fiillerden şahsen sorumlu tutulacaklardır.²³⁰ Bazı insanlar dünyada iken Allah'a karşı vazifelerini daha fedakârca yaparken, bazıları ise bu sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha üşengeç bir tavır sergilemektedirler. Ayrıca dünyada yapılan ameller ahirette kendi ağırlığına hesaba katılacak ve sevabı da o nispette olacaktır.²³¹

Rıza kelimesinin 'Allah'ın razı olması' şeklindeki kullanımına başlarken Allah ve kul açısından güzel bir örnek olması hasebiyle Hz. Musa ile ilgili bir ayeti örnek vermemiz daha isabetli olur kanaatindeyiz. Hz. Musa ile ilgili bir ayette, bir peygamberin Allah'ı hoşnut etmek ve Allah'ın kendisinden razı olmasını gerektirecek bir fiilde bulunma düşüncesiyle nasıl bir adanmışlık sergilediği bildirilmektedir. Şöyle ki, Hz. Musa Rabb'inin kendinden razı olmasını ümit ettiği ve kendisi de bir an önce Rabb'i ile konuşma arzusunda olduğu için kavmiyle birlikte Tur'a doğru giderken acele ediyordu. Hz. Musa Tur'a varınca Allah, '*Seni acele ile kavminden uzaklaştıran nedir?*' diye sordu. Hz. Musa: "عَجَلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى / Onlar, işte onlar hemen arkamdalar. Rabbim! Sen hoşnut olasın diye aceleyle sana geldim"²³² karşılığını verdi.²³³

Allah'ın razı olduğunu beyan ettiği kişi, topluluk ve olayları şu şekilde sıralayabiliriz.

²²⁹ Fetih, 48/29.

²³⁰ Şems, 91/7-10.

²³¹ A'raf, 7/8-9; Kâri'a, 101/6-7; Müminun, 23/102-103.

²³² Taha, 20/84.

²³³ Taberî, XVI, 227.

2.2.1.1.1.1. Peygamberler

Peygamberler gönderildikleri toplumlara önder ve örnek olan mümtaz şahsiyetlerdir. Son peygamber olan Hz. Muhammed (sav)’ın de bu özellikte olduğu bizlere bildirilmektedir.²³⁴ Ayrıca Hz. İsmail (a.s.)’ın ahde vefa erdemiyile temayüz ettiği,²³⁵ dinin direği olan namazı kılmaya ve toplumsal dayanışmayı sağlayan zekâtı vermeye teşvik ettiği şeklindeki örnekliği Kur’an’da bizlere haber verilmektedir. Yine Hz. İsmail, Allah’ın verdiği nimetlerin kadrini bilerek ruhunu güzelliklerle bezemeye ve Rabbinin buyruklarına mutlak bir teslimiyet içinde görevini yerine getirmeye çalışması sebebiyle Allah’ın rızasını kazanmıştır.²³⁶

Kur’an’da İsmail (a.s.) ile ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا *Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o, sözünde sadık bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi.*”²³⁷ Bir sonraki ayette ise Hz. İsmail’in, ailesine namazı ve zekâtı emrettiği ve bu nedenle kendisinden razı olduğu bildirilmektedir. Bu gerçeği Yüce Allah Kur’an’da şöyle buyuruyor: “وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا *Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabb'inin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.*”²³⁸

Yüce Allah Kur’an’da, verdiği sözde durması hasebiyle Hz. İsmail’i övmektedir. Kişinin verdiği sözde sadakat göstermesi imanında samimi olduğunu gösteren ölçülerden biridir.²³⁹ Bir peygamber olarak Hz. İsmail’in aile fertlerini koruma, onları manevî açıdan donatma/doygunluğa ulaştırma gibi bir sorumluluk hissetmesi kendinden sonraki toplumlara örnek olmaktadır.

Her Müslüman kendi aile fertleri konusunda sorumluluk sahibi olmalı ve dünyada yaşarken bu bilinçle hareket etmelidir. Eğer bu yapılabilirse, ancak o sayede Allah’ın razı olduğu kişiler içine dahil olunabilir. Nitekim bu hususta Tahrir suresinin 6. ayeti aile fertlerini cehennem ateşinden koruma hususunda kişiye sorumluluk yüklemektedir. Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden*

²³⁴ Ahzab, 33/21.

²³⁵ Meryem, 19/54

²³⁶ Hayreddin Karaman ve arkadaşları, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara 2008, III, 605.

²³⁷ Meryem, 19/54.

²³⁸ Meryem, 19/55.

²³⁹ Taberî, XVI,112.

kendinizi ve ailenizi koruyun” diye buyurmaktadır. Ayrıca aynı ayette geçen ‘*ehlehu*’ kelimesini ‘*ümme*t’ manasında düşünürsek, Hz. İsmail’in ümmetine namazı emrettiği; çünkü peygamberler hem ümmetlerinin hem de aile fertlerinin babalarıdır sonucuna varabiliriz.²⁴⁰ Dolayısıyla sorumluluk sahibi kişiler maiyetleri altında bulunanlardan mesuldürler.

Kişilerin sorumluluğu konusunda Hz. Muhammed (s.a.s) şöyle buyurmaktadır. *“Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz. Halife bir çobandır, güttüklerinden sorumludur. Erkek ailenin çobanıdır, güttüklerinden sorumludur. Kadın kocasının, evinin çobanıdır, güttüklerinden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malının çobanıdır ve güttüklerinden sorumludur. Evet, hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz.”*²⁴¹

2.2.1.1.1.2. Rıdvan Biatı’na Katılanlar

Hız. Peygambere gönülden bağılı olan sahabîler her konuda olduğı gibi Rıdvan Biatı olayında da bağılılıklarını göstermişlerdir. Bu nedenle, Allah Teâlâ o ağacın altında Hız. Peygamber’e biat eden müminlerin kalplerindeki samimiyeti, yapmış oldukları fedakârlığı ve göstermiş oldukları sabrı bildiğinden dolayı onlardan razı olduğunu müjdelemiştir.²⁴²

Yüce Allah o andaki durumları gereğı, o müminlere sükûnet ve vakar bahşetmiştir. Kendilerine güven duygusu ve iç huzuru vermiştir. Çünkü onlar dinlerinde ve sözlerinde sabit kaldılar ve Hakk’tan ayrılmadılar. Bu özelliklerinden dolayı, Allah o müminler topluluğuna Mekke'nin fethinden önce yakın bir fetih müjdelemiştir.²⁴³ Taberî (ö.310/923) bu konuyla ilgili olarak ayette müjdelenen fethin Hayber’in fethi olduğunu rivayet etmiştir.²⁴⁴ Ayrıca bir sonraki ayette bu zafer nedeniyle birçok ganimetin elde edildiğı bildirilmiştir.²⁴⁵ Rıdvan Biatı olayı sebebiyle Allah, ağacın altında Hız. Peygamber’e biat eden müminlere hem ikramda bulunmuş hem de kendilerinden razı olmuştur.

²⁴⁰ Neseîi, II, 44.

²⁴¹ Buhari, Vasiyet,9.

²⁴² Taberî, XXVI, 104.

²⁴³ Taberî, XXVI, 105.

²⁴⁴ Taberî, XXVI, 105.

²⁴⁵ Fetih, 48/19.

Yüce Allah: “لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا */Andolsun, Allah, sana o ağacın altında biat ederlerken mü'minlerden razı olmuştur, kalplerinde olanı bilmiş ve böylece üzerlerine 'güven duygusu ve huzur' indirmiştir ve onlara yakın bir fethi sevap (karşılık) olarak vermiştir.*”²⁴⁶ buyurarak Hudeybiye antlaşmasından önce o ağacın altında Kureyş ile savaşıacaklarına ve Hz. Peygamberi yalnız bırakmayacaklarına dair söz vererek biat eden müminlerden, biat ettikleri sırada razı olduğunu bildirmiştir.

Bu ayet, Hudeybiye antlaşmasından önce, Rasulullah'ın sahabîlerden Kureyş'e karşı savaşıacaklarına dair almış olduğu "Rıdvan Biatı"nı açıklamaktadır. Bu ayetin iniş zamanı ile ilgili olarak Seleme b. Ekvâ (ö.74/693) der ki: “Biz Hudeybiye'nin zamanını konuşurken Allah Rasulü'nün nidacısı, ‘Ey insanlar, Ruhu'l Kudüs indi, haydi biata!’ diye seslendi. Bizde koştuk ve Hz. Muhammed’e o ağacın altında biat ettik de bu ayet indi.”²⁴⁷

Hudeybiye topraklarında hayatları pahasına da olsa Hz. Peygamber'i destekleyeceklerine, savaşıldığı takdirde kaçmayacaklarına yemin eden sahâbîler Allah'ın rızasına (rıdvân) nail olmuşlardır. Bu durum ayette geçen ve ‘hoşnut olma’ manasına gelen ‘rıdvân’ kelimesi ile ifade edildiği için bu yeminli söz vermenin (biat etmenin) adına ‘bey'atü'r-rıdvân’ denilmiştir. Altında biatin yapıldığı ağaç da bu olaydan sonra ‘şeceretü'r-rıdvân’ adını almıştır.²⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.s) bu biata katılan sahabiler için, “Sizler bugün yeryüzünün en hayırlı insanlarısınız.”²⁴⁹ diyerek sahabîleri yüce bir paye ile müjdelemiştir.

2.2.1.1.1.3. Verdikleri Sözlere Sadık Kalanlar

Her dönemde insanları tevhid dinine davet eden, dinin emirlerini uygulayan ve öğreten peygamberler gelmiştir. Buna göre, peygamberlerin asli görevi tebliğdir. Tebliğ edilen dine inananlar olduğu gibi inanmayanlar da olmuştur. Bunun bir neticesi olarak,

²⁴⁶ Fetih, 48/18.

²⁴⁷ Taberî, XXVI, 101.

²⁴⁸ Kur'ân Yolu, V, 75.

²⁴⁹ Buhari, Megazi,37.

ahirette her peygamber kendi ümmeti hakkında şahit olarak dinlenecek ve ümmetlerin peygamberlerine karşı dünyada iken takındıkları tavır kendilerine gösterilecektir.²⁵⁰

Maide sûresinin son ayetlerinde²⁵¹ Hz. İsa'nın dünyada iken kendi toplumu ile yaşadığı olaylar anlatılmaktadır. Yüce Allah, peygamberlerden sonra toplumların şirke düştüklerini ve buna somut bir örnek olarak da Hz. İsa'ya inananları zikretmektedir. "قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ / Allah, şöyle diyecek: Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür. Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır."²⁵² buyurarak kıyamet gününde doğruları doğrulukları sebebiyle mükâfatlandıracağını haber vermektedir. Bu mükâfat ise, Allah'a itaat edip ve O'na isyandan sakınmanın bir neticesi olarak verdikleri sözlere sadık kalmaları sebebiyle Allah'ın onlardan razı olduğunu bildirmesidir.

Kıyamet günü, dünyada doğru olanlara, bu doğrulukları fayda verecektir. Çünkü bugün, yapılan amellerin karşılıklarının verileceği bir gündür. Allah o kulların doğruluklarından dolayı onlardan razı olurken, o müminler de kendilerine verilen sevap ve mükâfattan dolayı Allah'tan razı olmuşlardır.²⁵³ Verdikleri sözlere, yaptıkları akitlere ve özellikle tevhid inancı içerisinde kalarak Allah'a bağlılıklarını her zaman canlı tutan müminlere verilecek en büyük mükâfat O'nun rızasıdır. Allah'ın o müminlerden razı olması, onların Allah'a itaat etmeleri sebebiyledir.²⁵⁴

Dünyada yapılan akitlere, verdikleri sözlere sadık olanlar doğruluklarından ve büyük bir mükâfatı gerektiren gayreti göstermelerinden dolayı Allah'ın rızasına nail olmuşlar. Allah bu kimselerden, sırf ilahî hoşnutluk uğrunda koştıkları için ezeli rızasıyla razı olup hoşnutluğuna erdirmiştir. İlahî hoşnutlukla kulun hoşnutluğunun bir araya gelmesi ancak Allah'a sadakat ve ihlas ile ulaşılabilecek bir meziyettir.²⁵⁵

²⁵⁰ İsra, 17/71-72.

²⁵¹ Maide, 5/110-120.

²⁵² Maide, 5/119.

²⁵³ Sabûni, I, 343.

²⁵⁴ Celaleyn, s.126.

²⁵⁵ Elmalılı, III, 541.

2.2.1.1.1.4. Muhâcir ve Ensâr'ın Öncüleri

Mekke'den Medine'ye hicret edenlere Muhacir, kardeşlik hukukunun gereği olarak sahip olduklarını Müslüman kardeşleriyle paylaşan Medinelilere Ensar denilmektedir. Yüce Allah Tevbe sûresinde: “ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ /Muhacir ve Ensar'ın önde gidenleri/ öncüleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”²⁵⁶ buyurmaktadır.

Yakınlarını ve vatanlarını geride bırakarak Allah'a ve Resulüne iman etmeleri sebebiyle hicret etmeye mecbur bırakılan Muhacirler'den, Hz. Muhammed (sav)'e ve Müslümanlara yardım etmede en yüce fedakârlığı sergileyen Ensar'dan, Allah ve Resulüne iman etmeleri hasebiyle hicret etmede bunlara uyanlardan Allah razı olmuştur.²⁵⁷ Çünkü bu sahabîler Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a itaatte bulunmuşlardır. Bunun neticesinde kendilerine bol sevap verilmiş ve onlar için içlerinden ırmaklar akan cennetler hazırlanmıştır.

Bu ayetle en zor şartlar altında Hz. Peygamber'e ilk desteği veren, İslam mesajının insanlığa ulaştırılması uğruna kendilerini feda etmeyi göze alan örnek nesle özel bir gönderme yapılmıştır. İyilik yolunda onları kendileri için model kişilikler olarak görüp onlar gibi davranmaya çalışanların da bu övülen gruba dâhil olacağı bildirilmiştir.²⁵⁸ Ayette ifade edilen kişilerin güzel amelleri neticesinde Allah kendilerinden razı olmuş, o müminler de hem din hem de dünya nimetini bolca verdiği için Allah'tan razı olmuşlardır.²⁵⁹

Ayette ifade edilen ‘ilk hicret edenler’in kimler olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmektedir. Şa’bi’den (ö.104/723) gelen bir rivâyete göre bu ayette ifade edilen Ensâr ve Muhâcir’den maksat Hudeybiye’de Bey’at-ı Rıdvan’a şahit olanlar veya o anda yardım edenlerdir. Eğer ilk hicret edenlerden kastedilenin, Şa’bi’nin de dediği gibi, Rıdvan Biatı’na katılanlar olduğunu anlarsak, bu görüşü Fetih sûresinin 18.ayetide desteklemektedir. Çünkü Allah Rıdvan Biatı’na katılanlardan razı olduğunu لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ

²⁵⁶ Tevbe, 9/100.

²⁵⁷ Taberi, XI,12.

²⁵⁸ Kur’ân Yolu, III, 51.

²⁵⁹ Nesefi, I,516; Kur’an Yolu, III,52.

" عَنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ " / *Şüphesiz Allah, o ağaç altında sana bîat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur...*” ayeti ile beyan etmektedir. Ayrıca bir görüşe göre Hudeybiye antlaşmasına kadar olan hicretlerin hepsi ilk hicret dönemindedir.²⁶⁰

Ebu Musa el-Eş'arî'den (ö.42/662-63) nakledilen bir görüşe göre ise, bu kimseler iki kibleye karşı namaz kılan sahabîlerdir. Yani daha önce kible olan Mescid-i Aksâ ile sonradan ebedi kible olan Kabe'ye karşı namaz kılan sahabîlerdir.²⁶¹ Yine bu kimselerin Bedir savaşında bulunanlar veya bütün sahabilerin olduğu da rivayet edilmektedir.²⁶²

Muhacir ve Ensar'a iyilikle tabi olanlara gelince bunlar, Müslüman olup Allah'a teslim olmaları sebebiyle hicret etmede, Hz. Muhammed (sav) ve ashabına yardımcı olmada ve bir de güzel işleri yapmada Ensar ve Muhacir'in yolundan gidenlerdir. Ayrıca bu ifade ile sahabînin belirli bir kısmının değil, 'Muhacirler ve Ensar olarak nitelenen ilk Müslümanlar' anlamının yani bütün sahabînin kastedildiği yorumu da yapılmıştır. Yine, ayetin '*onlara güzelce uyanlar*' diye tercüme ettiğimiz kısmını '*tabiîn nesli*' şeklinde anlayanlar olduğu gibi, bu ifade '*kıyamete kadar onların yolunda yürüy-en müminler*' şeklinde de tefsir edilmiştir.²⁶³

Fahreddin Razî'ye (ö. 606/1209) göre ayette bu kişilerin hangi hususta 'ilk' oldukları açıklanmadığına göre bu sözcüğü Muhacir ve Ensar nitelemesiyle birlikte kullanılması dikkate alınarak yorumlamak isabetli olur. Buna göre anılan ifadeyi 'ilk hicret edenler ve Resûlullah'a ilk yardım edenler' şeklinde anlamak uygun olur.²⁶⁴

Netice olarak, Allah kendisine itaat ettiklerinden ve peygamberin davetine icabet ettiklerinden dolayı onların tümünden razı olmuştur. Bu bir bağışlama ve razı olma vadidir. Bu razı olma ve olunma, Mü'minlerin ulaşmaya çalıştıkları ve uğrunda birbirleriyle yarıştıkları mertebelerin en yükseğidir. Onlar vad edilen cennette, ebedî olarak kalacaklardır. İşte bu öyle bir kazançtır ki, bundan öte herhangi bir kazanç yoktur.²⁶⁵

²⁶⁰ Neseî, I, 516; Yazır, IV, 598.

²⁶¹ Taberî, XI, 13.

²⁶² *Celaleyn*, s.203; Neseî, I, 516.

²⁶³ Razi, VIII, 171; *Kur'ân Yolu*, III, 51.

²⁶⁴ Razi, VIII, 134.

²⁶⁵ Sâbûnî, I, 520.

2.2.1.1.1.5. Hamrâu'l-Esed Olayında Bulunanlar

Hız. Peygamber (sav) döneminde birbirinden farklı gruplarla savaşlar yapılmıştır. Asr-ı saâdet döneminde yaşayan Müslümanların bu türden karşılaştıkları zorluklara sabır ve sebat gösterdikleri birçok ayette bizlere bildirilmektedir.²⁶⁶ Düşmana karşı savaşmak üzere çağrıldıkları zaman hiçbir tereddüt göstermeden katılan mücahitler, bu âl-i cenab hareketlerinden dolayı hiçbir kötülükle karşılaşmadıkları gibi Allah'ın lütuf ve rızasını kazanmışlardır. Allah Teâla buyuruyor ki: “ فَأَنْقَلِبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّ لَهُمْ /Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allah'ın rızasına uydular. Allah, büyük lütuf sahibidir.”²⁶⁷

Uhud savaşının hemen sonrasında meydana gelen Hamrâu'l Esed vakasına iştirak eden sahabîler Allah yolunda cihada çıktıkları, Hız. Peygamberin emrine itaat ettikleri için Allah Teâlâ bu olay neticesinde bir araya gelen müminlerden razı olduğunu beyan etmiştir.²⁶⁸ Ebu Süfyân (ö.34/653) Uhud savaşından sonra henüz Mekke'ye varmadan önce Müslümanlara tekrar saldırmayı düşünüyordu. Bir rivâyete göre onun bu düşüncesini Yüce Allah Peygamberimize bildirmiştir. Diğer bir rivâyete göre ise, Ebu Süfyan bizzat bir bedevî ile yeniden saldırıya geçeceğini Peygamberimize haber göndererek bildirmiştir.²⁶⁹

Ayetin sebep-i nüzulüne gelince, bu ayet Müslümanların Uhud savaşı sonrasında düşmanı takip etmek üzere Hamrâu'l Esed'e kadar gelişleri esnasında inmiştir. Müslümanlar düşmanı karşılamak için burada üç gün beklemişlerdir. Düşman geri dönmeye cesaret edemeyip Mekke istikametinde yol alınca, Müslümanlar da herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan bulundukları yerden Medine'ye dönerken Allah'ın üç ikramı ile müjdelenmişlerdir. Bu ikramlar yukarıdaki ayette geçtiği şekliyle, ‘ticaret yaparak kazanç sağlamak, savaş ve benzeri her türlü tehlikeden selâmette olarak Medine'ye dönmek ve Allah'ın rızasına ermektir.’ Böylece müminler Allah'a ve Hız.

²⁶⁶ Ra'd, 19-24.

²⁶⁷ Al-i İmran, 3/174.

²⁶⁸ Taberi, IV, 227

²⁶⁹ Taberî, IV, 227.

Peygamber'in emrine itaat ettikleri, düşmana karşı 'Allah bize yeter' dedikleri için Allah'ın rızasını hak etmişlerdir²⁷⁰.

2.2.1.1.1.6. Cihad ve Hicret Edenler

Yüce Allah bir ayette Mü'minleri üç sıfatla niteler: '*Allah'a iman etmek, Allah yolunda hicret etmek, sadece Allah için mal ve canla cihat etmek*'.²⁷¹ Ayette geçen iman, cihat ve hicret kavramları konusunda şunları söyleyebiliriz.

a-İman: '*Kalp ile tasdik dil ile ikrar demektir*'.²⁷²

b-Hicret: '*İnkârcıların sahiplendiği vatani terk ederek İslam yurduna göç etmek*'²⁷³, dini sebeplerle bir yerden diğer bir yere göç etmek ve daha özel anlamda ise Hz. Peygamberin ve Mekke'li Müslümanların Medine'ye göç etmesi demektir.²⁷⁴

c-Cihad: '*Allah yolunda yapılan savaşa doğrudan katılmak veya mal yardımıyla bulunarak orduya kuvvet sağlamak demektir*'.²⁷⁵

Allah müminleri bu sıfatlarıyla tanıttıktan sonra bir sonraki ayette “يُبَيِّنُ لَهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتِ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ *Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir.*”²⁷⁶ buyurarak şu üç müjdeyi verir: Rahmet, rıza ve cennetler.

Allah rahmet müjdesi ile dünyada iken müminlere yardım etme ve düşmanlara karşı zafer kazanmayı, rıdvan müjdesi ile de yukarıda sayılan özelliklere sahip olan müminlerden Allah'ın razı olacağını beyan etmesi çıkarılabilir.²⁷⁷ Yüce Allah iman etmenin karşılığında nimetlerin en kapsamlısı olduğu için önce rahmeti, daha sonra cihadın karşılığında ihsanın son derecesi olan rızayı, en sonunda da hicretin ve vatandan ayrılmanın karşılığı olan cennetleri zikretmiştir.²⁷⁸

²⁷⁰Taberî, IV, 228; Hayati Ülkü, *İslam Tarihi*, Çile Yay., İstanbul 1979, s. 144.

²⁷¹Tevbe, 9/20.

²⁷²Numan b. Sabit (Ebu Hanife), *el-Fıkhu'l-Ekber (İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri)*, Tercüme: Mustafa Öz, İFAV, İstanbul 2011, s.74.

²⁷³Cürcanî, s.341.

²⁷⁴Ahmet Önkâl, “Hicret”, *DİA*, XVII, 458.

²⁷⁵Cürcanî, s.142.

²⁷⁶Tevbe, 9/21.

²⁷⁷Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturidi, *Te'vilat-u Ehli's-Sünne (Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzim)*, (Tahkik:Fatma Yusuf el-Hayami), Beyrut 1425-2004, II, 448.

²⁷⁸Sabûnî, I, 489.

Bu ayette ifade edilen müjdelere ulaşmaya sebep olan önceki ayetlerin sebebi-nüzulü hakkında farklı rivayetler vardır. Bu rivayetlerdeki bilgilerden hareketle ayetlerin Müslümanlar arasında çıkan bir tartışmada, hacılara su verme hizmetini üstlenen ve Mescid-i Harâm'ın onarım ve bakımı ile meşgul olan müşriklerin müminler gibi sevap alıp alamayacaklarının konuşulması ve durumun Resûlullah'a sorulması üzerine indiği rivayet edilmektedir.²⁷⁹

Allah Teâla'nın ifade ettiği müjdelerin en şerefli ve en yücesi O'nun rahmet ve rıdvandır. Bu, Allah tarafından bir tazim ve şereftir. Rahmet ile ifade edilen Allah'ın dünyada iken vermiş olduğu nimetleridir. Rıdvan ise müminlerin dünya hayatında yapmış oldukları kulluğun neticesi olarak onlardan razı olmasıdır.²⁸⁰ Yine öyle bir rıdvan ki, hem hoşnut olmuş hem de hoşnut edilmiş bir konumda olan insanı yüce bir makamda bulunduracak ve onun yapmış olduğu sonlu amellere karşılık sonsuz ve sürekli bir ücreti kazanmasına sebep olacak en büyük hoşnutluğu ifade eder.²⁸¹

Muhacirler Mekke'den Medine'ye hicret ederken sırf Allah'ın lütuf ve hoşnutluğunu aramışlardır. Fakir- zengin tüm muhacirler evlerini, ailelerini, akrabalarını ve mallarını geride bırakarak Allah ve Rasûlü'nün hoşnutluğunu kazanmak için hicret ettiler. Savaşılmaksızın fethedilen memleketlerin ahalisinden alınan mallar, sadece zenginlerin arasında dönüp dolaşan servet olmasın diye toplumun geniş kesimlerine dağıtılması emredilmiştir.²⁸² Bu ganimetlerden faydalananaklar arasında hicret edenlerin fakirleri de bulunuyordu. Bu fakirler, Allah'ın lütfunu ve rızasını kazanma, Allah'a ve Resulüne yardım etme uğruna yurtlarından çıkarıldılar.²⁸³ Allah Teâla buyuruyor ki: “

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ “*Bu mallar özellikle, Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken ve Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.*”²⁸⁴

Muhacirler bütün hayırlı eylemlerde başarılı olmak için kendi güçlerine değil Allah'ın lütuf ve inayetine olan inançlarını öne çıkarıyorlardı. Muhacirler Allah'ın

²⁷⁹Taberî, X, 112; *Kur'ân Yolu*, II, 739.

²⁸⁰Razi, VIII, 13.

²⁸¹Elmalılı, VII, 485.

²⁸²Haşr, 59/7.

²⁸³Taberî, XXVIII, 48.

²⁸⁴Haşr, 59/8.

hoşnutluğunu kazanmayı amaç edinen, bütün davranışlarını bu ilkeye göre anlamlandıran örnek insanlardı. Allah'a ve Resulüne yardım etmede, Allah'ın buyruk ve yasaklarını tebliğ uğruna gerektiğinde en değerli dünyevî arzu ve isteklerini feda edebilme düşüncesine sahip insanlardı.²⁸⁵

Müşriklerin baskısı nedeniyle inandıkları din uğruna evlerini, mallarını ve mülklerini bırakıp, önceden fakir değilken sonradan fakirliğe maruz kalmış müminlere Allah tarafından birtakım müjdeler verilmektedir. Çünkü Müminlerin gayesi Allah'tan bir fadl/lütuf ve rıdvân/razı olunma istemektir. Fadl, dünyada rızık, ahirette cennet sevabı demektir. Rıdvân ise, '*...Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür...*'²⁸⁶ ayetinde ifade edildiği üzere verilenlerin hepsinden daha büyük olan Allah'ın rızasını ifade etmektedir.

2.2.1.1.1.7. Allah ve Rasulü'nün Düşmanlarını Sevmeyenler

Allah Teâla: ' لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا أَنْهَارٌ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ /Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy soyları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.'²⁸⁷ buyurarak İslam'da dostluğun ve kardeşliğin dini esaslar üzere kurulduğunu, bu itibarla İslam'dan çıkan bir kişinin dostluk ve kardeşlik bağını kopardığını, dolayısıyla kişinin öz babası, oğlu, kardeşi ve akrabası da olsa artık onlara karşı sevgi besleyemeyeceğini beyan etmektedir.

Allah ve Rasulü'ne iman eden kişi/kişiler, Allah ve Rasulü'nün düşmanlarına karşı muhabbet besle(ye)mezler. Çünkü o kimseler en yakınları da olsa Allah'ın emir ve nehiylerine muhalefet etmişlerdir. O halde, Allah ve Rasulü'ne muhalefet ederek

²⁸⁵ Kur'ân Yolu, 5, 289.

²⁸⁶ Tevbe, 9/72.

²⁸⁷ Mücadele, 58/22.

İslam'a karşı olanlara bir Müslümanın muhabbet duyması mümkün değildir.²⁸⁸ Fahreddin Râzî bu konuda şöyle der: 'Allah düşmanlarının sevgisi ile iman bir arada bulunmaz. Çünkü bir kimseyi sevenin, onun düşmanını sevmesi mümkün değildir. Zira bu iki şey, yani hem Allah düşmanlarını sevmek hem de iman aynı kalpte birleşmez. Kalbe Allah düşmanlarının sevgisi yerleşince, orada iman bulunmaz.'²⁸⁹

Dünyada Allah'a itaat etmeleri ve tevhid konusunda samimi olmaları sebebiyledir ki, Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da, Allah'ın ahirette kendilerini cennete koyması sebebiyle O'ndan razı olmuşlardır.²⁹⁰ Allah'ın o müminlere pek ziyade ihsan buyurmuş olduğu dünyevî ve uhrevî nimetler, muvaffakiyetler ve rahmet eserleri hep O'nun rızasının gereğidir.

Ayetin sebab-i nüzulü hakkında farklı görüşler olmakla birlikte Taberî bu ayetin nüzul sebebi olarak aşağıdaki rivâyeti zikretmektedir. Bu âyet, Bedir savaşında babasını öldüren Ebu Ubeyde b. el-Cerrah (ö.17/638) hakkında, kardeşini öldüren Mus'ab b. Umeyr (ö.4/625) hakkında, Ubte'yi öldüren Hz. Hamza (ö.4/625) hakkında, Şeybe'yi öldüren Hz. Ali (ö.40/661) hakkında nazil olduğu rivâyet edilmektedir.²⁹¹

Allah, kendisi hakkında düşmanlıklarını açıkça sergileyenlere karşı mesafe koyan müminlerin amellerini kabul etmiş ve kendilerinden razı olmuştur. Dolayısıyla o müminlerde Allah'ın sevabını elde etmiş ve kendilerine verilen şeylere razı olmuşlardır. Allah'ın rızası, nimetlerin en büyüğü ve mertebelerin en yücesi olduğu için, Allah önce onları cennete sokacağını zikretmiş, daha sonra onlardan razı olduğunu bildirmiştir. İbn Kesîr (ö.774/1373) konuyla ilgili olarak ayetin tefsîrinde şöyle der: 'Bu âyette çok güzel bir sır vardır. O da şudur: Onlar, Allah için akrabalarına ve aşiretlerine kızınca, Allah bu yaptıklarına bir karşılık olarak onlardan razı olmuştur.'²⁹²

Bu konuyla ilgili olarak başka ayette şöyle buyrulmaktadır: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا / أَبَاءَكُمْ وَأَخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ Ey müminler, eğer inkârı imana tercih ediyorsanız, babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”²⁹³ Görüldüğü gibi sahabîler, dinlerine

²⁸⁸ Taberî, XXVIII, 31.

²⁸⁹ Razi, XXIX, 240.

²⁹⁰ Taberî, XXVIII, 32.

²⁹¹ Taberî, a.g.y.

²⁹² İbn Kesir, III, 465.

²⁹³ Tevbe,9/23.

karşı çıkan inkârcıları, akrabaları dahi olsa aralarına mesafe koymakla kalmayıp yeri geldiğinde onlara karşı şiddete dahi başvurmuşlardır. Zira onlar için iman ve İslam her türlü değer üzerindeydi. Kıyamete kadar da öyle olmaya devam edecektir.²⁹⁴

2.2.1.1.2. Allah'ın Rız Olmadığı Kişi ve Eylemler

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın razı olmadığı kişi, toplum ve bunların yaptığı birtakım davranışlardan bahsedilmektedir. Bu anlatımların birçoğunda rıza kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Allah, yasakladığı-haram kıldığı davranışlarda bulunarak İslam'a ve insanlara karşı olumsuz tavır takınan kişilerden razı olmadığını belirttiği gibi bu kişileri ahirette cezalandıracağını beyan etmektedir.²⁹⁵ Nasıl ki, rızanın karşılığında mükâfat varsa, haramı işlemenin karşılığında da ceza olacaktır. Allah'ın razı olmadığı kişi ve eylemleri şöyle sıralayabiliriz:

2.2.1.1.2.1. Allah'ın Rız Olmayacağı Sözü Düşünenler/Planlayanlar

İnsanın var olması Allah'ın bir nimet ve bağışdır. Allah'ın insanı güç ve yeteneklerle donatması Allah'tan bir nimet ve bağıştır.²⁹⁶ İnsan, varlıklar âlemi içerisinde en değerli yere sahip olan, dünyaya gönderilirken bazı yükümlülüklerle mükellef kılınan bir varlıktır. İnsana bu yükümlülüklerini hatırlatması ve ilahi mesajı aktarması için peygamberler gönderilmiştir. Toplumlar gönderilen peygamberlere karşı sürekli sert bir tavır içine girmişlerdir. Peygamberleri üzen, dayanılmaz acılar yaşatan plan ve düşüncelere tevessül eden kavimler Allah tarafından sürekli uyarılmışlardır. Oysa Allah, insanlardan İslam'a girmelerini ve kendisine kul, göndermiş olduğu peygamberlere layık ümmet olmalarını istemiştir.²⁹⁷

Allah Teâlâ: “يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ” / *Bunlar, insanlardan gizlemeye çalışırlar da Allah'tan gizlemezler. Hâlbuki Allah, geceleyin, razı olmayacağı sözleri kurarlarken onlarla beraberdir. Allah, onların yaptıklarını (ilmiyle) kuşatmıştır.*²⁹⁸ buyurarak asr-ı saadet döneminde müşriklerin peygamberimize karşı takındıkları olumsuz tavırlardan haberdar

²⁹⁴ Taberî, XXVII, 33.

²⁹⁵ Bakara, 2/114.

²⁹⁶ Abdülmecit Okcu, s.25.

²⁹⁷ Nisa, 4/136.

²⁹⁸ Nisa, 4/108.

olduğunu bildirmiştir. Peygamberimiz (sav) her daim Allah'ın gözetiminde olduğundan, müşriklerin O'nun hakkında kendisinin razı olmadığı, duyduğunda hoşuna gitmeyecek birtakım sözlerle kurgulamakta oldukları planları peygamberimize haber vermiştir.

Müşriklerin geceleyin bir araya gelerek normal zamanlarda yaptıklarını insanlardan gizlemeye yönelik bazı planlar düşündükleri bildirilmektedir. Geceleyin tertipledikleri şeylerden maksat, hırsızlık veya ihanet eden kişiyi Rasulüllah'ın huzurunda temize çıkarma planıdır.²⁹⁹ Allah yapmış oldukları bu planın her ne kadar insanlardan gizlense de kendisinden gizlenemeyeceğini ve yapmış oldukları konuşmalardan da razı olmadığını yukarıdaki ayet ile bildirmektedir. Bu kimseler işledikleri günahları ve yaptıkları ihanetleri, utandıkları ve çekindikleri için kendilerini ayıplamaktan başka hiçbir şey yapmayacak olan insanlardan gizlerler. Fakat bütün yaptıklarını gören, onları cezalandıracak olan ve bu nedenle kendisinden gizlenmeye daha layık olan Allah'tan gizleyemezler. Hâlbuki geceleyin, Allah'ın razı olmadığı sözü tertipledikleri vakit Allah onlarla beraberdi.”³⁰⁰

2.2.1.1.2.2. Fasıklar Topluluğu

Fısk, *'dinin koyduğu sınırlardan çıkarak Allah'ın emirlerinden ayrılıp isyankâr olmak' demektir.*³⁰¹ Kur'ân-ı Kerîm'de kâfirlerin³⁰², münafıkların³⁰³, ehl-i kitabın³⁰⁴, verdikleri sözde durmayanların³⁰⁵ isyan ve günah sayılan davranışlarına fısk denildiği gibi bunu yapanlara da fasık denilmektedir. Ayrıca Müslümanların bazı günahlarına, birtakım hatalı davranışlarına da fısk denilmektedir.³⁰⁶ Her ne kadar Müslümanlar fasıklardan razı olsa da Allah Teâlâ kendisinin onlardan hoşnut olmayacağını bizlere bildirmektedir. Yüce Allah buyuruyor ki: “يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ / Kendilerinden razı olabilirsiniz diye, size yemin edeceklerdir. Siz onlardan razı olsanız bile, Allah o fasıklar topluluğundan asla razı olmaz.”³⁰⁷

²⁹⁹Taberî, V, 315.

³⁰⁰Taberî, V, 316; Elmalılı, III, 189.

³⁰¹*İslam'ın Temel Kavramları*, s.178.

³⁰²Al-i İmran, 3/82.

³⁰³Tevbe, 9/67.

³⁰⁴Maide, 5/59.

³⁰⁵A'raf, 7/102.

³⁰⁶Maide, 5/3; Bakara, 2/282.

³⁰⁷Tevbe, 9/96.

Hız. Peygamber (sav) Tebük seferinden sonra Medine'ye döndüğünde münafıklar durumlarını Allah Rasulü'ne bildirerek özür beyan ederlerdi. Bu özürlerinin dikkate alınması ve özür konusundaki samimiyetlerini belirtmek için de yemin etmişlerdir. Taberî bu ayetin açıklamasında Müslümanların rıza gösterdiği kimselerin münafıklar olduğunu belirterek, Müslümanların münafıklardan razı olmalarının Allah katında hiçbir değerinin olmadığını, çünkü o münafıkların içlerinden geçirdiği şeyleri ve inançlarındaki gizliliği sadece Allah'ın bildiği konusuna yer vermiştir. Yine o münafıklar Allah'ı inkâr etmeleri ve itaatten isyana yönelmeleri sebebiyle imandan çıkmışlardır.³⁰⁸

Bir müminin Allah'ın razı olduğu kişi veya kişilere rıza göstermesi neticesinde mükâfat elde etmesi ne kadar önemli ise, aynı müminin Allah'ın razı olmadığı kişi veya kişilere karşı rıza göstermesi neticesinde karşılaşacağı hoşnutsuzluk o kadar önemlidir. Ayette fasık diye ifade edilen kimseler, Müslümanların hoşnutluğunu elde etmek, onlara hoş görünerek gönüllerini kapmak için göstermelik de olsa yemin ederler. Hâlbuki müminlerin onlardan hoşnut kalması onlara bir yarar sağlamayacağı gibi, o müminlerin zararına bir durum dahi olabilir.³⁰⁹ Çünkü Allah onlardan (o fasıklardan) hoşnut ve razı olmadığı halde, bir müminin o kimselerden hoşnut olması durumunda, bizlerin isteği Allah'ın isteğine aykırı olmuş olacaktır. Hâlbuki bu durum caiz değildir.³¹⁰

2.2.1.1.2.3. İnkâr Edenler

İnsan yaratılışı gereği birtakım ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır. Fiziki bir varlık olması onun birtakım maddî şeylere ihtiyaç duymasını gerektirdiği gibi, akıl ve duygu ile donatılmış bir varlık olması da birtakım manevî şeylere ihtiyaç duymasını gerektirir. Yani insan iki yönlü bir varlıktır. Bunlardan birincisi, maddî yönünü ifade eder ki, her insan kendi imkânları ölçüsünde bu yönünün gereksinimlerini karşılayabilmektedir. İkincisi ise manevî yönünü ifade eder ki, gönderilen tevhid dininin temel gayesi de insanların bu yöndeki ihtiyaçlarını giderebilmektir. Çünkü sadece maddî açıdan doygunluğa erip, manevî açıdan bir boşluk yaşayan kişi ve toplumlar yaşadıkları dönemde sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Allah inkârcılar hakkında şöyle

³⁰⁸ Taberî, XI, 7.

³⁰⁹ Elmalılı, IV, 595.

³¹⁰ Razi, XV, 130.

buyurmaktadır: “ *انْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ* /Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki Allah sizin iman etmenize muhtaç değildir. Ama kullarının inkâr etmesine razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin için buna razı olur...”³¹¹ Allah Teâla her ne kadar kullarını inanıp inanmamakta özgür bırakmışsa da³¹² merhameti gereği kullarının iman edip kurtuluşa ermelerini ister ve O’nun rızası bu yöndedir.

İnsanları inanç bakımından belirli bir gruplamaya tabi tuttuğumuzda karşımıza üç kavram çıkmaktadır: Mümin, Münafık ve Kâfir.

a) Mümin: Allah’ı, Hz. Peygamberi ve Peygamberin Allah’tan getirdiklerini doğrulayan kimseye denir.³¹³ İslam kültüründe veya akâidinde iman, Allah’tan gelen şeyleri dil ile ikrar edip kalp ile tasdik etmektir. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok ayette müminin özellikleri bildirilmektedir.³¹⁴ Bu ayetlerden birinde müminlerin imanlarında samimi oldukları, mallarıyla ve canlarıyla sırf Allah’ın rızası için yaşadıkları beyan edilmektedir.³¹⁵

b) Münafık: İtikâdî olarak küfrünü gizleyen ancak sözlü olarak imanını açığa vuran kimseye denir.³¹⁶ Yani kalbi ile inanmadığı halde hem dili ile hem de davranışları ile inandığını göstermeye çalışan kimsedir. Bu sıfatlara sahip olan kişiler, Müslümanlarla beraber yaşadıkları zaman diliminde ve topraklarda hem İslam dinine hem de Müslümanlara büyük zararlar vermişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de münafıkların birçok özellikleri sayılmıştır.³¹⁷ Kendilerinin iki yönlü/yüzlü insanlar olduğunu bildiren ayetlerden birinde, münafıkların Müslümanlarla bir araya geldiklerinde onlardan yana tavır sergiledikleri açıkça ifade edilirken, şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında ise onlara kesinlikle Müslüman olmadıklarını, sadece onlarla alay ettiklerini bildirirler.³¹⁸

c) Kâfir: Allah’ın varlığını ve birliğini, Hz. Peygamberin tebliğ ettiği şeyleri inkâr eden ve onları kabul etmeyen kimseye denir.³¹⁹ Küfür; şirk koşturmak, irtidat etmek, tağutluk yaparak Allah’a karşı gelmek, İslam dışı dinleri kabul ederek sapıklığa düşmek

³¹¹ Zümer, 39/7.

³¹² Kehf, 18/29.

³¹³ Cürçani, s.276.

³¹⁴ Müminun, 23/1-11; Furkan, 25/63-75.

³¹⁵ Hucurât, 49/15.

³¹⁶ Cürçani, s.323.

³¹⁷ Bakara, 2/8; Al-i İmran, 3/167;

³¹⁸ Bakara, 2/14.

³¹⁹ İslam’ın Temel Kavramları, “Kâfir mad.”, s.326.

gibi fiilleri kapsar. Allah Teâla bir kısım ayetlerde kafirlerin özelliklerini sayarken onların kalplerinin hakka karşı kapalı olduğunu³²⁰, Müslümanlara ve İslam'a karşı hoşgörülü olmadıkları³²¹, şeytanın en iyi dostları oldukları³²², hakkı duymadıkları için ölü gibi oldukları³²³ bildirmiştir.

Ayette ifade edilen inkâr konusunu iki açıdan ele alabiliriz.

1) Burada ifade edilen husus Müslüman kullarla ilgilidir. Bir zamana kadar iman ehli iken daha sonra inkâr etmesi sebebiyle küfür ehlinden olanlar kastedilmektedir. Ancak Allah kullarının kâfir olmalarına razı olmaz ve onların kâfir olmalarını hoş karşılamaz. Bu konudaki görüşü İbn Abbas'tan (ö. 68/687) gelen bir rivayet desteklemektedir. İbn Abbas diyor ki: '*Burada kastedilen anlam, Allah'ın mü'min kullarının kâfir olmalarına razı olmamasıdır.*' İkinci görüş ise, Allah küfre -onu irade etse dahi- razı olmaz. Çünkü Yüce Allah kâfirin küfre girmesini irade eder ve o kişi O'nun iradesi ile kâfir olur, fakat Allah bu işe razı olmaz. Buna göre O, razı olmadığı şeyin olmasını murad edebilir. Mesela, Yüce Allah İblis'i yaratmayı murat etmiştir, fakat O'ndan razı değildir.³²⁴

Yüce Allah insanlara doğru yolu bulmaları için akıl vermiş ve ayrıca peygamberleri aracılığıyla kutsal kitaplar göndermiştir. Bu kutsal kitaplarda varlığına ve birliğine delalet eden nice deliller göstermiş, inananlara sayısız müjdelere vererek inanmayanları ikaz etmiş ve böylece iman edip hükümlerini yerine getirmek sûretiyle kendisine şükredenleri rızasına kavuşturacağını bildirmiştir.³²⁵

2) İbn Abbas'a göre Allah'ın iman etmelerine muhtaç olmadığı kimseler Allah'ın kalplerini temizlemeyi murat etmediği kâfirlerdir. Taberî bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: 'Ey kâfirler, eğer Allah'ı inkâr ederseniz O sizin iman ve ibadetinize muhtaç değildir. Kullarının inkâr etmelerinden de razı olmaz. Eğer bir kul Allah'a iman edip sonra da O'nun nimetlerine karşı şükür ifade ederse, Allah kendisine yapılan bu şükürden dolayı o kuldan razı olur.'³²⁶

³²⁰ İsra, 17/46.

³²¹ Bakara, 2/217.

³²² A'raf, 7/146.

³²³ Zümer, 39/45.

³²⁴ Razi, XXVI, 213.

³²⁵ Kur'ân Yolu, IV, 601.

³²⁶ Taberî, XXIII, 231.

2.2.1.2. Tercih Etme / Seçme

Kur'an'da rıza kelimesi Allah'a isnad edildiğinde 'razı olma ve tercih etme' olmak üzere iki anlamda kullanıldığını daha önce ifade etmiştik. Bu başlık altında rızanın 'tercih etme/seçme' anlamını değerlendirmeye çalışacağız.

2.2.1.2.1. Din Olarak İslam'ın Seçilmesi

Yüce Allah kullarının daha müreffeh bir hayat yaşamaları için İslam'ı din olarak seçmiş ve İslam'ın insanlara tebliğ edilmesi hususunda peygamberler ve peygamberlerle birlikte ilahî kitaplar göndermiştir.³²⁷ İslam'ı benimseyerek yaşayan Müslümanlar Allah'a itaat konusunda samimiyetlerini göstermişlerdir. İlk Müslümanların sarsılmaz bir imana ve devamlılık gösteren bir ibadet hayatına sahip olmaları neticesinde kâfirlerin İslam'a ve Müslümanlara zarar vermek suretiyle bu ikisini yok etme hevesleri gün geçtikçe zayıflamıştır. Ayrıca kâfirlerin İslam'a karşı takındıkları tavrın bir sonuç getirmemesi sebebiyle İslam'ı başarısızlığa uğratma yönündeki ümitleri gün geçtikçe yok olmuştur. Böylesi bir ortamda Allah İslam'ı din olarak seçtiğini bildiren aşağıdaki ayeti peygamberine vahyetmiştir:

" اَلْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا " / Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...³²⁸ Ayette ifade edildiği üzere kemale erdirilen şey İslâm'dır. 'Dininizi kemâle erdirdim' demek, 'onu bütün bir düşünce, hayat sistemi ve medeniyet oluşturan kalıcı bir hayat tarzının gerekli tüm öğeleriyle donattım ve ilkelerini koydum. Tüm insanî sorunların çözümü için ayrıntılı talimatları belirledim. Artık bundan böyle bir başka kaynaktan kılavuz ve talimat aramanıza gerek yoktur' demektir.³²⁹ 'Sizin için hayat tarzı olarak İslâm'ı seçtim' demek, 'itaatinizle ve dine olan bağlılığınızla, kabul etmiş olduğunuz İslâm'a içten inandığınızı uygulamada da gösterdiniz' demektir.³³⁰

Hz. Peygamber (sav) insanlara İslam'ı tebliğ ettiği dönemde kendisine inananlar olduğu gibi getirdiği hak dinin mensubu olmayı reddederek atalarının yolu üzere devam etmeyi tercih edenler de vardı. Gönderilen tüm peygamberler tayin edilen süre

³²⁷ Bakara, 2/87,119.

³²⁸ Mâide, 5/3.

³²⁹ Mevdudi, Ebul-Â'lâ, *Tefhimü'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, I, 454.

³³⁰ Mevdudi, I, 454.

içerisinde risalet görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu durum son peygamber olan Hz. Muhammed için de geçerliydi. Bu sürenin sonunda Peygamberimizin Rabbine kavuşması neticesinde, dinin insanlara tebliğ edilme süreci de sona ermiştir. Yani dinin vahiyle bağlantılı dönemi son bulmuştur.

Mâide suresinin üçüncü ayetinin ne zaman ve ne şekilde indiği konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Ağırlıklı görüşe göre, Peygamberimizin vefatından seksen bir gün önce indiği ve bu ayetin inmesi sonrasında İslâm dininin ahkâmında kesinlikle ne bir ziyade ne bir nesih ne de bir değişiklik vaki olmuştur.³³¹ Ayrıca bu ayet, Hz. Peygamber (sav)'e vefatının yaklaştığını haber vermiştir. Bu görüşü destekleyen birtakım rivayetler vardır. Hz. Peygamber (sav) bu ayeti ashaba okuduğu zaman onlar -Hz. Ebû Bekir (r.a.) hariç- son derece sevinmişlerdir. Hz. Ebû Bekir (r.a.) ise ağlamıştır ve niçin ağladığı sorulunca, *'bu ayet Resulullah'ın vefatının yakın olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü kemâlden sonra zeval bulunur'* demiştir.³³² İbn Kesir tefsirinde aynı rivayetle ilgili olarak Hz. Ebu Bekir'in değil de Hz. Ömer'in ağladığını ve aynı sözleri kendisinin söylediğini zikretmektedir.³³³

Bu ayetin ne şekilde indiği ile ilgili olarak iki görüş vardır. Bir görüşe göre parça parça, diğer bir görüşe göre ise bir bütün olarak inmiştir.

Süleyman Ateş'e göre, bu cümle ayetle beraber inmemiş ise bunun, haram kılınan etleri anlatan ayetin içine konmasını gerektirecek bir şey yoktur. Kanaatimize göre parça parça değil bütün olarak inen bu ayetin, kendinden önceki iki ayetle sıkı bağlantısı vardır. Ateş'e göre Hz. Peygamber veda haccında ashabına hitap ederken dinin güçlenip tamamlandığını, artık kâfirlerden korkulmaması gerektiğini vurgulamak için bu ayeti okumuş, daha önce bu ayetten haberdar olmayan Müslümanlar, ayetin veda haccında indiğini sanmışlardır.³³⁴

Mevdûdî ayetin bu bölümünün inişi ile ilgili olarak şöyle demektedir. Ayetlerin nazmından hareketle bu bölüm, surenin örgüsü içinde bulunmadığı takdirde eksik kalacağı kanaatine vararak hicretin 6. yılında diğer bölümle birlikte indiğini söyler. Ayetin bu bölümü önce H. 6. yılda inmiş ve Hac' da yeri gelmişken ilân edilmesi için

³³¹ Razi, XI, 109.

³³² Razi, XI, 109.

³³³ İbn Kesir, I, 484.

³³⁴ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997, II, 460.

H. Peygamber'e (sav) yeniden vahyedilmiştir. Çünkü bu ayet, surenin örgüsü içinde öylesine gereklidir ki, sûre onsuz eksik kalırdı. Bu yüzden, bu ayetin H. 10. yılda indikten sonra sûreye konduğu düşünülemez. İnanıyorum (ve doğru olan Allah katındadır) ki, indiği zaman bu ifadenin gerçek anlamı kavranılamamıştı. Bu nedenle, tüm Arabistan'ın itaat altına alındığı ve İslâm'ın gücünün doruğuna çıktığı H. 10. yılda, Veda Haccı münasebetiyle açıklanması için H. Peygamber'e (sav) yeniden vahyolunmuştur.³³⁵

Allah Teâlâ ayetin bu bölümünde dinin farzlarını, emir ve nehiylerini, helal ve haramlarını tamamladığını elçisine vahyetmek suretiyle dinini insanlara tebliğ ettirdiğini bizlere bildirmektedir. Bu ayet ile dinin gerekli ana ilkelerini koyduğunu ifade etmektedir. Artık bugünden sonra dine yeni eklemelerin olmayacağını, yani bu ayetten sonra H. Peygamber'e bir şeyin farz olduğuna, bir şeyin helal veya haram kılındığına dair bir vahyin gelmeyeceğini bildirmiştir.³³⁶

Katade (ö.117/735) bu hususta, Allah'ın İslâm'ı gerçek din olarak seçtiğini, emirlerine teslim olunması halinde teslimiyet gösterenlerden razı olacağını, ayrıca İslâm dinini Müslümanlara has kıldığını ve müşriklere Kabe'yi yasakladığını bildirmiştir.³³⁷ Çünkü Allah katında kıyamete kadar hükmünü devam ettirecek tek din İslâm'dır.³³⁸ Ayrıca insanların İslâm'dan başka bir din aramaları kabul edilmeyecektir.³³⁹

2.2.2. Rızanın İnsanlara İsnadı

Kur'an-ı Kerim'de rıza kelimesi hem Allah'a hem de insanlara isnad edilerek kullanılmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde, rızanın insanlara isnadı konusunu iki alt başlık halinde –H. Peygamber'e ve diğer insanlara isnadı şeklinde- incelemeye çalışacağız.

³³⁵ Mevdûdi, I, 454.

³³⁶ Taberî, VI,96.

³³⁷ Taberî, VI, 97.

³³⁸ Âl-i İmran, 3/19.

³³⁹ Âl-i İmran, 3/85.

2.2.2.1. Hz. Peygamber'e İsnadı

Rızanın insanlara isnadı konusunu Hz. Peygambere ve diğer insanlara isnadı şeklinde iki başlık halinde ele alacağız. Ayrıca rıza kelimesinin Hz. Peygamber'e isnadı konusunda iki farklı konuyu ele alacağız. Biri O'nun eşlerinin rızasını araması diğeri de kıblenin değişmesi hususudur.

2.2.2.1.1. Hz. Peygamber (sav)'in Eşlerinin Rızasını Araması

Hz. Muhammed (sav) insan olması ve toplum içinde yaşaması nedeniyle yaşadığı toplumdan kaynaklanan ve çoğu zaman peygamberimizin üzülmüne sebep olan birtakım olumsuz durumla karşılaşmıştır. Bu hoş olmayan durumlar bazen çevresinden, bazen Müslüman olmayan halklardan bazen de ailesinden kaynaklanmıştır. İşte Tahrir suresinin ilk ayeti peygamberimizin üzülmüne sebep olan böyle bir olay neticesinde nazil olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"يا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ" /Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."³⁴⁰

Ayette zikredilen ve Rasulullah'ın kendisine haram kıldığı beyan edilen şeyin ne olduğu konusunda birbirinden farklı iki rivayet vardır: Bu rivayetlerden ilkinde göre ayetin iniş sebebi Peygamberimizin cariyesi ve aynı zamanda hanımı olan Mâriye'dir (ö.16/637). Bu olay şöyle meydana gelmiştir. Rasulullah (sav) cariyesi ve aynı zamanda oğlu İbrahim'in annesi olan Mâriye ile hanımı Hafsa'nın (ö.45/665) evinde bir araya gelmiş, bunu gören Hafsa ise onları kıskanmış ve Rasulullah'a sitem etmiştir. Bunun üzerine Rasulullah da cariyesi Mâriye'yi kendisine haram kılmıştır. Hafsa: *'Ey Allah'ın Resulü, Allah'ın sana helal kıldığı bir şeyi nasıl haram kılarırsın?'* demiş, Rasulullah Efendimiz de Mâriye'ye bir daha yaklaşmayacağına dair Hafsa'nın yanında Allah'a yemin etmiştir. İşte bunun üzerine Allah bu surenin baş tarafında bulunan ayetleri indirmiş. Allah Rasulullah'ın haram kılmasını geçersiz saymış, yemin için de keffaret vermesini emretmiştir.³⁴¹

³⁴⁰ Tahrir, 66/1.

³⁴¹ Taberi, XXVIII, 174.

Rivayetlerden ikincisine göre ise bu ayetin iniş sebebi bal şerbetidir. Rasulullah, hanımlarından Hafsa'nın evinde bal şerbeti içmiştir. Hafsa'yı kıskanan Hz. Aişe (ö.58/678) ve Hz. Sevde (ö.23/644), Rasulullah yanlarına geldiği zaman ona, ağzında meşe ağacından akan reçinenin kokması gibi bir kokunun bulunduğunu söylemişlerdir. Rasulullah da bal içtiğini söylemiş ve bir daha da içmeyeceğine dair yemin etmiştir. Bununla beraber peygamberimiz bu durumun diğer hanımlarına söylenmemesini tembih etmiştir. Fakat hanımlarından birisi yaşanan bu durumu açığa vurunca yukarıdaki ayet nazil olmuş ve Allah Rasulullah'ın helal olan şeyleri kendisine haram kılmamasını, yemini için de keffaret vermesini emretmiştir.³⁴²

2.2.2.1.2. Kiblenin Kâbe'ye Çevrilmesi

Kâbe üç büyük dinin temsilcisi ve peygamberlerin atası Hz. İbrahim tarafından bir mabet olarak inşa edilmiştir. İnşa edildikten sonraki her dönemde önemini koruyan Kâbe, Hz. Muhammed (sav)'in peygamber olarak gelmesinden önce de bu kutsallığını muhafaza etmekteydi. İslam geldikten sonra Kâbe'nin tevhid inancının merkezi olarak kullanılması, yani kible olmaya en lâyık mekân olması kaçınılmazdı. Kâbe'nin kible olmasıyla birlikte Müslümanların günde beş kez Rablerine karşı ifa ettikleri namaz ibadeti nedeniyle Allah'a yöneldikleri bir tevhid odağı olmuştur.

Allah Teâlâ '*Nereye yönelirseniz Allah'ın yüzü (rızası) oradadır*'³⁴³ ayetini indirdiği zaman Resulullah (sav): '*Bunlar (Yahudiler), Allah'ın evlerinden biri olan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya doğru yönelen bir kavimdir. Biz de oraya yönelirsek nasıl olur?*' demiş ve on altı veya on yedi ay oraya doğru yönelerek namaz kılmıştı. Yahudiler ise: '*Vallahi Muhammed ve arkadaşları kiblelerinin neresi olduğunu bilemediler. Onlara kiblelerini biz gösterdik.*' demeye başlamışlardı. Bunun üzerine Rasulullah Kudüs'e doğru yönelmektense Kâbe'ye yönelerek ibadet yapma arzusunun bir neticesi olarak, yüzünü göğe doğru çevirip kiblenin Kâbe tarafına çevrilmesini istiyordu. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ şu ayeti indirdi:

(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy

³⁴²Taberî, XXVIII, 174.

³⁴³Bakara, 2/115.

beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir...³⁴⁴

Bu ayet peygamberimizin memnun kalacağı, arzuladığı, sevdiği ve hep istediği kibleye yeniden döndürülmesini müjdelemektedir. Allah Teâla peygamberimizin bu sevgisini içinde gizli tuttuğunu, kendi doğal ve sahih amaçları için oraya meylettiğini, gönlünün hep orada olduğunu bildiği için yeniden Kâbe'ye döndürdüğünü bildirmiştir.³⁴⁵

Abdullah b. Abbas'a göre Rasulullah'ın Kâbe'yi kible edinmeyi arzulamasının nedeni, oranın, atası İbrahim (as)'in kiblesi olması sebebiyledir. Yüce Allah: “فَلَوْلَيْكَ قِبْلَةٌ /...Elbette seni hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz...”³⁴⁶ ayeti ile Peygamberimizin arzu duyup o yöne dönmekten hoşnut kalacağı ve isteğine muvafık olarak yönünü Beytü'l-Makdis'ten Kabe'ye çevirmesini istemiştir.³⁴⁷ Ayrıca ayetin bu bölümünü ‘seveceğin ve meyledeceğin bir kible...’ şeklinde de açıklayabiliriz. Çünkü Kâbe, yaratılıştan gelen temayül sebebiyle, Hz. Peygamber (sav)'e başkasından daha sevgili idi. Bu nedenledir ki, dini fayda ve maslahatları ihtiva etmesi sebebiyle Peygamberimizin çokça sevdiği Kâbe'ye çevrilmesi kendisini ziyadesiyle mutlu etmiştir.

Kâbe'nin yeniden kible olmasını temenni eden peygamberimizin bu yöndeki isteğinin nedenlerinden biri de, bu kible vasıtasıyla, kendisine İslâm hususunda tâbi olanları, dünyayı elde etmek veya mal kazanmak için başka gayelerle kendisine tâbi olanlardan ayıtmaktır.³⁴⁸

2.2.2.2. Diğer İnsanlara İsnadı

Rıza kelimesinin diğer bir anlam alanı da bu kelimenin diğer insanlara isnad edilmesidir. Rızayı insanlar için kullandığımızda ‘razı olma, tercih etme ve anlaşma’ anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. Bu bölümde rıza kelimesini üç alt başlık halinde değerlendirmeye çalışacağız.

³⁴⁴ Bakara, 2/144.

³⁴⁵ Nesefi, I, 89.

³⁴⁶ Bakara, 2/144.

³⁴⁷ Taberî, II, 26.

³⁴⁸ Razi, III, 102.

2.2.2.2.1. Razı Olma

1. Örnek Ayet: Müminlerin Allah'tan razı olmaları

Müminlerin özelliklerinden biri de Allah'tan razı olmalarıdır.³⁴⁹ İman edip salih amel işleyenler ayette ifade edildiği şekliyle Allah'tan razı olanlardır. “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ” *Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır. Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur.*³⁵⁰

Müminlerin Allah'tan razı olmalarına sebep teşkil eden birçok neden sayılmıştır. Bu nedenleri dört dört kısma ayırabiliriz:

a)-Allah'ın kendilerine verdiği çokça lütuf bu nedenlerdendir. Elde edilen bu mükâfat Allah'tan gerçek anlamda sakınan ve kendisi Allah'ı görmese de Allah kendisini görüyormuş gibi ibadet edenlere mahsustur.³⁵¹

b)-Bir hadis-i kutsîde belirtildiği üzere Müminlere gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insan aklına daha henüz gelmemiş ve gelmeyecek olan sonsuz nimetler verileceği için o müminler Allah'a karşı hoşnutluk ve memnuniyet hissiyle dolacaklardır.³⁵²

c)-Allah'ın kendilerine lutfettiği ikramlar ve hayırlar sebebiyle müminlerin Rablerinden razı oldukları ve bütün hedeflerin doruk noktasının, bütün zevklerin en yücesinin Allah'ın hoşnutluğu olduğunu bilmektedirler.³⁵³

d)-Kulların Allah'tan razı olmalarının nedeni, Allah'ın kendisine itaat etmeleri karşılığında vadettiği şeyi yerine getirmesidir.³⁵⁴

Allah'ın rızası her şeyden üstündür. Allah Teâlâ, cennetleri tavsif ederken, bunlara cennetlerin bizzat kendilerinden daha üstün olan hususları da eklemiştir. Bu hususlardan

³⁴⁹ Maide, 5/119; Tevbe, 9/100; Mücadele, 58/22; Beyyine, 98/8.

³⁵⁰ Beyyine, 98/8.

³⁵¹ İbn Kesir, III, 660.

³⁵² Buhari, *Tevhid*, 35; Müslim, *İman*, 84.

³⁵³ Elmalılı, X, 43.

³⁵⁴ Taberî, VII, 165.

birincisi orada ebedî kalış, ikincisi de Allah'ın rızasıdır. İnsan, beden ve ruhtan meydana gelir. Bedenin cenneti, Kur'ân'da anlatılan bu cennettir. Ruhun cenneti ise, Allah'ın rızasıdır. İşte bundan dolayı Allah Teâla, önce cenneti zikretmiş, sonunda da Allah'ın rızasından bahsetmiştir.³⁵⁵ Ayrıca sadıkların³⁵⁶, Muhacir ve Ensar öncülerinin³⁵⁷, Allah ve Peygamber düşmanlarını sevmeyenlerin³⁵⁸ Allah'tan razı oldukları bildirilmektedir.

2.Örnek Ayet: Borçlanmada Rıza Gösterilen Şahitlerin Bulunması

Kur'ân-ı Kerîm'de 'müdayene ayeti' diye isimlendirilen ayette genel olarak borç konusundan bahsedilmektedir. Allah Teâlâ borç konusunda herhangi bir anlaşmazlığa/haksızlığa mahal bırakmamak için vadeli borçlanmalarda akdin kayıt altına alınmasını istemektedir. Ayrıca bu işlemin daha sağlıklı olması için şahit getirilmesini ve şahitlerde bulunması gereken özelliği/özellikleri ise rıza kelimesi ile ifade etmektedir. Yüce Allah buyuruyor ki: “ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنْ.../الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz(rıza gösterdiğiniz) iki; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir...”³⁵⁹

Rıza kelimesi çerçevesinde şahitlerin durumları konusunda değişik yorumlar yapılmakla birlikte, genel olarak şunları söyleyebiliriz. Bir davada gerçeğin ortaya çıkması büyük ölçüde şahitlerin güvenilirliğine bağlı olduğu için toplum olarak şahitlerden çok şeyler beklenmektedir. Şahitlerin saygıdeğer bir hayat süren, iyi bir ahlâkî karaktere sahip olan kimseler ile³⁶⁰ insanlar tarafından şahitlikleri hoş görülen, şahitliklerine itimat edilen ve toplumun dini konulardaki samimiyetine ve adaletine güvenilen kimselerden olması hem ferdin hem de toplumun menfaati açısından kaçınılmazdır.³⁶¹

Bu ayet, Müslümanlara günlük hayatta borçlandıklarında sıkıntıya düşmemeleri için bir yöntem sunmaktadır. Sunulan bu yöntemin kullanılması neticesinde insanlar

³⁵⁵ Razi, XXXII, 53.

³⁵⁶ Maide, 5/119.

³⁵⁷ Tevbe, 9/100.

³⁵⁸ Mücadele, 58/22.

³⁵⁹ Bakara, 2/282.

³⁶⁰ Mevdudi, I, 226.

³⁶¹ Celaleyn, s.48.

arasında çıkması muhtemel problemlere karşı önceden bir tedbir alma söz konusu olmaktadır. Taberî ayette geçen rıza kelimesini ‘adaletli, dindar ve salih kimselerden uygun gördüğünüz erkek ve kadınlardan iki kişi’ diye açıklamaktadır. Yine ‘kendilerine güvendiğiniz’ şeklinde tercüme ettiğimiz ifadeden maksat, ‘din konusunda şahitliklerinden razı olunan, adaletine ve dürüstlüğüne güvenilen kimselerdir’ açıklamasını yapmaktadır.³⁶²

3.Örnek Ayet: Münafıkların Müslümanları Hoşnut Etmeye Çalışmaları

Müslümanlar İslam’ın geldiği ilk yıllarda Müşrikler, Yahudiler ve Hristiyanlarla birlikte yaşamışlardır. Aynı dönemde bir de münafıklık vasfına sahip insanlar vardı. Münafık, ‘kalbi küfür içinde olduğu ve İslam’ın hiçbir şeyine inanmadığı halde, dış şartlar açısından ‘ben de Müslümanım’ iddiasında bulunan kişidir’.³⁶³ Münafıklık vasfına sahip insanlar yaptıkları eylemlerinden (ibadet etmeleri gibi) ve söylemlerinden (bizde Müslümanız demeleri gibi) Müslümanları razı etmek için Allah adına yemin ederlerdi. Hâlbuki razı edilmeye en layık olan Allah ve Rasulü’dür. Ancak münafıklar bu duruma kayıtsız kalmışlardır. Bu gerçeği Allah Kur’an’da şöyle açıklamaktadır:

لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنَّ كَانُوا مُؤْمِنِينَ "يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ
Allah'a yemin ederler. Eğer gerçekten Mü'min iseler (bilsinler ki), Allah ve Rasulü'nü razı etmeleri daha önceliklidir.”³⁶⁴

Ayette işaret edilen münafıklara ait söz ve davranışlar, tefsîr kitaplarında daha çok Tebuk Seferi öncesi ve sefer esnasında yaşanan olaylarla ilgili olduğu açıklanmaktadır. Bu ayet ile bir önceki ayetin inmesine sebep olan şu rivayeti açıklamamız yerinde olacaktır. Bazı münafıklar özel sohbetlerinde Rasulullah’ı çekiştiriyorlardı. Ancak bu yaptıklarının Hz. Peygamber’in kulağına gitmesinden endişe duydukları için birbirlerine bu konuda ikazda bulunuyorlardı. İçlerinden bazıları ‘O her söze kolayca kanar, söylediklerimizi inkâr ederiz, üstüne bir de yemin ettik mi bize inanır’ şeklinde cevap veriyorlardı. Allah Rasulü’nün, münafıkların yalanlarını yüzlerine vurmadığı ve özellikle yemine çok değer verdiği gerçeğinden hareketle söz konusu rivayetlerle ayet arasında bağ kurulabilir.³⁶⁵ Münafıkların Allah ve Rasulünü razı etmeleri ancak Allah

³⁶² Taberî, III, 146.

³⁶³ İslam’ın Temel Kavramları, “Münafık mad.”, s. 447.

³⁶⁴ Tevbe, 9/62.

³⁶⁵ Kur’ân Yolu, III, 31; Elmalılı, IV, 575.

ve Rasulüne itaat etmeleri, Allah ve Rasulünün emirlerine saygı göstermeleri ile olur.³⁶⁶

Bu ayette hem Allah Teâla'nın hem de Hz. Peygamber (sav)'in razı edilmeye daha layık olduğu zikredilmiştir. Fakat kimin hoşnut kılınması gerektiğini belirten zamir tekil kullanılmıştır. Bazı müfessirler bununla ilgili olarak, Peygamberin rızasını kazanmanın Allah'ın da rızasını kazanma manasına geldiği yönünde açıklamalar yaparken, bazıları da burada hoşnutluğuna erişilmesi hedeflenecek yegâne varlığın Allah olduğuna işaret bulunduğunu belirtmişlerdir.

Sibeveyh'e (ö. 180/796) göre ayette geçen, '*hâlbûki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlünü hoşnut etmeleridir*' buyruğu mübtedâ ve haberdur. İfadenin takdiri ise şöyle olmaktadır. '*Daha doğru olan Allah'ı hoşnut etmeleridir, yine daha doğru olan O'nun Rasûlünü hoşnut etmeleridir*'. Ferrâ'ya (ö.207/822) göre ayette geçen ilgili bölümün anlamı '*daha doğru olan ise Rasûlünü razı etmeleri*' şeklindedir. Burada 'Allah' lafzı bir söz başlangıcıdır. Nitekim 'Allah dilerse ve sen dilerse' ifadesi de böyledir. Allah Teâla rızasını kendi peygamberinin rızası ile iç içe kılmıştır.³⁶⁷ Nitekim Allah'ın '*Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur*'³⁶⁸ buyruğu da bunu göstermektedir.

4.Örnek Ayet: Ganimetten Pay Verilenlerin Hoşnut Olmaları

Hız. Peygamber (sav) sadaka ve ganimetlerin pay edilmesi hususunda belirli şartların bulunması ve bu şartlara uygun kişilerin bu mallardan alması gerektiği üzerinde titizlikle durmuştur. Ancak birtakım insanlar haksız bir şekilde pay alma düşüncesiyle Hız. Peygamber'den talepte bulunmuşlardır. Allah Rasûlü onların bu haksız taleplerini hoş karşılamamış, onlarda Hız. Peygamber'e karşı olumsuz tavır takınmışlardır. Halbuki sadakalar konusunda Hız. Peygamber'e dil uzatanların Allah ve Rasûlü'nün verdiği, kendileri hakkında yapılan taksime razı olmaları kendileri için daha hayırlı olurdu. Eğer Peygamberimiz (sav) onların haksız taleplerine olumlu cevap verecek olsa, o kişiler bu durumdan memnun olurlardı.³⁶⁹

Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak buyuruyor ki: “ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ / İçlerinden sadakalar konusunda sana dil

³⁶⁶Sabuni, I, 508.

³⁶⁷Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *El-Camiu li- Ahkami'l-Kur'an*, Buruc Yayınları, (Trc: M.Beşir Eryarsoy), İstanbul 2005, VIII, 305.

³⁶⁸Nisa, 4/80.

³⁶⁹Taberî, IX, 178.

uzatanlar da var. Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar.”³⁷⁰

Hz. Peygamber (sav) gerek savaş sonucu elde edilen ganimetleri gerekse fakirlere dağıtılması için kendisine bırakılan sadaka ve zekât türündeki malları dağıtma konusunda adaletli davranan örnek bir insandır.³⁷¹ Toplumu ilgilendiren bu tür olaylarda hak edeni hak etmeyenden ayırt etmek için birtakım kuralların konulması ve bu kurallara riayet ederek meselelerin çözüme kavuşturulması esastır. Hâlbuki bu sadakaların kimlere verileceği konusu açık olarak ayette bildirilmektedir.³⁷²

Başka bir yaklaşıma göre ise, bazı rivayetler ışığında ayetin şöyle açıklanması da mümkündür. Zekât mallarına göz diken bazı kimseler Hz. Peygamber’den bunların kendilerine verilmesini istemişler, fakat Rasulullah onların bu haksız taleplerini hoş karşılamamış, bunun neticesinde onlar da peygamberimize karşı serzenişte bulunmuşlardır. İşte yukarıdaki ayet bu tutumu kınamaktadır.³⁷³

Ayetin nüzul sebebine gelince, Ebu Said’den gelen bir rivâyete göre bu ayet münafıklardan Zülhuveysira et-Temimî denilen Hurkus b. Zühre (ö.38/658) hakkında nazil olmuştur. Rasulullah (sav) Huneyn ganimetlerini taksim ederken bu kişi: "Ey Muhammed (sav) adil ol. Hiç de adaletli davranmadın" demiş, Rasulullah (sav)’de ona "Vay haline, ben adaletli davranmazsam kim adaletli davranır" buyurmuştur.³⁷⁴

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız ayetin hemen sonrasında gelen şu ayet ise insanları Hz. Peygamberin takdirine saygılı davranmaya çağırmaktadır. Çünkü Allah Rasulünün yapmış olduğu taksim hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde adildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ
/Eğer onlar Allah ve Rasulü’nün kendilerine verdiği razı olup, ‘Bize Allah yeter. Lütuf ve ihsanıyla Allah ve Resûlü ileride bize yine verir. Biz yalnız Allah’a rağbet eder (O’nun ihsanını ister)iz’ deselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu.”³⁷⁵

³⁷⁰ Tevbe, 9/58.

³⁷¹ Şura, 42/15; Mâide, 5/42.

³⁷² Tevbe, 9/60.

³⁷³ Kur’ân Yolu, III, 23.

³⁷⁴ Taberî, X, 177.

³⁷⁵ Tevbe, 9/59.

5. Örnek Ayet: Müminlerin Allah'ın Verdiği Rızıklara Hoşnut Olması

Allah Teâla, kendi rızasına erişmek için vatanını, çocuklarını, eş ve dostlarını geride bırakarak hicret eden ve Allah'ın dinine yardım için her türlü zorluğa katlanan sonra da cihad ederken öldürülen veya herhangi bir sebeple ölen müminlere güzel rızıklar vereceğini vaad etmiştir.³⁷⁶ Onları, razı olacakları yere yani cennete koyacağını bildirmiştir.³⁷⁷ Bu hususla ilgili olarak Yüce Allah buyuruyor ki:

"لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ" / *Elbette onları hoşnut olacakları bir yere koyacaktır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).*³⁷⁸

Hicret edenler ister şehit olarak Allah'a kavuşsunlar, ister yataklarında can vererek O'na kavuşsunlar fark etmez, mutlaka hicretlerinin sevabını alacaklardır. Çünkü bu kimseler Allah yolunda memleket ve mallarını bırakıp çıkmak suretiyle her türlü sonuca hazırlıklı olduklarını göstermişlerdir. Tüm bu kayıplarına karşılık olarak yüce Allah onlar için büyük bir ödül hazırlamıştır. Bu da kendilerine hoşnut olacakları bir yere yerleştirileceklerinin vaad edilmesidir. Ayrıca yüce Allah'ın onların hoşnutluğunu gözetmesi, onlara yönelik büyük bir lütfun belirtisidir.³⁷⁹

Taberî bu ayetin sahabiler hakkında nazil olduğunu rivâyet ederek şu açıklamayı yapmaktadır: Bir keresinde sahabiler, Allah yolunda ölen kişi hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, Allah yolunda öldürülen ile eceliyle ölenin aynı sevaba nail olacağını söylemiş, bazıları ise, Allah yolunda düşman tarafından öldürülenin normal bir yolla ölenen daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Allah Teâlâ bu ayeti indirerek, Allah yolunda öldürülene de, eceliyle ölene de cennette güzel rızıklar vereceğini ve onları razı olacakları makamlara erdireceğini bildirmiştir. Böylece onların sevapta eşit oldukları anlaşılmıştır.³⁸⁰

6. Örnek Ayet: Müşriklerin Dilleriyle Peygamberimizi Hoşnut Etmeleri

Müşrikler Hz. Peygamber (sav)'e karşı dilleriyle memnuniyetlerini bildirirken, kalben buna karşı bir tavır sergiliyorlardı. Yüce Allah ayette buyuruyor ki:

³⁷⁶ Hac, 22/58.

³⁷⁷ Celaleyn, s.339.

³⁷⁸ Hac, 22/59.

³⁷⁹ Mevdudi, III, 385.

³⁸⁰ Taberî, XVII, 228.

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ/Onların bir ahdi nasıl olabilir ki! Eğer onlar size üstün gelselerdi, sizin hakkınızda ne akrabalık (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirlerdi. Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışıyorlar, oysa kalpleri buna karşı çıkıyor. Onların pek çoğu fasık kimselerdir.”³⁸¹

İnsanın yaratılışındaki özelliklerinden biri, belki de en önemlisi, düşünce merkezi olan kalptir. Dil ise düşüncenin ifade edilmesine yarayan bir araçtır. Ayette müşriklerin kalplerinden geçen ile ağızlarından çıkan sözler arasında çelişki olduğu, Müslümanları kendi düşünceleri etrafında toplamak için onlara hoşlarına gidecek sözler sarf ettikleri; ancak kalplerinden farklı şeyler geçirdikleri bildirilmektedir.³⁸²

Müşrikler ağızlarıyla Müslümanları razı ve hoşnut etmeye çalışırlar. Bunu yaparken de vefakârlıktan, dostluktan, insanlıktan ve insaftan bahseder, iman ve itaatten dem vururlar, kandırmak ve inandırmak için yeminler ederler. Verdikleri sözler tam tersine çıktıkça asılsız mazeretlerle özür dilerler, uydurma sebepler ve bahaneler bulurlar. Lâkin bütün bunları sadece dil ucuyla yaparlar. Hâlbuki kalpleri hep aksini söyler, ağızlarındaki söz gönüllerinden geçirdikleri niyetlerle taban tabana zıttır.³⁸³

7. Örnek Ayet: Ehl-i Kitab’ın Peygamberimize Rıza Göstermemeleri

Hiz. Peygamber (sav)’in İslamiyeti tebliğ ettiği Arap Yarımadası’nda Yahudi ve Hristiyanlar da yaşıyordu. Her iki dinin mensupları gerçek ilahi mesajı değiştirdikleri için farklı inançlara ve düşüncelere sahiptiler. Allah Rasulü’nün İslam’ı tebliğ etme konusunda bu iki grubu ikna etmesi gerekiyordu. Fakat Allah Rasulü’nün Yahudi ve Hristiyanları birlikte razı etmesi mümkün değildi. Zira Yahudiler Hristiyanlara karşı, Hristiyanlar da Yahudilere karşıydılar.³⁸⁴ Allah Rasulü (sav) Yahudilere yakınlığa Hristiyanlar kendisinden uzaklaşacak, Hristiyanlara yakınlığa Yahudiler uzaklaşacaktı. Bir Peygamber olarak onların dinlerine girmesi de elbette mümkün değildi. Yüce Alla ayette bu gerçeği şöyle ifade etmektedir:

وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ /Sen dinlerine uymadıkça, ne

³⁸¹ Tevbe, 9/8.

³⁸² Kur’ân Yolu, II, 735.

³⁸³ Elmalılı, IV, 465.

³⁸⁴ Bakara, 2/113.

*Yahudiler ve ne de Hristiyanlar asla senden razı olmazlar...*³⁸⁵

Bu ayet Hristiyan ve Yahudilerin kolay kolay İslam'a girmeyeceklerini, Peygamberimizin kendi dininden çıkıp Yahudi veya Hristiyan olmadıkça, Yahudi ve Hristiyanların kendisinden ebediyen razı olmayacaklarını bildirmektedir. Allah Teâla Peygamberimizden onların rızasını istemeyi bırakmasını, sadece kendisinin rızasını aramaya yönelmesini istemektedir.³⁸⁶ Ayrıca onların Peygamberimize karşı çıkmalarının asıl nedeni, Peygamberimizin İslamiyeti o denli açıkça ortaya koyup, onlara dini kendi arzu ve isteklerine göre değiştirebilecekleri bir boşluk bırakmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Allah, Peygamberimizden onlarla uzlaşmaya çalışmamasını istemektedir. Çünkü peygamberimiz onların İslam'a karşı takındığı tavrı takınmadıkça, onların Peygamberimizden razı olmayacaklarını en iyi O bilmektedir.³⁸⁷

Allah her iki dinin mensuplarının Peygamberimizle savaşılmaya ve ona tuzak kurmaya devam edeceklerini, barış yapmayı ve ondan hoşnut olmayı hiçbir zaman düşünmeyeceklerini bilmektedir. Ancak Peygamberimiz bu görevi ihmal ettiğinde, bu gerçeği savunmaktan vazgeçtiğinde ve bu kesin hidayeti bırakarak onların sapıklıklarını, müşrikliklerini ve sakat zihniyetlerini onayladığında kendisini seveceklerini ve o zaman kendisinden hoşnut olacaklarını bildirmektedir. O halde onlara olanca deliller sunsan, olanca sevgini önlerine sersen bunların hiçbirine karşı hoşnutluklarını kazanamazsın.³⁸⁸

8.Örnek Ayet: Ahirete İnanmayanların Dünya Hayatına Razı Olmaları

İman esaslarından biri de ahirete imandır. Ancak öldükten sonra yeniden dirilmek sûretiyle Allah'a kavuşmanın olmayacağını düşünenler dünya hayatına meyletmek sûretiyle ahireti inkâr etmişlerdir. Bu kimseler ahireti inkâr etmeleri sebebiyle onun yerine dünya hayatına razı olmuşlar³⁸⁹ ve âdi olanı değerli olana tercih etmişlerdir.³⁹⁰ Bu kimselerin durumunu Yüce Allah şöyle açıklamaktadır: “ إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا / O kimseler ki, bize kavuşacaklarını ümit etmezler ve dünya hayatına razı olmuşlar ve onunla mutmain bulunmuşlardır ve o

³⁸⁵ Bakara, 2/120.

³⁸⁶ Taberî, I, 596.

³⁸⁷ Mevdudi, I, 109.

³⁸⁸ Seyyid Kutup, *Fi-Zilâli'l-Kur'ân*, I, 108.

³⁸⁹ Celaleyn, s.209.

³⁹⁰ Sabûni, I, 534.

kimseler ki, onlar, bizim ayetlerimizden gafillerdir."³⁹¹

Mükâfat ve cezanın varlığını yalanlayarak Allah'ın huzuruna çıkmaktan korkmayanlar, ahireti bırakıp sadece bu dünya hayatına razı olanlar ve dünyanın aldatıcı süs ve güzelliklerine gönül bağlayanlar, Allah'ın birliğini gösteren delil ve alâmetlerden gafil olup bunlardan öğüt almaktan yüz çevirenlerin ahirette varıp kalacakları yer dünyada işlemiş oldukları günahlar yüzünden cehennem ateşidir. İbn Zeyd'den gelen bir rivâyette bu kimseler (yani kavuşmayı ümit etmeyenler) kâfirlerdir.³⁹²

Allah'a kavuşma ümidi taşımamaktan maksat ahirete inanmamaktır. Ahirette bütün insanlar yaratanın huzuruna çıkacak ve O'na hesap vereceklerdir; bu manada her insan Allah ile buluşacaktır. Bu benzersiz buluşma ve karşılaşma kimileri için ebedî saadetin ilk basamağı, kimileri için de pişmanlığın, perişanlığın, rezilliğin ve hak edilen cezanın ilk adımıdır.³⁹³

2.2.2.2.2. Anlaşma

Toplumsal bir varlık olan insanın bazı hususlarda karşılıklı olarak anlaşmaya varması ve karar verirken muhatabıyla birlikte hareket etmesi kaçınılmazdır. Muamelât konularıyla ilgili yapılan anlaşmalarda, günlük hayatta karşılaşılan birtakım meseleleri çözüme kavuşturma konusunda yapılan anlaşmalarda taraflar rıza kelimesini kullanarak çözüm üretmektedirler. Kur'ân'da bu durumu ifade etmek için bazı ayetlerde³⁹⁴ rıza kelimesi 'anlaşma' anlamında kullanılmaktadır.

Rıza kelimesi insanlara isnad edildiğinde '*razı olma, tercih etme ve anlaşma*' anlamında kullanıldığını ifade etmiştik. Bu başlık altında rızanın '*anlaşma*' anlamında kullanılmasıyla ilgili örnek ayetler vermeye çalışacağız.

2.2.2.2.2.1. Kadınların Eşleri ile Anlaşması

Eşler arasında meydana gelen anlaşmazlık, geçimsizlik vb. durumlarda taraflar boşama yoluna gitmektedirler. Ancak problemlerin çözülmesi veya ortadan kalkması neticesinde, beynunet-i kübra durumu olmaksızın iddet süresi içinde yeni bir mihir ve

³⁹¹ Yunus, 10/7.

³⁹² Taberî, XI,103-105.

³⁹³ Kur'ân Yolu, III, 83.

³⁹⁴ Bakara, 2/232-233; Nisa, 4/24-29.

nikâh akdine ihtiyaç olmadan, iddet süresi bittikten sonra da yeni bir mihir ve nikâh akdi yapmak sûretiyle taraflar yeniden bir araya gelebilmektedirler. Böyle bir durumda, dinin emrettiği şekilde olması şartıyla yeniden bir araya gelmelerinde (karı-koca olmalarında) bir sakıncanın olmadığı ve bu evliliğe karşı çıkılmaması gerektiği ayette şöyle ifade edilmektedir: “ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا “ *Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın.*”³⁹⁵

Ayette geçen, ‘karı-koca aralarında iyilikle anlaşmışlarsa’ sözünün manası ‘karı ve kocanın birbirlerine rıza göstererek aralarında yeni bir nikâhve yeni bir mehirle anlaşmaları’ demektir. Yine Allah Teâla, ‘aralarında meşru bir sûrette anlaştıkları zaman, kendilerini kocalarına nikâhlamalarına mani olmayın’ buyurmak sûretiyle, karşılıklı rızanın bulunması durumunda evliliklerine mâni olmayı yasaklamıştır.³⁹⁶

Erkek ve kadının birbirlerine karşı rıza göstererek, kadının iddet süresi içerisinde olmak kaydıyla, tekrar bir araya gelmelerinin önünde bir engel yoktur. Allah bu ayetle kadınların velilerine, onların evlenmelerine mâni olmalarını yasaklamıştır. Çünkü Allah, evlenme teklifinde bulunan erkek ile evlenme teklifinde bulunulan kadının kalplerindeki sevgiyi, birbirlerine karşı olan meyillerini bilmektedir.³⁹⁷

Bu ayetin sebab-i nüzulü konusunda iki görüş vardır: Ya Ma'kıl b. Yesâr (ö.59/679) ya da Cabir b. Abdullah el-Ensari (ö.78/697) hakkında nazil olduğu rivâyet edilmektedir. Ma'kıl b. Yesâr, kız kardeşi Cümeyla binti Yesâr'ı, Ebû'l-Velid Asım b. Adiyy b. Aclan ile evlendirmiş. Kız kardeşi kocasıyla belli bir süre yaşadktan sonra kocası onu bir talak ile boşamış ve iddeti bitinceye kadar onu tekrar almamıştır. Fakat birbirlerine karşı ilgileri devam ettiği için kadının kocası Ma'kıl'e gelerek kız kardeşini ondan istemiş, Ma'kıl de ona ‘ben onu seninle evlendirerek sana ikramda bulunmuştum, sen ise onu boşadın, artık o sana asla dönmeyecektir’ demiştir. Allah erkeğin hanıma, hanımın da o erkeğe arzu ve ihtiyaç duyduklarını bildiği için bu ayeti indirmiş ve ‘kadınları kocalarıyla yeniden evlenmekten men etmeyin’ buyurmuştur. Ma'kıl bu âyeti duyunca o adamı çağırarak, ‘bunu seninle evlendiriyorum ve sana ikramda

³⁹⁵ Bakara, 2/232.

³⁹⁶ Razi, V, 96.

³⁹⁷ Taberî, II, 581.

bulunuyorum’ demiştir.³⁹⁸

Taberî bu ayetin izahında doğru olan görüşü şu şekilde izah etmektedir. Allah bu ayeti, kocalarından boşandıktan sonra iddetlerini bitirip; fakat üç talakla boşanmadıkları için tekrar kocalarına dönebilen, kocalarının yeniden kendileriyle evlenmek istediği ve kendilerinin de kocalarıyla evlenmek istedikleri; ancak velileri tarafından evlenmelerine engel olunan kadınlar hakkında indirmiş ve böyle bir engeli yasaklamıştır.”³⁹⁹

2.2.2.2.2. Anne ve Babanın Çocuğun Süt Emme Süresi Hakkında Anlaşması

İslamiyet her meselenin çözümünde olduğu gibi çocuğun iki yıldan önce süttten kesilmesi konusunda da tarafların karşılıklı olarak anlaşmalarını istemektedir. Çünkü her bir ferdin ortaya koyacağı görüş sayesinde, ortak aklın galip geleceği bir sonuca ulaşma imkânı doğacaktır. “...*Eğer (anne ve baba) kendi aralarında rıza ve müşavere ederek (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur...*”⁴⁰⁰ Emzirmeyi tamamlamak isteyen anne ve baba için çocukların süt emme sürelerinin iki yıl olduğu yukarıdaki ayette belirtilmektedir.

Anne ve babalar çocukları konusunda söz söyleme yetkisine sahip iki insandır. Allah, çocuk emzirmeyi tam yapmak isteyen anne ve babalar için iki yıl kaydını koymuşken, bu süreyi tamamlamak istemeyen anne ve babayı herhangi bir süre tayin etmeleri ve bu süre üzerinde de anlaşmaları kaydıyla serbest bırakmıştır. Eğer anlaşma mümkün olmazsa bunun iki yıla tamamlanması emredilmiştir.

Allah Teâla çocuk emzirme konusunda süreyi tamamlamayı bizim irademize bırakınca, bu tamamlama işinin vacip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca emzirme müddetini tam iki yıl ile sınırlamadaki maksat, karı-koca emzirme müddetinde anlaşmazlığa düşüklerinde, onların bu anlaşmazlıklarını sona erdirmektir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Taberî, II,579.

³⁹⁹ Taberî, II,580.

⁴⁰⁰ Bakara, 2/233.

⁴⁰¹ Razi, V, 105.

Katade'den (ö.54/674) gelen bir rivâyete göre, kadın çocuğu iki yıldan önce sütten kesmek istediğinde, karı ve kocanın bu konuda anlaşmaları ve buna rıza göstermeleri gerekir. Çünkü ayette sütten kesme karşılıklı rızaya bağlanmıştır.⁴⁰²

2.2.2.2.3. Eşlerin Mihir Konusunda Anlaşması

Evlenme akdinde tarafların karşılıklı birtakım yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüklerden biri de kocanın zevcesine vermekle yükümlü olduğu mihirdir. Yüce Allah bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ ...O mihrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile anlaşma yaptığınız şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur..”⁴⁰³

Karı-koca kendi aralarında mihir belirledikten sonra kocanın bu belirlenen mihri ödeyememesi veya kadının kendi isteği ile kısmen yahut tamamen mihri almayacağını bildirmesi konusunda tarafların anlaşmaları kaydıyla bundan vazgeçilebileceği bildirilmektedir.⁴⁰⁴ Ayet-i kerîmenin sonunda geçen ve ‘*mihir takdir edildikten sonra birbirinizle anlaşmanızda bir mahzur yoktur*’ diye tercüme edilen ifade müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir. Hadremî’ye (ö.17/638) göre bu ifadenin manası şöyledir: ‘*Ey kocalar, sizler eşlerinize mihir takdir eder sonra da eliniz daralırsa mihrin indirilmesine veya bağışlanmasına dair karşılıklı anlaşp ittifak etmeniz size bir günah yoktur.*’⁴⁰⁵

Taberî, yapılan nikâh akdinden dolayı erkeğin eşine mihir vermesi, sonra tarafların mihrin bir kısmını düşürme veya alacağından vazgeçme yahut vadesini erteleme veya tamamen düşürme hususunda rıza göstererek ittifak etmeleri konusunda hiçbir mahzurun olmadığını bildirmektedir.⁴⁰⁶

Ayetin ‘*gönül hoşluğu ile size onun bir bölümünü bağışlarsa...*’ kısmında kocalara hitap edilmektedir. Bu umumi hitap kadının mihrini kocasına bağışlamasının - ister bakire ister dul olsun- caiz olduğuna delildir.⁴⁰⁷ Erkek kadına bir mihir takdir

⁴⁰²Taberî, II, 608.

⁴⁰³Nisa, 4/24.

⁴⁰⁴Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *El-Ahvalu's-Şahsiyyetü Fi's- Şeriâti'l-İslamiyyeti*, El-Mektebetü'l-Hanifiyye, İstanbul tsz., s.128.

⁴⁰⁵Taberî, V,10.

⁴⁰⁶Taberî, V, 11.

⁴⁰⁷Kurtubi, V,140.

ettiğinde, kadın, bunun tümünü veya bir miktarını erkeğe bağışlarsa bundan dolayı ne erkeğe ne de kadına bir günah vardır.⁴⁰⁸

2.2.2.2.4. Ticarete Rızaya Dayalı Anlaşma

İnsanlar kendilerinin gereksinim duyduğu ihtiyaçları karşılamak ve ellerindeki ihtiyaç fazlası malları satmak için ticaret yaparlar. Ancak İslam dini her konuda olduğu gibi ticaret konusunda da gayr-ı meşru işlemlere götürecek birtakım yolları kapatmıştır. Yüce Allah, malları batıl yollarla yemeyi haram kıldığını ve ticaretin ancak karşılıklı rıza ile yapılması gerektiğini haber vermektedir. Çünkü karşılıklı rıza da tarafların birbirlerini kandırmaları ve birbirlerini töhmet altında bırakmaları söz konusu değildir. Yüce Allah ticarete karşılıklı rızayı emrettiği ayette şöyle buyurmaktadır: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ /Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka..."⁴⁰⁹

Abdullah b. Abbas ayette geçen batıl yolları faiz, kumar, gasp ve zulüm diye adlandırarak şöyle bir açıklama getirmiştir. *'Ey iman edenler, mallarınızı aranızda faiz, kumar, gasp ve zulüm gibi Allah'ın haram kıldığı yollarla yemeyin. Ancak razı olacağınız bir ticaret yoluyla kazanacağınız malları yiyin.'*⁴¹⁰

Taberî, Mücahid'den (ö. 104/722) rivâyetle şöyle der: 'Karşılıklı rızadan maksat, ticaret ve alışverişte bir kişinin başka bir kişiyle karşılıklı olarak yaptıkları anlaşma kastedilmektedir.'⁴¹¹

2.2.2.2.3. Tercih Etme/Seçme

Rıza kelimesi insana isnad edildiğinde *'razı olma, anlaşma ve tercih etme'* anlamlarında kullanılmaktadır. Bu başlık altında rızanın *'tercih etme'* anlamındaki kullanımlarını değerlendirmeye çalışacağız.

İnsan, özgür irade sahibi olan bir varlıktır. Bu sebeple karşılaştığı bir takım meselelere karşı iradesini kullanarak farklı yaklaşımda bulunabilmektedir. Kur'ân'da

⁴⁰⁸ İbn Kesir, I,376.

⁴⁰⁹ Nisa, 4/29.

⁴¹⁰ Taberî, V, 41.

⁴¹¹ Taberî, V, 42.

insan için daha çok sevap ve günah kazanmaya götürecek iki şey arasında tercihte bulunma söz konusu edilmektedir. Mesela Allah yolunda cihada gitmenin gerekliliği ifade edildiğinde kimi insanların cihadı tercih ederken kimilerinin de dünya hayatını tercih etmeleri buna örnek verilebilir.

2.2.2.2.3.1. Dünya Hayatını Tercih Etmek

Allah Müslümanları cihada çıkmaları konusunda teşvik etmektedir. Hal böyle iken, bir kısım sahabiler sefere çıkma emrine rağmen bu konuda mazeretler ileri sürerken, bazıları ise mazeretlerini açıklayamadılar. Allah Teâlâ aşağıdaki ayette sefere çıkmamayı, dünyayı ahirete tercih etme olarak değerlendirmektedir. “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ ائْزُورُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْتَقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ / Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size ‘Allah yolunda sefere çıkın’ denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı **seçtiniz**...”⁴¹² Ayette geçen rıza fiili ‘tercih etme, dünyanın lezzetlerine razı olma’⁴¹³ anlamlarında kullanılmıştır.

Tebük seferi İslam tarihinde önemli bir yeri olan ve Müslümanların cihada katılma konusunda samimiyetlerini ölçen bir gazvedir. Rasulullah (sav) Taif muhasarasından dönüp Medine’de birkaç gün kaldıktan sonra, Müslümanlara, Bizans İmparatorluğu ile savaşmak üzere cihada hazırlanmalarını emretmiştir. Allah Rasulü, yaptığı bütün savaşlarda gideceği yönü önceden belirtmezdi. Fakat Tebük seferinde böyle yapmadı. Çünkü mevsim yazdı ve düşman uzak bir mesafede idi. Savaş için uzun bir hazırlık gerekiyordu. Müslümanlar iyi bir şekilde hazırlansın diye savaşa gideceği yeri daha önceden ilan etti. Bütün bu sebeplerden dolayı Tebük seferi, Müslümanların tamamına değilse de bir kısmına ağır ve zor gelmişti. Sefere çıkmanın kendilerine zor geldiği kişiler emre uymada gevşeklik gösterdiler, dünyalık zevklere razı olup onları tercih ettiler.⁴¹⁴

Peygamberimiz Tebük savaşına çıkmayı emrettiği halde, Peygamberimizin sözüne itaat etmeyerek savaştan geri kalanlar yeni bir savaşa çıkmayı istediklerinde istekleri kabul görmemiştir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ

⁴¹² Tenvbe, 9/38.

⁴¹³ Celaleyn, s.193.

⁴¹⁴ Taberî, X, 152.

الْخَالِفِينَ /Eğer (bundan böyle) Allah seni onlardan bir zümrenin yanına döndürür de, onlar (sefere) çıkmak için senden izin isterlerse de ki: Artık siz benimle birlikte ebediyen savaşa çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz baştan yerinizde oturup kalmayı **seçtiniz**. Şimdi de geri kalanlarla birlikte oturun."⁴¹⁵ İbn Abbas'a göre geri kalanlardan maksat cihada katılmayan münafıklardır. Kendileri ilk davete (yani Tebük Gazvesi'ne) icabet etmeyerek evlerinde oturmaya tercih etmişlerdir.⁴¹⁶

Allah Teâlâ sefere katılmayanların geride kalan yaşlı, çocuk ve kadınlarla birlikte kalmayı seçtikleri için kalplerinin mühürlendiğini ve onların artık düşünemediklerini bildirmektedir. Yüce Allah buyuruyor ki: “ رَضُّوْا بِأَنْ يَكُوْنُوْا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ /Onlar geride kalanlarla birlikte olmaya razı oldular ve kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar.”⁴¹⁷ Çünkü onlardan cihada çıkmaları istendiğinde, sağlıklı, bedenlen sağlam, zengin olmalarına ve İslam'ı kabul ettiklerini söylemelerine rağmen, bilerek ve isteyerek geride kalma yolunu seçtiler. Bu nedenle ilahî kanun gereğince kalplerine mühür vuruldu.⁴¹⁸

Gerçek manada mazeret sahibi olanlar mazeretlerini bildirerek kendilerine izin verilmesini istiyorlardı. Bazıları ise zengin oldukları halde yalan yere mazeret bildirerek savaşa katılmak istemiyorlardı. Savaştan geri kalmaya razı olanların nedenini bir önceki ayet bildirmektedir. Öyle ki, Münafıklara Allah'a iman edin, Peygamberle birlikte cihada çıkın denildiğinde, savaşa katılmak istemeyen zenginler Peygamberden izin istediler ve kendilerine cihadın farz olmadığı kişilerle evlerinde oturmaya tercih ettiler.⁴¹⁹

⁴¹⁵ Tevbe, 9/83.

⁴¹⁶ Taberî, X, 225.

⁴¹⁷ Tevbe, 9/87.

⁴¹⁸ Mevdûdi, II, 228.

⁴¹⁹ Taberî, X, 233.

2.3. TASAVVUF'TA RIZA KELİMESİ

Rıza kelimesinin kullanıldığı ilim dallarından biri de Tasavvuf'tur. Tasavvuf, *'İslam'ın ruh hayatı ve İslam Peygamberi'nin şahsında temsil ettiği manevî otoritenin müesseseleşmiş ve günümüze kadar yaygınlaşarak gelmiş şeklidir.*⁴²⁰ Gazalî Tasavvuf'u şöyle tarif eder: *'Tasavvuf söz değil; sözlerin, nazari bilgilerin ötesinde bir hal âlemidir. Öyle haller ki, yaşanılmadıkça, tadılmadıkça, hissedilmedikçe kuru laflarla anlatılmaz. Tasavvuf olgun insan, kâmil Müslüman olma yoludur.*⁴²¹

Rıza kelimesinin Tasavvufla irtibatını ortaya koyması bakımından rızanın tarifini şu şekilde yapabiliriz. *'Rıza, Hakk'ın ezeli tercihini gören salikin, Allah'ın kendisi hakkındaki tercihinin, kişinin kendisi için yaptığı tercihten daha iyi olduğunu kavrayarak kızmayı ve şikâyeti bırakmasıdır.*⁴²² Rıza, kalbin hükmün akışı altında sükûnet halinde bulunmasıyla, hüküm ve kazaya itirazda bulunmamayı ifade eder. Rızanın şartı kazadan sonra olmasıdır. Eğer önce olursa buna da rızaya azmetmek denir.⁴²³

Horasanlı Sufiler, rızanın makamlardan biri olup tevekkülün sonu olduğunu ifade ederek bunu, kulun kendi gayret ve çabasıyla ulaşacağı bir makam olarak görürler. Iraklı Sufiler ise rızanın hallerden bir hal olduğunu, onda kulun çalışıp çabalamasının bir etkisinin olmadığını söylerler. Yani Allah tarafından kalbe verilen bir haldir. Bu iki görüşün arasını şu ifade ile birleştirmek mümkündür. Rızanın başlangıcı kulun çalışmasına bağlıdır. Nihayetinde ise kulun kazanç ve gayretinin bir etkisi yoktur.⁴²⁴

Tasavvuf'ta salikin yol alması gereken aşamalar vardır ve bunlara tasavvufi bir terim olarak nefsin mertebeleri denilir. Tasavvuf erbabı kişiler bu mertebeleri büyük bir sabır ve azimle kat etmeye çalışırlar. Salikin yol alması gereken bu mertebelerden ikisinin adı rıza kelimesi ile ifade edilmektedir. Bu kavramlar *'razıyye ve marzıyye'*dir. Bu makamlar nefsin yedi mertebesinden beşinci ve altıncı mertebelere tekabül etmektedir.

⁴²⁰Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2002, s.17.

⁴²¹ Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ahmed (ö.505/1111), *İhya'u 'Ulumi'd-Din*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, I, 26.

⁴²²Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1999, s.435.

⁴²³Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yay., İstanbul 2009, s. 517.

⁴²⁴Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik el-Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, Haz: Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul, s.393.

Razıye, Tasavvufi bir terim olarak Kur'ân-ı Kerîm'de " يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً / Ey huzura ermiş itaatkâr nefis. Sen O'ndan razı O da senden razı olarak dön Rabbine"⁴²⁵ ayetinde geçen راضية kelimesi ile ifade edilen bir kavramdır. Kul Allah'tan gelen her şeye tam bir rıza gösterdiği için bu mertebeye "razıye" denilmiştir. Bu makam, 'kişinin kendisi ve başkaları hakkında tecelli eden kaza hükümlerine tereddütsüz teslim olup rıza göstermesi', diye ifade edeceğimiz nefsin makamıdır. İnsanoğlunun hayat planındaki yerini ve vazifesini bilmesine yönelik ilâhî emirlerin, yasakların, öğüt ve tavsiyelerin tamamı rıza mertebesi ile iç içedir. Bu makamda mümin Rabb'inden razı olmuştur. Artık o, emir ve yasaklara tam olarak uyar. Kendinde güzel ahlaklar zuhur eder. Zaman zaman Allah'ın isimleri ve sıfatlarının tecellisine mazhar olur.⁴²⁶

Tasavvufi bir terim olan Marzıyye kelimesi ise, Fecr sûresinin yirmi sekizinci ayetinde geçen مرضية kelimesi ile ifadesini bulan bir kavramdır. Marzıyye, razı olunma makamıdır. Yani Allah'ın kuldan razı olması demektir. Rızanın Allah ile kul arasında müşterek bir lafız olması hasebiyle bu mertebede salık Allah'tan razı olduğu gibi, Allah da ondan razıdır. Bu vasfa kavuşan nefis beşeri istekleri terk etmiş ve güzel huylu olmuştur. Kusurları affeden, güzel düşünen, şefkatli, insanları sırf Allah için seven, ince düşünceli, nefis muhasebesini in iyi şekilde yapan biridir. Bu nefis Allah'ın izin verdiği kadarıyla Allah tarafından bazı gayb sırlarına vakıf olur.⁴²⁷

Abdullah b. Abbas'a göre 'güven içinde olan nefis' ten maksat, 'Allah'ın dünyada iken Müminlere vad ettiği ikram ve nimetlerin gerçekleşeceğine güvenen nefis' demektir. Mücahid'e göre 'güven içinde olan nefis' ten maksat, 'iman edip Rabb'inin kendi hakkında vereceği emirlere teslim olan nefis' demektir.⁴²⁸

Fecr suresinin yirmi yedinci ayetinde geçen hitabın güven içinde olan nefse ne zaman ve kim tarafından yapılacağı hakkında müfessirler çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Abdullah b. Abbas ve Mücahid'e göre bu hitap kıyamet gününde Allah'ın dostlarına melekler tarafından yapılacaktır. Said b. Cübeyr'e (ö.94/713) göre ise bu hitap, Mümin kula canı çıkarken bir melek tarafından yapılacaktır. Usame b. Zeyd'in (ö.54-59/673-678) babasından naklettiğine göre bu hitap, salih bir kula hem

⁴²⁵ Fecr,89/27.

⁴²⁶ Cebecioğlu, s. 475.

⁴²⁷ Cebecioğlu, s. 474.

⁴²⁸ Taberî, XV, 231.

ölürken hem mahşerde toplanırken hem de diriltilirken söylenecek ve kul cennetle müjdelenecektir.⁴²⁹

Fecr sûresinin son ayetlerinin kimin/kimlerin hakkında nazil olduğu konusunda değişik görüşler vardır. Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklederek bu ayetlerin Osman İbn Affan (ö.35/656) hakkında nazil olduğunu söyler. Bazılarına göre de Hubeyb bin Adî (ö.4/625) hakkında nazil olmuştur.⁴³⁰ Büreyde İbn Husayb (63/682) der ki: 'Bu âyet Abdülmuttalib oğlu Hamza hakkında nazil olmuştur.'⁴³¹

İbni Ebi Hatim (ö.255/869) der ki: Bu âyette geçen '*Rabb'ine dön*' emri ölüm anındadır ve '*nefsin Rabb'ına dönmesi, dünyadan çıkması*' demektir. Kıyamet günü olunca da ona, '*Allah'ın sana verdiği nimetlerden razı olarak, önceden gönderdiğin iyi amel sebebiyle Allah katında kendisinden razı olunan biri olarak Rabbinin cennetine ve rızasına dön, kullarımın içine gir, cennetime gir*' denilecektir.⁴³²

Fecr sûresindeki bu son ayetler Allah'ın kullarına, kullarında Allah'a muhabbetinin bir göstergesidir. Öyle ise, Allah'ın kulunu sevmesinin manası nedir? Allah'ın özel bir tasarrufu sayesinde kulun dünyada kötülüklerden korunan bir Mü'min olarak yaşaması demektir. Mümin bu özelliği neticesinde tüm kötülüklerden arınmış olarak ahirete gidecektir. Allah ile güçlü bir bağ kuran ve bu irtibatını ölünceye kadar koparmayan Mümin, bu sayede kendisinden razı olunmuş bir şekilde Rabb'ine varır.

Kulun Allah'ı sevmesinin manası nedir? Öncelikle o kimsenin iyi bir mümin olması, Allah'a olan sevgisini yaşantısıyla gösteren, emirlere boyun bükten, nehiylere arka dönen biri olması demektir. Allah'ın rızasını kazanmayı her şeyin üzerinde tutan bir mümin yaşantısıyla Rabb'i tarafından razı olunmuş kul sıfatına erer. İlahi sevgiye ulaşan kimse, Allah'ı yüceltir, O'nun rızasını nefsinin arzularına tercih eder. Sürekli dilinde zikir, kalbinde huzur ve yaşantısında Allah'ın rızasını gözetici bir kulluk şuuru vardır. Kalbiyle sürekli onu zikrederek bir huzur ve sükûnet bulur. Peygamber Efendimiz(sav) buyuruyor ki: '*Rabb olarak Allah'a, din olarak İslam'a, Peygamber olarak da Hz. Muhammed'e razı olanimanın tadını almıştır*'.⁴³³

⁴²⁹ Taberî, XV, 233.

⁴³⁰ İbn Kesir, III, 233.

⁴³¹ İbn Kesir, III, 233.

⁴³² Sabûni, III, 532.

⁴³³ Müslim, İman, 11.

Kureyşliler benim kendilerine karşı olan düşmanlığımı çok iyi bilmektedirler. Fakat istersen ben sana, Kureyşlilerin benden daha fazla takdir ettikleri birisini göstereyim. Bu, Osman b. Affan'dır. Sen onu Ebu Süfyan'a ve Kureyş'in diğer ileri gelenlerine gönder' dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sav) Hz. Osman'ı elçi olarak Mekke'ye gönderdi.

Hz. Osman Mekke'ye vardı ve Ebu Süfyan ile Kureyş'in ileri gelenleriyle görüştü. Onlara Rasulullah'ın isteklerini bildirdi. Hz. Osman Rasulullah'ın mektubunu bitirince Kureyşliler ona: *'Eğer Kâbeyi tavaf etmek istersen et'* dediler. Hz. Osman: *'Rasulullah Kâbe'yi tavaf etmeden önce ben tavaf etmem'* dedi. Kureyşliler Hz. Osman'ı geri göndermeyip yanlarında alıkoydular. Rasulullah'a ve Müslümanlara, Hz. Osman'ın öldürüldüğü şeklinde bir haber geldi. Bunun üzerine Rasulullah: *'Biz bu kavimle savaşmadan önce geri dönmeyeceğiz'* dedi ve insanları ağacın altında biat etmeye çağırdı. Bütün Müslümanlar, Kureyşle vuruşacaklarına ve savaştan kaçmayacaklarına, gerekirse canlarını feda edeceklerine dair biat ettiler. Müslümanların Hz. Peygamber'e bağlılıklarını ve onun yolunda ölümü göze aldıklarını gösteren bu biat etkisini gösterdi ve Mekkeliler Hz. Osman'ı serbest bıraktılar. Kendi elçileri olan Süheyl b. Amr'ı (ö. 18/639) barış yapmak için Hz. Peygamber'e gönderdiler. Bu ağaç altında Rasulullah'a biat edenlerin sayısının bin dört yüz ile bin beş yüz kişi arasında olduğu rivâyet edilmektedir.⁴³⁹

Hz. Peygamber(sav) ağaç altında yapılan biata katılanlarla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: *"Ağaç altında bana biat edenlerden hiçbirisi cehenneme girmeyecektir."*⁴⁴⁰ Başka bir hadis-i şerifte ise Rıdvan Biatı'na katılanları Peygamber Efendimiz şöyle müjdelemektedir. *"Sizler yeryüzündeki insanların en hayırlısısınız."*⁴⁴¹

Sonuç olarak Yüce Allah, Hudeybiye barışından önce ağacın altında, Kureyşle savaşıacaklarına ve Hz. Peygamberi yalnız bırakıp kaçmayacaklarına dair biat eden müminlerden, biat ettikleri sırada razı oldu. Allah, onların kalplerindeki samimiyeti, vefakârlığı, fedakârlığı ve sabrı çok iyi biliyordu. Allah o müminlere güç ve samimiyet lutfetti. Dinlerinde sabit kalmanın ve Hz. Peygamberle birlikte hareket etmenin kendilerine büyük bir mükâfat getireceğinin bilincindeydiler. Sahabîler Allah ve

⁴³⁹Taberî, XXV,89.

⁴⁴⁰Tirmizi, *Menakıb*, 3860.

⁴⁴¹Buhari, *Megazi*, 37.

Rasulü'ne gönülden bağlı insanlardı. Onlar Nisa sûresindeki şu ayeti en güzel şekilde anlayan itaatkâr insanlardı. Yüce Allah buyuruyor ki: “ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى / Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik.”⁴⁴²

2.4.2. Kiblenin Kâbe'ye Çevrilmesi

Peygamberimiz (sav) gönlünden kiblenin Kâbe olmasını istiyordu. Allah Teâla kiblenin Kâbe olması durumunda kulunun bundan hoşnut olacağını ve bu sebeple büyük bir sevinç duyacağını biliyordu.

Rasulullah (sav) Medine'ye hicret etmeden önce namaz kılarken, Kâbe'yi önüne alarak muhtemelen Rükni-i Şâmî ile Rükni-i Yemanî arasında duruyordu. Böylece hem Kâbe'ye hem de Kudüs'e yönelmiş oluyordu. Medine'ye hicret edince, bu şekilde iki kibleyi birden önüne alma imkânı kalmadığından dolayı bu kez sadece Kudüs'e doğru yöneldi.⁴⁴³

Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "AllahTeâla 'nereye yönelirseniz Allah'ın yüzü (rızası) oradadır"⁴⁴⁴ ayetini indirdiğinde Rasulullah (sav): "Bunlar, Allah'ın evlerinden biri olan Kudüs'e doğru yönelen bir kavimdir. Biz de oraya yönelsek nasıl olur?" demiş ve on altı veya on yedi ay Kudüs'e doğru yönelerek namaz kılardı. Fakat içinde her zaman Kâbe'ye yönelmenin hasreti vardı.⁴⁴⁵ Bu surenin sonunda kiblenin Kâbe'ye çevrildiğini bildiren ayet nazil oldu. Yüce Allah bu ayette buyuruyor ki:

"قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا" / (Ey Rasülüm! Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin...)”⁴⁴⁶

Rasulullah'ın sevdiği Kâbe'yi⁴⁴⁷ kible edinmeyi istemesinin sebebi konusunda gelen rivayetler şöyledir. Allah Rasulü her ne kadar bazı dönemler Kudüs'e doğru

⁴⁴² Nisa, 4/80.

⁴⁴³ Ahmet Özel, "Kible", *DİA*, XXV, 367.

⁴⁴⁴ Bakara, 2/115.

⁴⁴⁵ Taberî, II, 27.

⁴⁴⁶ Bakara, 2/144.

⁴⁴⁷ Celaleyn, s.22.

ibadet etse de her zaman Kâbe'nin kible yapılması arzusundaydı. Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre Peygamberimizin bunu istemesinin nedeni Yahudilerin, 'Sen bizim kiblemize tabi oluyorsun fakat dinimize muhalefet ediyorsun' demeleriydi. Yahudiler, 'Vallahi Muhammed(sav) ve arkadaşları kiblelerinin neresi olduğunu bilemediler. Onlara kiblelerini biz gösterdik' demeye başladılar.⁴⁴⁸ Bu söylenti karşısında Rasulüllah Kudüs'e doğru yönelmeyi hoş görmüyor, yüzünü göğe doğru çevirip kiblenin Kâbe tarafına çevrilmesini istiyordu. Abdullah b. Abbas'a göre Rasulüllah'ın, Kâbeyi kible edinmeyi arzulamasının sebebi, oranın, atası İbrahim (as)'ın kiblesi olmasıdır. Ayrıca Kâbe'nin kible yapılması hem dinî hem de siyâsî bakımdan büyük önem taşıyordu.⁴⁴⁹

Hiz. Peygamber kiblenin Mekke cihetine/Kâbe'ye çevrilmesi halinde Arapların iman etmeleri konusunda büyük bir etkisi olacağını düşünüyordu. İçinde gizli tuttuğu kendi doğal amaçları için oraya meylettiğini, gönlünün hep orada olduğunu Allah biliyordu. Peygamberimizin bu düşüncesi Allah'ın dilemekte olduğuna ve hikmetine de uygundu.⁴⁵⁰

2.4.3. Hamrau'l-Esed Olayı

Yüce Allah bu olayla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَنَا وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ/ Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allah'ın rızasına uydular. Allah, büyük lütuf sahibidir.”⁴⁵¹

Müslümanlar Uhud savaşından sonra şehitlerini defnedip Medine'ye döndüklerinde, Kureyş ordusunun Medine'ye baskın düzenlemeyi planladığı haberi Peygamberimize ulaştı. Peygamberimiz (sav)sabah namazını kıldırdıktan sonra Bilal-i Habeşi'ye düşmanın takip edileceğini, bu takibe sadece Uhud savaşında bulunanların katılabileceğini ilan etmesini söyledi. Hiz. Peygamber(sav) ordu ile beraber Medine'nin 8 mil uzağında bulunan Hamrau'l-Esed'e ulaştı. Ma'bed el-Huzai Medine'ye 30 mil uzakta bulunan Revha mevkiinde Kureyş ordusu ile karşılaştı. Müslümanların büyük bir

⁴⁴⁸ Taberî, II,27.

⁴⁴⁹ Kur'ân Yolu, I,231.

⁴⁵⁰ Nesefi, I,89.

⁴⁵¹ Al-i İmran, 3/174.

ordu hazırladığını Ebu Süfyan'a bildirdi. Ebu Süfyan telaşa kapılarak orduya geri dönme emrini verdi.⁴⁵²

Ebu Süfyan ve ordusunun Müslümanlara yeniden saldıracağı haberi Mü'minler arasında duyulunca bu söz, o müminlerin imanlarını daha da güçlendirdi. Ayrıca Peygamberimizin bu söze ilk tepkisi ayetinde bildirdiği üzere Allah'a tevekkül etmek olmuştur. “الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ/Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, ‘insanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun’ dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve ‘Allah bize yeter, O ne güzel vekildir’ dediler”⁴⁵³

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre sahabilere bu söz –yani yukarıdaki ayetin ifade ettiği söz- Uhud savaşından sonra müşriklerin takibine çıkan Rasulullah'a Hamrau'l-Esed mevkiinde, Abd-i Kays oğullarına ait kervan tarafından söylenmiştir.⁴⁵⁴

Ayet-i kerîmede ifade edilen “Allah'ın rızasına uyanlar” dan maksat Uhud savaşının hemen ardından düşmanı takip ederek Hamrau'l-Esed'e kadar gelip, herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan yeniden Medine'ye dönen müminlerdir. Rasulullah ve sahabileri düşmanı Hamrau'l-Esed'e kadar takip ettikten sonra, kendilerine hiçbir eziyet ve kötülük dokunmadan, Allah'ın nimeti ve lütfuyla evlerine geri döndüler.⁴⁵⁵ Hamrau'l-Esed konusunda iki önemli tarihçimizin görüşleri şu şekildedir: İbn Hişam (ö.213/828) Hamrau'l-Esed Gazvesi'nin düşmanı korkutmak, Müslümanların Uhud'da verdiği kayıptan dolayı zayıf düşmediğini göstermek amacıyla düzenlendiğini bildirmiştir. Vâkıdî (207/823) ise Mekke'ye doğru yola çıkan Kureyş ordusunun geri dönüp Medine'ye baskın düzenleyeceğine dair haberlerin Peygamberimize ulaşması üzerine tertip edildiğini bildirir.⁴⁵⁶

Bu seferde herhangi bir çatışma olmadığı için Müslümanlar buradan sağ salim Medine'ye dönerken Yüce Allah'ın üç ikramına nail olmuşlardır. Bunlar:

a) Savaş ve benzeri her türlü tehlikeden selâmette olarak Medine'ye dönmüşler,

⁴⁵² İbrahim Sarıçam, “Hamrâülesed” *DİA*, XV, 498.

⁴⁵³ Âl-i İmran, 3/173.

⁴⁵⁴ İbrahim Sarıçam, “Hamrâülesed” *DİA*, XV, 498.

⁴⁵⁵ Taberi, IV, 203.

⁴⁵⁶ İbrahim Sarıçam, “Hamrâülesed”, *DİA*, XV, 498.

b) Ticaret yaparak kazanç sağlamışlar,

c) Cihad ettikleri için sevap kazanmışlar ve Allah'ın rızasına ermişlerdir. Ayetin sonunda bu kazançlara işaret edilmektedir.⁴⁵⁷

2.4.4. Tebük Seferi

Tebük seferi, Hz. Peygamber (sav)'in Bizanslılara karşı düzenlemiş olduğu bir gazvedir. Şartların ağır olması sebebiyle bazı sahabîler savaşa çıkma konusunda isteksizdi. Yüce Allah bu durumda olanları şöyle uyarmaktadır: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ/Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size ‘Allah yolunda sefere çıkın’ denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı seçtiniz? Oysa ahirete göre dünya hayatının yararı, pek az bir şeydir.”⁴⁵⁸

Hz. Muhammed (sav) hicretin 9. yılı Recep ayında Tebük'e doğru hareket etti. Tebük, Medine-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunup Medine'ye yedi yüz km uzaklıktadır. Tebük gazvesi sırasında büyük sıkıntılarla karşılaştığı için bu durum Kur'an'da “*saâtü'l-usre*” (güçlük zamanı)⁴⁵⁹ diye ifade edilmiştir. Suriye'den Medine'ye gelen tüccarlar Herakleios'un Medine'ye saldırmak için büyük bir ordu hazırladığı haberini Peygamberimize bildirdiler. Bunun üzerine Peygamberimiz Tebük Gazvesi'ne hazırlık yapılmasını istedi. Hava çok sıcaktı ve Medine'de önemli bir kıtlık vardı. Hurmaların da olgunlaşma dönemi yakındı. Dolayısıyla bu dönemde savaşa çıkmak çok fedakârlık istiyordu.⁴⁶⁰

Hz. Peygamber daha önceki savaşlara hazırlanırken nereye gidileceğini son ana kadar gizli tutardı. Ancak bu kez öyle yapmadı. Yolculuğun çok uzun olması ve düşman ordusunun gücünü dikkate alarak kiminle savaşılacağını önceden açıkladı. Münafıklar çeşitli bahaneler ileri sürerek Müslümanların savaşa katılmalarını engellemeye çalışıyorlardı. Ayrıca çok sayıda münafık ganimet beklentisiyle sefere katıldığı gibi yalan beyanda bulunarak izin isteyen seksen civarındaki münafığa da izin verildi.⁴⁶¹ Kur'an'da bu münafıkların bozgunculuk yapıp Müslümanlara zarar verecekleri ve

⁴⁵⁷ Kur'an Yolu, I,716.

⁴⁵⁸ Tevbe, 9/38.

⁴⁵⁹ Tevbe, 9/117.

⁴⁶⁰ İsmail Yiğit, “Tebük Seferi”, DİA, XXXX, 228.

⁴⁶¹ İsmail Yiğit, “Tebük Seferi”, DİA, XXXX, 228.

Allah'ın onların sefere çıkmasını istemediği şu ayet ile bildirilmektedir. *“Eğer onlar da sizin içinizde (sefere) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmayacak ve sizi fitneye düşürmek için aranızda koşuşturacaklardı. Aranızda onları dinleyecek kişiler de vardı. Allah, zalimleri hakkıyla bilendir.”*⁴⁶²

Hiz. Peygamber her sefer dönüşü Medine'ye gelince önce mescide uğrar iki rekât namaz kılar, ardından sefere katılmayanların mazeretlerini dinlerdi. Mazeretleri olmadığı halde bu sefere katılmayan yaklaşık seksen kişi mescide gelerek mazeretlerini açıkladılar. Allah Rasulü onların sözlerine itibar etti ve kalplerinden geçirdiklerini Allah'a havale etti. Allah Teâlâ bu durumu Kur'an-ı Kerîm'de şöyle ifade etmektedir: *“لَكُمْ لِيَتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ”/Kendilerinden razı olasınız diye, size yemin edeceklerdir. Siz onlardan razı olsanız bile, Allah o fasıklar topluluğundan asla razı olmaz.”*⁴⁶³

Hiz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı yalan yere yemin edenlerin maksadı Müminlerin gönüllerini almak sûretiyle kendilerinden razı olunmasını istemektir. Ancak müminlerin onlardan hoşnut kalması onlara bir yarar sağlamayacaktır. Allah'ın bir kişiden hoşnutluk duyması diğer insanlarında o kişi hakkında hüsn-ü zanda bulunmalarına sebep olur. Aksi halde Allah onlara karşı kızginken kişilerin onlardan razı olması onlara bir fayda vermez.⁴⁶⁴

Sahabîlerden Kâ'b b. Malik (ö.50/670), Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye nefislerine aldanıp sefere gitmemişlerdi. Gerçeği Hiz. Peygamber'e anlattılar. Fakat kendilerine toplumdan tecrit cezası verildi. Elli gün sonra affedildiklerini bildiren ayetler nazil oldu. Yüce Allah: *“Savaştan geri kalan üç kişinin de tövbelerini kabul etti. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkılmış, böylece Allah'(ın azabı)ndan yine O'na sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hâllerine) dönsünler diye, onların tövbelerini de kabul etti. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir.”*⁴⁶⁵

Allah Teâlâ aşağıdaki ayet ile çeşitli bahaneler ileri sürerek sefere katılmayanların daha sonraki dönemlerde yapılacak savaşlara katılamayacaklarını bildirmektedir. Çünkü

⁴⁶² Tevbe, 9/47.

⁴⁶³ Tevbe, 9/96.

⁴⁶⁴ Celaleyn, s.202; Elmalılı, IV, 597.

⁴⁶⁵ Tevbe, 9/118.

kendilerine ihtiyaç duyulduğu bir anda savaştan geri durmuşlar ve verilen fırsatı iyi değerlendirememişlerdir. " فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ أَفْئِدَ إِلَيْكُمْ أَشْءًا فَإِنْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ تَأْتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ /Eğer (bundan böyle) Allah seni onlardan bir zümrenin yanına döndürür de, onlar (sefere) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: 'Artık siz benimle birlikte ebediyen çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz baştan yerinizde oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte oturun.'"⁴⁶⁶

Abdullah b. Abbas'a göre Tebuk seferine çıkmayarak yerlerinde kalmaya razı olanlar münafıklardır. Katade'ye göre ise savaşa gitmeyen kadınlardır. Taberî, ayet-i kerimenin lafzının birinci görüşe daha uygun olması hasebiyle Abdullah b. Abbas'ın görüşünü tercih etmiş ve geriye kalanlardan maksadın münafıklar olduğunu, ayet-i kerimenin cihada çıkmayanların, münafıklarla oturup kalmalarını emrettiğini söylemiştir.⁴⁶⁷

⁴⁶⁶ Tevbe, 9/83.

⁴⁶⁷ Taberî, X,228.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'de rıza kavramının çeşitli türevleriyle birlikte yetmiş üç kez geçtiğini görmekteyiz. Kavramın geçtiği ayetlere baktığımızda, rızanın anlam alanının çok geniş olduğunu ve kavramın ifade ettiği anlamlara muhatap olan kişilerin ve toplumların farklı özellikleriyle ön plana çıktığını ayetlerin nüzul sebeplerinden ve ayetlerle ilgili yapılan yorumlardan öğrenmekteyiz.

Rıza kavramının Allah'a, Peygambere ve diğer insanlara isnad edilerek kullanıldığını tespit ederek, ayetlerde geçen rıza kelimesinin failinin Allah, Peygamberimiz ve diğer insanlar olduğunu tezimizde detaylı bir şekilde belirttik. Ayrıca rızanın farklı kelimelerle yakın bir ilişki içerisinde olduğunu gözlemlediğimiz tezimizde rıza ile rahmetin, rıza ile şefaatin, rıza ile ibadetin ve rıza ile doğruluğun aynı ayette kullanıldığını alt başlıklar halinde belirttik.

Kur'an'da geçen bazı kelimelerin rıza ile yakın ve zıt anlamda kullanıldığını tespit ederek bu konuyla alakalı olarak ilgili ayetlerden örnekler verdik. Ayrıca rıza kelimesinin muhtelif ayetlerde 'razı olma, tercih etme/seçme, anlaşma' gibi anlamlarda kullanıldığını ifade ettik.

Rızanın çeşitli İslami ilimlerde kullanılan bir kavram olduğunu ortaya koyduk. Örneğin Fıkıh ilminde hukuki işlemin temelini oluşturan iradenin belirlenmesi konusunda önemli bir yere sahip olduğunu ifade ettik. Tasavvuf ilminde rızanın hal mi yoksa makam mı olduğu konusundaki görüşleri ortaya koyarak, Tasavvuf'ta makam olarak bilinen razıye ve marziyye kelimelerini, salikin Allah'tan razı, Allah'ın da kulundan razı olmasını ifade ettiğini belirttik.

Ayetlerde geçen rıza kavramını kullanım alanlarına göre tahlil ettiğimizde, kavramın birçok kişi, toplum ve olayı ilgilendirdiğini örnekleriyle belirttik. Allah'ın rızasına ermek için sahabilerin doğrulukta, cihatta, hicrette, Rablerine ve Peygamberlerine muhabbet beslemede öncü olduklarını belirterek, bugünün Müslümanlarının da aynı özellikte olması gerektiği üzerinde durduk.

Allah ile kul arasındaki manevi yakınlaşmayı ifade eden rıza, Allah'ın kulundan razı olmasını ifade ettiği gibi kulun da Allah'tan razı olmasını ifade eder. Bu gerçekten yola çıkarak Allah'ın her dönemde kendilerinden razı olduğu kişilerin var olduğunu belirttik. Ayrıca Allah'ın haram kıldığı ve yapılmasını yasakladığı birtakım davranışları yaparak hem İslam'a hem de insanlara zarar veren kişilerden razı olmadığını ifade ettiği ayetleri tahlil ederek, bu tür kötü davranışlardan bugün de sakınılması gerektiğini ifade ettik.

Allah, vahye ilk muhatap olanların yaptığı güzel davranışlardan hoşnut olduğunu rıza kavramı ile ifade etmektedir. Bizlerde Kur'an'ın evrensel bir kitap ve ifadelerinin umumi olduğunu belirterek, bugün de aynı özelliklere sahip olan insanlardan Allah'ın razı olacağını ve onlara verilen mükâfatın aynısının bugünkü Müslümanlara da verileceğini ifade ettik.

KAYNAKÇA

- Abdulkakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Daru'l-Hadis, Kahire 2007.
- Altuntaş, Halil; Şahin, Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- Arı, Abdüsselam, "Rıza Mad.", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997.
- Birişik, Abdulhamit, "Rahmet", *DİA*, XXXIV.
- Buhari, Ebu Abdullah İbn İsmail, *Sahih-i Buhari*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1409/1988.
- Bulut, Halil İbrahim, "Rıza", *DİA*, XXXV.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yayınevi, İstanbul 2009.
- Cürcani, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *Kitabü't-Ta'rifat*, (2. Baskı), Daru'n-Nüfas, Beyrut 1428/2007.
- Dönmez, İbrahim Kâfi (Editör), *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi (I-IV)*, İFAV Yayınları, İstanbul 2006.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünen (I-II)*, Müessesetü'l-Kitabi's-Sekafeti, Beyrut 1409/1988.
- Ebu Hanife, Numan b. Sabit, *el-Fıkhu'l-Ekber*, (7.baskı), (Terc.: Mustafa Öz), İFAV, İstanbul 2011.
- Ebu'l-Beka, Eyyub b. Musa el-Hüseynî'l-Kufeyyî, *El-Küllîyyat*, (3.Baskı), Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1413-1993.
- Ece, Hüseyin K., *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yayınevi, İstanbul 2000.
- Fayda, Mustafa, "Bey'atürrıdvan" *DİA*, VI.
- Firuzâbâdi, Mecdüddin Muhammed b. Yakup, *Kamusu'l-Muhid*, (2. Baskı), Daru'l-İhyai't- Türasi'l-Arabiyyi, Beyrut 1460.
- Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ahmed et-Tusi, *İhya'u 'Ulumi'd-Din (I-IV)*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975.
- Heyet, *El-Mu'cemu'l-Vasît I-II*, El-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul tsz.
- İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Kesir Dimeşki, *Tefsîru'l- Kur'ânî'l-Azim I-III*, Tahkik: Muhammed Ali Es-Sabuni, (2. Baskı), Daru'l Fikr, Beyrut 1999.

- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sünen I-IV*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1419/1998.
- İbni Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab I-XV*, (6.baskı), Daru'l-Fikr, Beyrut 1417-1997.
- İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed, *En-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.
- İsfehâni, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed Ragıp, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, (6. Baskı), Daru'l Ma'rife, Beyrut 2010.
- Karaman, Fikret - Karagöz, İsmail - Paçacı, İbrahim - Canbulat, Mehmet - Gelişgen, Ahmet - Ural, İbrahim, (Editör: İsmail Karagöz), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Karaman, Hayreddin - Çağrııcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîri (I-V)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara 2008.
- Kurtubi, Muhammed b. Ahmed, *El-Cami' li Ahkami'l-Kur'ân*, Buruc Yayınları, (Trc: M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 2005.
- Kuşeyri, Ebu'l-Kasım AbdülKerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik, *Kuşeyri Risalesi*, Haz: Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2010.
- Kutub, Seyyid, *Fi-Zilâli'l-Kur'ân*, (17. Baskı), Daru's-Şuruk, Kahire 1412-1992.
- Mahalli, Celaluddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed; Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebu Bekr, *Tefsîru'l-Celaleyn*, (14.Baskı), Daru İbn Kesir, Beyrut 1431-2010.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vilat-u Ehli's-Sünne (Tefsîru'l- Kur'âni'l-Âzim)*, (1.Baskı), (Tahkik: Fatma Yusuf el-Hayami), Beyrut 1425-2004.
- Mevdudi, Ebul-Â'lâ, *Tefhimü'l-Kur'ân(I)*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *El-Ahvalu's-Şahsiyyetü Fi's- Şeriâti'l-İslamiyyeti*, El-Mektebetü'l-Hanifiyyetü, İstanbul tsz.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim I-5*, (Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbaki), Daru'l İhyai'l Kütübi'l Arabiyye, Beyrut tsz.

- Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinar, *Sünen-i Nesai* 1-9, (2.baskı), (Celâleddin Suyuti şerhi, Sindi haşiyesi), Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyyeti bi Haleb, Beyrut 1988.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (1.Baskı), Beyrut 1415-1995.
- Okcu, Abdulmecit, *Kur'an'a Göre Evrenin İnsana Musahhar Kılınışı*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2009.
- Önkâl, Ahmet, "Hicret", *DİA*, XVII.
- Özel, Ahmet, "Kible", *DİA*, XXV.
- Razi, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefatihu'l-Ğayb (Tefsîru'l-Kebir)* 1-16, (1.Baskı), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411.
- Sabûni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir I-III*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1421-2001.
- Sarıçam, İbrahim, "Hamrâülesed" *DİA*, XV.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yayınları, Ankara 2001.
- Suyuti, Celaledin Abdurrahman, *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an I-II*, (1. Baskı), Daru'l-Musdafa, Dımeşk 2008.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyan 'an Te'vil'i Âyi'l-Kur'an (1-30)*, Tahkik: Mahmud Şakir, (1.baskı), Daru'l- İhyai't-Türasi'l-Arabiyyi, Beyrut 2001.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizi* 1-5, (Tahkik: Ahmet Muhammed Şakir), Daru'l-İhyai't-Türasi'l-Arabiyyi, Beyrut tsz.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1999.
- , "Rıza", *DİA*, XXXV.
- Ülkü, Hayati, *İslam Tarihi*, Çile Yay., İstanbul 1979.
- Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili 1-10*, (Sadeleştiren: Sıtkı Güllü), Huzur Yayınevi, İstanbul 2003.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2002.
- Yılmaz, Hasan, *Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanması*, Kurav Yayınları, Bursa 2007.
- Yiğit, İsmail, "Tebük Seferi", *DİA*, XXXX.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler	
Adı Soyadı	Selman Coşkun
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum 12.12.1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurum	Diyanet İşleri Başkanlığı
Projeler	
İletişim	
E-Posta Adresi	Slm2550@hotmail.com
Tezin Veriliş Tarihi	